

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

ΤΜΗΜΑ ΝΗΠΙΑΓΩΓΩΝ

Π.Μ.Σ: ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ ΤΗΣ ΑΓΩΓΗΣ

ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

Διπλωματική Εργασία:

*«Όψεις της νεολογίας στην παιδική λογοτεχνία: η περίπτωση της Παυλίνας
Παμπούδη»*

Της

ΟΛΓΑΣ ΠΑΠΑΓΡΗΓΟΡΙΟΥ

Επιβλέπουσα καθηγήτρια: Γεωργία Καλογήρου, Καθηγήτρια ΠΤΔΕ/ΕΚΠΑ

Εξεταστές: Κωνσταντίνος Ντίνιας, Καθηγητής ΠΤΝ/ΠΔΜ

Αθανάσιος Νάκας, Ομότιμος Καθηγητής ΠΤΔΕ/ΕΚΠΑ

Φλώρινα, Σεπτέμβριος 2018

Copyright..... 2018.

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας εργασίας, εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα. Οι απόψεις και τα συμπεράσματα που περιέχονται σε αυτό το έγγραφο εκφράζουν τον συγγραφέα και μόνο.

Όνοματεπώνυμο: Όλγα Παπαγρηγορίου

A.E.M.: 701

Ηλεκτρονική Διεύθυνση: olga_ki13@hotmail.com

Έτος Εισαγωγής: 2016-2017

Κατεύθυνση: Διδασκαλία της Νέας Ελληνικής Γλώσσας

Τίτλος Διπλωματικής Εργασίας: *«Όψεις της νεολογίας στην παιδική λογοτεχνία: η περίπτωση της Παυλίνας Παμπούδη»*

Δηλώνω υπεύθυνα ότι η παρούσα εργασία δεν αποτελεί προϊόν λογοκλοπής, είναι προϊόν αυστηρά προσωπικής εργασίας, η βιβλιογραφία και οι πηγές που έχω χρησιμοποιήσει, έχουν δηλωθεί κατάλληλα με παραπομπές και αναφορές. Τα σημεία όπου έχω χρησιμοποιήσει ιδέες, κείμενο ή/και πηγές άλλων συγγραφέων, αναφέρονται ευδιάκριτα στο κείμενο με την κατάλληλη παραπομπή και η σχετική αναφορά περιλαμβάνεται στο τμήμα των βιβλιογραφικών αναφορών με πλήρη περιγραφή. Επισημαίνεται πως η συγκεκριμένη επιλογή βοηθά στον περιορισμό της λογοκλοπής διασφαλίζοντας έτσι το/τη συγγραφέα.

Η δηλούσα

Ημερομηνία

Όλγα Παπαγρηγορίου

27/09/2018

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Περίληψη	5
Ευχαριστίες	7
Εισαγωγή	8
1. Γλώσσα	10
1.1 Η γλώσσα ως μέσο επικοινωνίας	10
1.2 Η γλωσσική ανάπτυξη του παιδιού	12
1.3 Η γλώσσα στη νηπιακή ηλικία και πώς εξελίσσεται έως τις πρώτες τάξεις του δημοτικού	13
1.4 Η επινοητικότητα στη γλωσσική έκφραση των παιδιών	15
1.5 Το «γλωσσικό λάθος»	16
2. Παιδική Λογοτεχνία	19
2.1 Ιστορική αναδρομή	19
2.2 Η λογοτεχνία συμβάλλει στη γλωσσική ανάπτυξη του παιδιού	22
2.3 Ο μικρός αναγνώστης	25
2.4 Εκπαίδευση και Λογοτεχνία	26
2.5 Λογοτεχνία και Δημιουργική Γραφή	27
3. Νεολογία	30
3.1 Ορίζοντας τους Νεολογισμούς	30
3.2 Κατηγορίες νεολογισμών	33
3.3 Όψεις της Νεολογίας στο έργο της Π. Παμπούδη	36
3.3.1 Περιγραφή του υλικού και της μεθόδου συλλογής των νεολογικών σχηματισμών	36
3.3.2 Το υλικό: παρουσίαση των νεολογισμών	38
3.4. Η γλωσσική κατασκευή στο έργο της Παμπούδη και η σύγκρισή της με τη γλώσσα των παιδιών	64
Συμπεράσματα	68
Βιβλιογραφία	72
Παράρτημα	79

ΟΥΣΕΙΣ ΤΗΣ ΝΕΟΛΟΓΙΑΣ ΣΤΗΝ ΠΑΙΔΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ: Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΠΑΥΛΙΝΑΣ ΠΑΜΠΟΥΔΗ

Όλγα Παπαγρηγορίου

Περίληψη

Η μελέτη της νεολογίας, όπως και του παιδικού λόγου, αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα εργαλεία για την ανάδειξη της δυναμικής πλευράς της γλώσσας. Με δεδομένο τον κεντρικό ρόλο που διαδραματίζουν σήμερα η πολυμορφία και η νεωτερικότητα της έκφρασης, το σχολείο καλείται να εναρμονιστεί με αυτές και, τελικά, να τις χρησιμοποιήσει ως μέσο μάθησης. Στο εγχείρημα αυτό συμβάλλει αποτελεσματικά η επαφή του μαθητή με τη λογοτεχνία. Η γλώσσα της παιδικής λογοτεχνίας επιστρατεύει κάθε μέσον που της παρέχει το γλωσσικό σύστημα προκειμένου να επικοινωνήσει ουσιαστικά με τον αναγνώστη και να κεντρίσει το ενδιαφέρον του. Για τον λόγο αυτό, οι συγγραφείς παιδικής λογοτεχνίας καταφεύγουν συχνά στη χρήση νεολογισμών στην αφήγηση. Νεολογικούς σχηματισμούς, όμως, συναντούμε και σε άλλους τομείς του ενήλικου λεξιλογίου όπως στην επιστήμη, την τεχνολογία και την πολιτική. Τα μικρά παιδιά οδηγούνται και αυτά με τη σειρά τους σε γλωσσικές καινοτομίες, καλύπτοντας συχνά λεξιλογικά κενά της ενήλικης νόρμας, προκειμένου να επικοινωνήσουν σκέψεις και συναισθήματα. Οι γλωσσικοί μηχανισμοί βάσει των οποίων παράγονται νεολογισμοί στην Νέα Ελληνική Γλώσσα είναι κοινί τόσο στην ενήλικη όσο και στην παιδική γλώσσα. Η διαφορά που παρατηρείται έγκειται στα κίνητρα αυτής της γλωσσικής επινοητικότητας.

Λέξεις κλειδιά: νεολογία, παιδικός λόγος, εκπαίδευση, παιδική λογοτεχνία, γλωσσική επινοητικότητα, νεολογισμοί.

ASPECTS OF NEOLOGY IN CHILDREN'S LITERATURE: THE CASE OF PAVLINA PABOUDI

Olga Papagrigoriou

Abstract

The study of neology and children language constitutes one of the most important tools for highlighting the force of the language. School today is expected to adapt to the diversity of modern expression and use that diversity as a learning tool. In the process of that adaption children's contact with literature is very useful. The language in children's literature utilizes any offered way in order to communicate with the reader. Consequently authors of children's literature often use neologisms, also found in grown- up language such as science, technology and politics. Furthermore, children use lexical innovations to communicate their thoughts and feelings. The linguistic mechanisms that produce neologisms in the Modern Greek Language are the same ones both in the grown- up or children language. The only difference that can be found is the motive for this linguistic creativity.

Keywords: neology, children language, education, children literature, linguistic creativity, neologism.

Ευχαριστίες

Με την ολοκλήρωση της διπλωματικής μου εργασίας θα ήθελα να ευχαριστήσω την επιβλέπουσα καθηγήτριά μου κ. Γεωργία (Τζίνα) Καλογήρου, Καθηγήτρια ΠΤΔΕ/ΕΚΠΑ, για τις πολύτιμες συμβουλές, την καθοδήγηση, την ουσιαστική βοήθεια και τη συμπαράστασή της καθ' όλη τη διάρκεια εκπόνησης της παρούσας μελέτης. Επίσης, θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τους συνεπιβλέποντες καθηγητές μου, τον κ. Αθανάσιο Νάκα, Ομότιμο Καθηγητή ΠΤΔΕ/ΕΚΠΑ, ο οποίος ήταν και ο εμπνευστής αυτής της μελέτης αλλά και τον κ. Κωνσταντίνο Ντίνα, Καθηγητή ΠΤΝ/ΠΔΜ, ο οποίος υπήρξε πηγή έμπνευσης και δημιουργίας για μένα καθ' όλη τη διάρκεια των μεταπτυχιακών μου σπουδών. Τέλος, θα ήθελα να πω το πιο μεγάλο ευχαριστώ στην οικογένειά μου για την αμέριστη συμπαράσταση, την κατανόηση και τη βοήθεια που μου έχει προσφέρει σε ό,τι έχω προσπαθήσει όλα αυτά τα χρόνια.

Φλώρινα, 17/09/2018

Εισαγωγή

Η παρούσα εργασία επιχειρεί να διερευνήσει όψεις της νεολογίας στην παιδική λογοτεχνία και, πιο συγκεκριμένα, στο έργο της Παυλίνας Παμπούδη. Η νεολογία αποτελεί ένα καθολικό γλωσσικό φαινόμενο, το οποίο απαντάται τόσο στον λόγο των ενηλίκων όσο και στον λόγο των μικρών παιδιών, τα οποία βρίσκονται ακόμη στο στάδιο διαμόρφωσης του δικού τους ατομικού λεξιλογίου.

Η γλωσσική ανάπτυξη των παιδιών αποτελεί ένα περίπλοκο και πολυδιάστατο ζήτημα, για τον λόγο αυτό, βρίσκεται πάντοτε στο επίκεντρο του ερευνητικού ενδιαφέροντος. Η προδιάθεση που έχουν τα μικρά παιδιά προς τη λεξιπλασία και, τελικά, η παραγωγή νέων λέξεων και φράσεων από αυτά αποτελεί ενδείκτη της γλωσσικής τους ανάπτυξης και, ταυτόχρονα, ένα ιδιαίτερα πρόσφορο πεδίο έρευνας. Ενδιαφέρον παρουσιάζει, επίσης, η μελέτη της νεολογίας μέσα στο ευρύτερο πλαίσιο της παιδικής λογοτεχνίας, η οποία συμβάλλει καθοριστικά στην ανάπτυξη γλωσσικών και μεταγλωσσικών δεξιοτήτων από τα παιδιά.

Στόχος της παρούσας μελέτης είναι να διερευνηθεί το φαινόμενο της νεολογίας αφενός στον λόγο των μικρών παιδιών και αφετέρου ως στοιχείο γλωσσικής κατασκευής στον συγγραφικό λόγο της Παυλίνας Παμπούδη. Ένα από τα ζητήματα που θα μας απασχολήσουν, επίσης, είναι τα κίνητρα που υποκινούν αυτές τις γλωσσικές καινοτομίες από πλευράς των δημιουργών τους, ώστε να εξάγουμε τα προσωπικά μας συμπεράσματα. Για την επίτευξη των παραπάνω στόχων, πρώτα θα επιχειρηθεί η ανασκόπηση της σχετικής βιβλιογραφίας αναφορικά με τη γλωσσική ανάπτυξη των παιδιών, καθώς και τα στάδια που αυτή περιλαμβάνει, έπειτα, θα εξεταστεί το πώς συνδράμει σε αυτήν η επαφή του παιδιού με έργα παιδικής λογοτεχνίας, ενώ στη συνέχεια, θα διερευνηθεί το φαινόμενο της νεολογίας και, τελικά, θα αναλυθούν έργα της Παυλίνας Παμπούδη από τη σκοπιά των νεολογισμών.

Η μελέτη αποτελείται από τρία κεφάλαια. Το πρώτο κεφάλαιο ασχολείται με την ευρύτερη έννοια «γλώσσα» και με τις διάφορες διαστάσεις της. Πιο συγκεκριμένα, διερευνάται η γλώσσα ως μέσον επικοινωνίας, καθώς και τα στάδια της γλωσσικής ανάπτυξης του παιδιού. Στη συνέχεια, εξετάζεται η γλώσσα της νηπιακής ηλικίας και το πώς αυτή εξελίσσεται έως τις πρώτες τάξεις του δημοτικού.

Ένα, ακόμη, σημείο της έρευνας θα αποτελέσει η επινοητικότητα στη γλωσσική έκφραση των μικρών παιδιών και η έννοια του «γλωσσικού λάθους».

Θέμα του δεύτερου κεφαλαίου αποτελεί η παιδική λογοτεχνία. Αρχικά, επιχειρείται ένα είδος ιστορικής αναδρομής στην ελληνική παιδική λογοτεχνία, στη συνέχεια, διερευνάται ο τρόπος με τον οποίον η λογοτεχνία συμβάλλει στη γλωσσική ανάπτυξη του παιδιού, ενώ αναφέρονται και κάποια από τα χαρακτηριστικά του παιδιού ως μικρού αναγνώστη. Έπειτα, εξετάζεται η θέση της παιδικής λογοτεχνίας στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα, και συγκεκριμένα, στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση, καθώς και η σχέση της παιδικής λογοτεχνίας με τον κλάδο της δημιουργικής γραφής.

Το τρίτο κεφαλαίο της παρούσας εργασίας πραγματεύεται το γλωσσικό φαινόμενο της νεολογίας. Αρχικά, επιχειρείται ένας εννοιολογικός προσδιορισμός του φαινομένου και, κατόπιν, παρατίθενται οι μηχανισμοί βάσει των οποίων σχηματίζονται νεολογισμοί στη Νέα Ελληνική Γλώσσα. Έπειτα, παρουσιάζονται και αναλύονται οι νεολογισμοί που συγκεντρώθηκαν στα έργα της Π. Παμπούδη, ενώ στη συνέχεια, ακολουθεί ένα αποτιμητικό σχόλιο της γλωσσικής κατασκευής του έργου της συγγραφέως και, ταυτόχρονα, επιχειρείται ένα είδος σύγκρισης ανάμεσα στους νεολογικούς σχηματισμούς των μικρών παιδιών και τους νεολογικούς σχηματισμούς της ίδιας της συγγραφέως. Τέλος, καταγράφονται τα συμπεράσματα της έρευνας και οι προβληματισμοί της ίδιας της εκπονήτριας.

1. Γλώσσα

Η γλώσσα αποτελεί ένα κοινωνικό προϊόν, το οποίο αντικατοπτρίζει ολόκληρο το φάσμα της ανθρώπινης επικοινωνίας. Χαρακτηρίζεται, επομένως, από πολυμορφία, πολυπλοκότητα και ετερογένεια (Ντίνας, 2013). Μεταξύ άλλων, η γλώσσα είναι ένα σύστημα γλωσσικών σημείων, μέσα από τα οποία εξασφαλίζεται η σύνδεση μεταξύ του σημαίνοντος και του σημαινόμενου, με άλλα λόγια, της λέξης και του νοήματος (Δολγυρά, 2004). Επειδή πρόκειται για ένα φαινόμενο που είναι ιδιαίτερα πολυδιάστατο, η αναφορά στη γλώσσα μπορεί να έχει πολλές όψεις και σημασίες, μπορεί, δηλαδή, η γλώσσα να είναι ο λόγος με την έννοια της ομιλίας, οι φθόγγοι που παράγονται, το περιεχόμενο των λέξεων, ο συνδυασμός μεταξύ της μορφής και του περιεχομένου, καθώς και η ανθρώπινη επικοινωνία (Μπαμπινιώτης, 1998). Παρακάτω, εξετάζεται η γλώσσα ως μέσο επικοινωνίας και ως αντικείμενο κατάκτησης των παιδιών αλλά και ως αντικείμενο εξέλιξης και αλλαγής.

1.1 Η γλώσσα ως μέσο επικοινωνίας

Η γλώσσα αποτελεί το σημαντικότερο, ίσως, μέσο που χρησιμοποιούν οι άνθρωποι για να επικοινωνήσουν μεταξύ τους, δηλαδή, να εκφράσουν τις σκέψεις τους, τα συναισθήματά τους, να μεταδώσουν πληροφορίες και να ανταλλάξουν απόψεις. Πρόκειται για ένα φαινόμενο το οποίο αναπτύσσεται τόσο σε προφορικό όσο και σε γραπτό επίπεδο, ενώ απαντάται ήδη από τις πρώτες προϊστορικές κοινωνίες. Για τον λόγο αυτό, η κατάκτηση της γλώσσας και η γλωσσική ανάπτυξη του ατόμου αποτελούν ένα από τα σημαντικότερα μελήματα στον τομέα της εκπαίδευσης, καθώς οι άνθρωποι μαθαίνουν από μικρή ηλικία να χρησιμοποιούν τη γλώσσα για να επικοινωνούν.

Όταν αναφέρεται κανείς στην επικοινωνία, εννοεί τη δυνατότητα την οποία έχει ο άνθρωπος ως μέλος μίας κοινωνίας ή μίας ομάδας να ανταλλάσσει σκέψεις, συναισθήματα, εμπειρίες, ανάγκες και επιθυμίες, γεγονός που καθιστά την επικοινωνία χαρακτηριστικό της κοινωνικής ζωής και της συνύπαρξης με άλλους ανθρώπους (Τσιναρέλης, 2004). Κατά άλλον ορισμό, η επικοινωνία αποτελεί τη μεταφορά μηνυμάτων μεταξύ δύο ή περισσότερων υποκειμένων, μέσα από τη χρήση σημείων και συμβόλων (Τσαούσης, 1984). Μέσα από τους παραπάνω ορισμούς, διαφαίνεται η μεγάλη σημασία την οποία διαδραματίζει η γλώσσα κατά την

επικοινωνιακή διαδικασία, καθώς αυτή παρέχει τα σημεία και τα σύμβολα μεταξύ των οποίων οι συνομιλητές επικοινωνούν μεταξύ τους.

Ένα από τα ζητήματα που έχουν απασχολήσει ιδιαίτερα τον κλάδο της γλωσσολογίας, χωρίς να υπάρξει ομοφωνία για αυτό, είναι οι λειτουργίες της γλωσσικής επικοινωνίας. Το κλασικότερο και πιο γνωστό σχήμα, από αυτά που έχουν προταθεί, ανήκει στον Roman Jakobson. Πριν, όμως, αναφερθούν οι κύριες επικοινωνιακές λειτουργίες που αυτό αναγνωρίζει, πρέπει πρώτα να γίνει μία αναφορά στα βασικά σημεία που περιλαμβάνει το γνωστό, λίγο ή πολύ, σε όλους μας επικοινωνιακό μοντέλο. Σε κάθε περίπτωση επικοινωνίας, λοιπόν, συναντούμε τον ομιλητή ή πομπό, ο οποίος εκπέμπει κάποιο μήνυμα, μέσα από τη χρήση ενός συγκεκριμένου κώδικα, γλωσσικού ή μη. Αφού το μήνυμα κωδικοποιηθεί με βάση τον κώδικα αυτόν, ο πομπός επιλέγει τη χρήση ενός μέσου, ενός διαύλου επικοινωνίας για να το μεταβιβάσει, έτσι ώστε να μπορεί να το προσλάβει ο παραλήπτης του μηνύματος, δηλαδή ο δέκτης, ο οποίος, για να αποκωδικοποιήσει και να κατανοήσει το μήνυμα, θα πρέπει να χρησιμοποιήσει τον ίδιο κώδικα με αυτόν που είχε χρησιμοποιήσει πρωτότερα ο πομπός.

Οι σημαντικότερες επικοινωνιακές λειτουργίες της γλώσσας, λοιπόν, σύμφωνα με τον Jakobson είναι: η πληροφοριακή- αναφορική λειτουργία, η συγκινησιακή λειτουργία, η βουλητική- κατευθυντική λειτουργία, η μεταγλωσσική, η φατική- επαφική, καθώς και η ποιητική- αισθητική λειτουργία (Νάκας, 1995). Αξίζει να αναφερθεί, πως επί της ουσίας οι παραπάνω λειτουργίες δείχνουν έξι όψεις, μέσα απ' τις οποίες μπορούμε να εξετάσουμε τη γλωσσική πράξη, δηλαδή, την πράξη που συντελείται, όταν λέμε ή γράφουμε κάτι, πάντοτε μέσα σ' ένα επικοινωνιακό πλαίσιο και για να εξυπηρετήσουμε κάποιον συγκεκριμένο επικοινωνιακό σκοπό.

Η επικοινωνία μεταξύ των ανθρώπων μπορεί να είναι είτε λεκτική είτε μη λεκτική. Η λεκτική επικοινωνία, δηλαδή, ο έναρθρος λόγος, θεωρείται ο πιο εξελιγμένος τρόπος επικοινωνίας, καθώς αυτός χρησιμοποιείται κατ' αποκλειστικότητα από τον άνθρωπο. Η γλώσσα ως αντικείμενο επικοινωνίας διερευνήθηκε πρώτα από τον Saussure, γλωσσολόγο, ο οποίος αναφέρθηκε σε αυτή ως σύστημα επικοινωνίας. Ο ίδιος διέκρινε τρία χαρακτηριστικά της λεκτικής επικοινωνίας, τα οποία είναι: ο λόγος ως ανθρώπινη ικανότητα έναρθρης

επικοινωνίας, η γλώσσα ως αφηρημένο γραμματικό σύστημα και η ομιλία, δηλαδή, η χρήση του γλωσσικού συστήματος για την επικοινωνία (Χατζηδάκη, 2009).

Συμπερασματικά, η επικοινωνία μεταξύ δύο ή περισσότερων ατόμων δεν προϋποθέτει πάντοτε τη χρήση της γλώσσας, ωστόσο αυτή η μορφή επικοινωνίας είναι πιο εξελιγμένη και τη χρησιμοποιεί, όπως αναφέρθηκε και προηγουμένως, μόνο ο άνθρωπος. Για την επίτευξη της λεκτικής ή έναρθρης επικοινωνίας ενεργοποιείται ο λόγος, η γλώσσα και η ομιλία.

1.2 Η γλωσσική ανάπτυξη του παιδιού

Ο άνθρωπος αναπτύσσει τις γλωσσικές του ικανότητες από πολύ μικρή ηλικία, και συγκεκριμένα, κατά το πέρασμά του από τη βρεφική στη νηπιακή ηλικία. Οι πρώτες γλωσσικές ικανότητες που αναπτύσσει είναι αυτές που σχετίζονται με τον προφορικό λόγο, ενώ ο γραπτός λόγος, ο οποίος είναι πιο περίπλοκος, όσον αφορά τις δεξιότητες που απαιτεί, αναπτύσσεται αργότερα, κατά την πρώτη σχολική ηλικία. Η ανάπτυξη των γλωσσικών ικανοτήτων των παιδιών εξαρτάται από την ηλικία και τη νοημοσύνη τους, αλλά και από άλλους κοινωνικούς παράγοντες, όπως το κοινωνικό και πολιτισμικό τους υπόβαθρο, αλλά και η αλληλεπίδρασή τους με τους γύρω τους και, κυρίως, με τα μέλη της οικογένειάς τους (Vygotsky, 1997). Από την άλλη πλευρά, το φύλο των παιδιών φαίνεται πως δεν επηρεάζει το βαθμό ανάπτυξης των γλωσσικών ικανοτήτων τους (Ντούμα & Βορριά, 2013).

Η γλωσσική ανάπτυξη των παιδιών ξεκινά περίπου από τα 2 έτη, όταν αυτά αρχίζουν να κάνουν τους πρώτους συνδυασμούς λέξεων και να σχηματίζουν μικρές και απλές προτάσεις. Στα 3 τους έτη, τα παιδιά αρχίζουν και κατακτούν κάποιους από τους βασικούς μορφολογικούς κανόνες, αλλά και επιχειρούν γενικεύσεις σε λέξεις τις οποίες δεν γνωρίζουν. Μετά τα 4 έτη επιχειρείται η σύνδεση της λέξης με τη σημασία της, ενώ κατά την ηλικία των 6 ετών, τα παιδιά επιδεικνύουν πιο σύνθετες ικανότητες, καθώς είναι σε θέση να χρησιμοποιούν αφηρημένες και σύνθετες γλωσσικές δομές και διευρύνουν το λεξιλόγιό τους (Ντούμα & Βορριά, 2013).

Όπως προαναφέρθηκε, η ανάπτυξη των γλωσσικών ικανοτήτων των παιδιών γίνεται από τα πρώτα δύο έτη της ζωής τους. Αυτό αποδεικνύει το γεγονός ότι τα παιδιά γεννιούνται ως ομιλητές εντός μίας κοινωνίας ομιλητών και ότι υπάρχει

προδιάθεση για την εκμάθηση και κατάκτηση της γλώσσας, καθώς η τάση τους για επικοινωνία είναι εγγενής. Άλλωστε, αυτός μπορεί να είναι και ο λόγος για τον οποίον η γλώσσα, σε οποιαδήποτε μορφή της, απαντάται σε κάθε ανθρώπινη κοινωνία και πολιτισμό (Νημά, 2004).

Ανακεφαλαιώνοντας, τα παιδιά εισέρχονται από τα πρώτα στάδια της ζωής τους στη διαδικασία κατάκτησης της γλώσσας, αναπτύσσοντας σταδιακά τις γλωσσικές τους ικανότητες. Ανάλογα με την ηλικία τους, οι γλωσσικές τους ικανότητες και δεξιότητες είναι συγκεκριμένες, ενώ όσο μεγαλώνουν αυτές γίνονται περισσότερες και πιο σύνθετες. Παρακάτω, διερευνώνται τα χαρακτηριστικά της προσχολικής και πρώτης σχολικής ηλικίας ως προς τις γλωσσικές ικανότητες και το πώς χρησιμοποιείται η γλώσσα.

1.3 Η γλώσσα στη νηπιακή ηλικία και πώς αυτή εξελίσσεται έως τις πρώτες τάξεις του δημοτικού

Σε κάθε στάδιο της γλωσσικής ανάπτυξης του ανθρώπου εξελίσσεται τόσο η γλώσσα του όσο και οι ικανότητες που συνδέονται με αυτή. Τα παιδιά αρχίζουν να αποκτούν τις πρώτες γλωσσικές τους δεξιότητες κατά την προσχολική ή νηπιακή ηλικία, ενώ κατά τις πρώτες τάξεις του δημοτικού αυτές εξελίσσονται με ραγδαίους ρυθμούς.

Όταν αναφέρεται κανείς στη νηπιακή ή προσχολική ηλικία, εννοεί το διάστημα μεταξύ 3 μέχρι 5-6 ετών, από το τέλος, δηλαδή, της βρεφικής ηλικίας έως την πρώτη σχολική ηλικία, που είναι τα 6 έτη, όταν δηλαδή τα παιδιά πηγαίνουν στην Α' τάξη του Δημοτικού. Όπως προαναφέρθηκε, η γλωσσική ανάπτυξη ξεκινά περίπου κατά τα 2 έτη, ενώ εξελίσσεται με ταχύτατους ρυθμούς.

Κατά τη νηπιακή ή προσχολική ηλικία, η γλώσσα των παιδιών έχει συγκεκριμένα χαρακτηριστικά, τα οποία μεταβάλλονται κατά το πέρασμα στην πρώτη σχολική ηλικία. Κατά την προσχολική ηλικία, λοιπόν, εμπλουτίζεται σε μεγάλο βαθμό το λεξιλόγιο των παιδιών, καθώς αυτά είναι σε θέση να προσθέτουν σε αυτό περίπου 50 λέξεις το μήνα. Με αυτόν τον ρυθμό ανάπτυξης του λεξιλογίου

τους, τα παιδιά στο τέλος της προσχολικής ηλικίας, είναι σε θέση να χρησιμοποιούν περίπου 2.000 λέξεις αλλά και να αντιλαμβάνονται ακόμη περισσότερες, περίπου 4.000 με 5.000 λέξεις. Η ανάπτυξη του λεξιλογίου στα παιδιά προσχολικής ηλικίας εξαρτάται και καθορίζεται από πολλούς παράγοντες, όπως είναι η μνήμη, ο εκτελεστικός έλεγχος και η προσοχή (Ντούμα & Βορριά, 2013).

Η γλώσσα των νηπίων αναπτύσσεται ταυτόχρονα σε διάφορα επίπεδα. Σε φωνολογικό επίπεδο, η γλώσσα τους είναι πολύ κοντά με αυτή των ενηλίκων, αν και υπάρχουν δυσκολίες σε συγκεκριμένα φωνήματα, τα οποία είτε παραλείπονται είτε μεταβάλλονται. Σε γραμματικό ή μορφολογικό επίπεδο, τα νήπια έχουν κατακτήσει τους βασικούς κανόνες, γεγονός που αναδεικνύεται μέσα από τις υπεργενικεύσεις και τις ομαλοποιήσεις στις οποίες προβαίνουν, οι οποίες έχουν ως αποτέλεσμα τη συχνή κατασκευή νεολογισμών. Ανάλογα φαινόμενα παρατηρούνται και σε επίπεδο συντακτικού (Μότσιου, 2014).

Όταν το παιδί περνά από την προσχολική στην πρώτη σχολική ηλικία, πολλές είναι οι αλλαγές που παρατηρούνται όσον αφορά τη γλωσσική του ανάπτυξη, οι οποίες οφείλονται τόσο στη γενικότερη ανάπτυξη και ωρίμανσή του όσο και στην είσοδό του στη σχολική εκπαίδευση. Η είσοδος του παιδιού στη σχολική εκπαίδευση μεταβάλλει τον τρόπο μάθησης και κατάκτησης της γλώσσας από μηχανικό και ασυνείδητο σε συνειδητό και συστηματικό (Νημά, 2004).

Όταν το παιδί εισέρχεται στο δημοτικό σχολείο, έχει ήδη συντελεστεί η πρωτογενής ανάπτυξη του λεξιλογίου του, χωρίς βέβαια αυτό να σημαίνει ότι η διαδικασία σταματάει εκεί, αφού το λεξιλόγιο αναπτύσσεται και εμπλουτίζεται σε όλη τη διάρκεια της ζωής του, σχολικής και μη. Κύριο ρόλο στη λεξιλογική ανάπτυξη του παιδιού διαδραματίζει τόσο η οικογένεια όσο και το σχολείο, το νέο κοινωνικό περιβάλλον στο οποίο ζει και αλληλεπιδρά το παιδί. Ένα, ακόμη, στοιχείο, το οποίο παρατηρείται κατά την πρώτη σχολική ηλικία, είναι η ανάπτυξη διαφόρων μεταγλωσσικών ικανοτήτων των παιδιών, που είναι όμοιες με αυτές των ενηλίκων και αφορούν στη συνειδητοποίηση του γλωσσικού φαινομένου (Νημά, 2004).

Διαπιστώνει, λοιπόν, κανείς ότι τα παιδιά αναπτύσσουν ραγδαία τις γλωσσικές και μεταγλωσσικές τους ικανότητες από την προσχολική και κατά την πρώτη σχολική ηλικία, ενώ εμπλουτίζουν με πολύ γρήγορους ρυθμούς το λεξιλόγιό τους. Ένα αποτέλεσμα από τη γλωσσική αυτή ανάπτυξη, σε συνδυασμό και με την

ανάπτυξη άλλων νοητικών λειτουργιών, είναι η κατάκτηση της δημιουργικής σκέψης και η καλλιέργεια της επινοητικότητας του παιδιού.

1.4 Η επινοητικότητα στη γλωσσική έκφραση των παιδιών

Τα μικρά παιδιά διακρίνονται για την επινοητικότητά τους, για την ικανότητά τους, δηλαδή, να επινοούν καταστάσεις με σκοπό την αναζήτηση της πραγματικότητας. Αυτό συμβαίνει, κυρίως, από τη νηπιακή ηλικία, κατά την οποία αναπτύσσουν διάφορες δεξιότητες και ικανότητες, ενώ επιχειρούν να ανακαλύψουν τον κόσμο μέσα από την περιέργεια και την αναζήτηση. Η δημιουργικότητα και η επινοητικότητα των παιδιών εκφράζεται σε διάφορους τομείς, όπως είναι το παιχνίδι, η κίνηση, η φαντασία και η γλώσσα. Η επινοητικότητα συνδέεται με άλλες συναφείς έννοιες, όπως είναι η εφευρετικότητα, η σύνθεση και ο σχεδιασμός. Η επινοητικότητα ή δημιουργικότητα αποτελεί, λοιπόν, μία ικανότητα του ατόμου να χρησιμοποιεί υπάρχοντα υλικά και στοιχεία με τρόπο τέτοιο, ώστε να δημιουργήσει νέα, πρωτότυπα και διαφορετικά πράγματα σε διάφορους τομείς (Λυκεσάς και συν., 2003).

Όπως προαναφέρθηκε, ένα πεδίο στο οποίο εκφράζεται η δημιουργικότητα των παιδιών είναι το πεδίο της γλωσσικής έκφρασης. Στην προσχολική ηλικία, τα παιδιά αναπτύσσουν ραγδαία τις γλωσσικές και επικοινωνιακές τους δεξιότητες και, για το λόγο αυτό, είναι πλέον εφοδιασμένα με διάφορα στοιχεία, τα οποία μπορούν να χρησιμοποιήσουν δημιουργικά, ώστε να προβούν σε νέες γλωσσικές κατασκευές. Ένα εφόδιο, το οποίο τα βοηθά στη διαδικασία αυτή, είναι η δημιουργική σκέψη, χαρακτηριστικά της οποίας είναι η ελευθερία και η απόκλιση από το καθιερωμένο. Άλλα στοιχεία της δημιουργικής σκέψης είναι η ευχέρεια απαντήσεων, η πρωτοτυπία και η δυνατότητα επεξεργασίας των πληροφοριών για τη δημιουργία νέων (Λυκεσάς και συν., 2003).

Η δημιουργική σκέψη, όπως είναι φυσικό, αποτελεί έναν σημαντικό παράγοντα δημιουργικής γλωσσικής έκφρασης. Έχοντας κατακτήσει κάποιες γλωσσικές ικανότητες, τα παιδιά της προσχολικής και της πρώτης σχολικής ηλικίας είναι σε θέση να επινοούν δικά τους γλωσσικά σχήματα, όπως λέξεις αλλά και φράσεις. Τα σχήματα αυτά δεν σχηματίζονται αυθαίρετα, αλλά ακολουθούν συγκεκριμένους κανόνες, για την ύπαρξη των οποίων έχουν επίγνωση τα ίδια τα

παιδιά. Οι τρόποι, λοιπόν, με τους οποίους τα παιδιά επινοούν νέες λέξεις και φράσεις σχετίζονται με φωνολογικούς, μορφολογικούς, συντακτικούς, λεξιλογικούς και σημασιολογικούς παράγοντες, οι οποίοι αλληλεπιδρούν με τις γλωσσικές και μεταγλωσσικές τους ικανότητες (Μότσιου, 2017).

Μέσα από την επινοητικότητα στη γλωσσική τους έκφραση, τα παιδιά οδηγούνται στην επινόηση νεολογισμών, των οποίων την έννοια και τα είδη θα εξετάσουμε παρακάτω. Το γεγονός αυτό καλύπτει την ανάγκη επικοινωνίας των παιδιών, τα οποία δεν έχουν επαρκή κατάρκτηση του λεξιλογίου και της μορφολογίας της γλώσσας και, για τον λόγο αυτό, αναγκάζονται να επινοήσουν λέξεις, ώστε να καλύψουν τα κενά που αντιμετωπίζουν ή να ομαλοποιήσουν γλωσσικά φαινόμενα, τα οποία αποτελούν εξαιρέσεις από τους κανόνες ή αποκλίσεις από τις νόρμες, οι οποίες, όμως, έχουν καθιερωθεί και επικρατήσει ως αποδεκτές (Μότσιου, 2017).

1.5 Το «γλωσσικό λάθος»

Στην παρούσα ενότητα θα διερευνηθεί η έννοια του «γλωσσικού λάθους», η οποία αποτελεί αντικείμενο χιλιάδων συζητήσεων και ιδεολογικών συγκρούσεων μεταξύ δύο παρατάξεων. Η πρώτη, εκπροσωπεί την ανάγκη διαφύλαξης της γλώσσας από οποιαδήποτε μορφή αλλαγής, ενώ η δεύτερη υπερασπίζεται το φαινόμενο της γλωσσικής μεταβολής και ποικιλίας. Λαμβάνοντας ως αφετηρία τη χρήση της γλώσσας από τον εκάστοτε ομιλητή, θα πρέπει να προσδιορίσει κανείς πώς νοείται το γλωσσικό λάθος.

Μία έννοια του γλωσσικού λάθους αφορά την προσκόλληση στους τύπους της Κοινής Νέας Ελληνικής, η οποία αποκλείει ως λάθη τύπους των αμέτρητων διαλέκτων, που συναντά κανείς από τόπο σε τόπο, οι οποίοι αποδεικνύουν έμπρακτα πως η ελληνική γλώσσα χαρακτηρίζεται για τη γλωσσική της ποικιλία (Χρηστίδης, 2001). Οι υποστηρικτές της άποψης αυτής θεωρούν ως γλωσσικό λάθος κάθε απόκλιση από την τυποποιημένη γλωσσική νόρμα, που στην περίπτωσή μας είναι η Κοινή Νεοελληνική (Ξυδόπουλος, 2004).

Όπως αναφέρθηκε και προηγουμένως, υπάρχουν δύο αντικρουόμενες απόψεις σχετικά με το τι αποτελεί γλωσσικό λάθος. Η δεύτερη άποψη, λοιπόν, πρεσβεύει τη

θεωρία της γλωσσικής αλλαγής, η οποία θεωρεί τη γλώσσα άμεσα συνυφασμένη με τις εκάστοτε κοινωνικές συγκυρίες, άρα και με τις γλωσσικές καινοτομίες και μεταβολές (Κακριδή- Φεράρι, 2007). Στις μέρες μας, η πρώτη άποψη δείχνει να αμφισβητείται σε μεγάλο βαθμό, ενώ κερδίζει έδαφος η προσέγγιση για τη γλωσσική μεταβολή.

Ένα από τα φαινόμενα τα οποία σχετίζονται άμεσα με ό,τι θεωρείται γλωσσικό λάθος είναι η γλωσσική αλλαγή, δηλαδή, η μεταβολή διαφόρων τύπων σε μία γλώσσα μέσω της επίδρασης κοινωνικών μεταβολών και πολιτισμικών παραγόντων, οι οποίοι επηρεάζουν, τελικά, την ίδια τη χρήση της γλώσσας. Η αλλαγή αυτή των γλωσσικών τύπων τις περισσότερες φορές συνδυάζεται και με αλλαγή της σημασίας των λέξεων (Mc Mahon, 2005). Η γλωσσική αλλαγή μπορεί να πραγματοποιηθεί σε όλα τα γλωσσικά υποσυστήματα, δηλαδή, στο φωνολογικό, το μορφολογικό, το λεξιλογικό ή το σημασιολογικό (Παπαναστασίου, 2007). Μετά τη διαδικασία αυτή, και πριν την επικράτηση και κωδικοποίηση των νέων αυτών τύπων, οι παραγόμενες γλωσσικές κατασκευές χαρακτηρίζονται ως γλωσσικά λάθη, αφού διαφέρουν από αυτές που χρησιμοποιούνται στην επίσημη νόρμα.

Η γλωσσική μεταβολή είναι συνυφασμένη με τη γλωσσική ποικιλία, η οποία αναφέρεται τόσο στη συνύπαρξη παλιότερων και νεότερων γλωσσικών τύπων όσο και στις διαφοροποιήσεις των τοπικών διαλέκτων. Στο πλαίσιο της γλωσσικής ποικιλίας, επιβιώνουν και τύποι οι οποίοι θεωρούνται λανθασμένοι, καθώς αποκλίνουν από την επικρατούσα γλωσσική νόρμα. Οι τύποι αυτοί αφορούν όλα τα γλωσσικά υποσυστήματα και επικρατούν, επειδή χρησιμοποιούνται από μεγάλο μέρος των ομιλητών (Παπαναστασίου, 2007). Εκτός από τη συνύπαρξη παλιών και νέων τύπων και τοπικών διαλέκτων, η γλωσσική ποικιλία αναφέρεται και σε κοινωνικές διαφοροποιήσεις της γλώσσας, καθώς διαφορετικές κοινωνικές ομάδες χρησιμοποιούν διαφορετικούς γλωσσικούς τύπους, φαινόμενο το οποίο ονομάζεται κοινωνιόλεκτος (Αρχάκης & Κονδύλη, 2004).

Τα γλωσσικά λάθη στη γλώσσα των ενηλίκων είναι αποτέλεσμα συγκεκριμένων διαδικασιών, όπως είναι η αναλογία, η ενίσχυση και η παρετυμολογία. Η αναλογία είναι το φαινόμενο τροποποίησης των λέξεων μέσα από τη χρήση και αξιοποίηση γλωσσικών σχημάτων που υπάρχουν στη γλώσσα εκ των προτέρων. Η ενίσχυση αποτελεί το φαινόμενο προσθήκης μορφημάτων ή λέξεων σε

μία φράση ή λέξη με σκοπό την επίτευξη μεγαλύτερης εκφραστικότητας και έντασης στη σημασία και είναι συνώνυμο του πλεονασμού. Όσον αφορά το φαινόμενο της παρετυμολογίας, γίνεται εσφαλμένη ετυμολόγηση μίας λέξης σε επίπεδο φωνολογικό, λεξιλογικό ή ορθογραφικό. Υπάρχουν, τέλος, και άλλου είδους γλωσσικά λάθη, όπως αυτά που αφορούν τη γραπτή μορφή της γλώσσας (Θεοδοροπούλου & Παπαναστασίου, 2001).

Γλωσσικά λάθη απαντώνται και στη γλώσσα των μικρών παιδιών, με την έννοια, όμως, των νεολογισμών. Ο λόγος για τον οποίο οι γλωσσικές κατασκευές των παιδιών ονομάζονται από κάποιους γλωσσικά λάθη είναι, ακριβώς, επειδή η παιδική γλώσσα συγκρίνεται με την ενήλικη νόρμα. Τα παιδιά έχουν την τάση να δημιουργούν νέες λέξεις, οι οποίες δεν περιλαμβάνονται στο ενήλικο λεξιλόγιο, γεγονός το οποίο οφείλεται στη μερική κατάκτηση της γλώσσας και των δομών της από πλευράς τους. Κάποιες από τις λέξεις, οι οποίες κατασκευάζονται από τα παιδιά, είναι καθαρά προσωπικές τους επινοήσεις, ενώ άλλες είναι δυνατόν να συναντώνται σε πιο ευρεία κλίμακα από παιδιά της ίδιας ηλικίας και γλωσσικής κοινότητας. Οι λέξεις αυτές, όπως προαναφέρθηκε, δεν υπάρχουν στο ενήλικο λεξιλόγιο και ουσιαστικά αποτελούν αποκλίσεις από τη γλωσσική νόρμα, γεγονός που κάνει πολλούς να τις χαρακτηρίζουν ως γλωσσικά λάθη. Θα πρέπει, επίσης, να τονιστεί ότι η τάση κατασκευής νέων λέξεων είναι πιο έντονη στα παιδιά από ότι στους ενήλικες, καθώς εκείνοι προσαρμόζονται πιο εύκολα στις υπάρχουσες γλωσσικές επιταγές (Μότσιου, 2017).

Παρόλα αυτά, φαίνεται πως τα όρια μεταξύ γλωσσικού λάθους και γλωσσικής καινοτομίας υπό την έννοια του νεολογισμού είναι λεπτά, καθώς πολλές φορές οι νεολογισμοί επικρατούν και καθιερώνονται στη γλώσσα, ενώ ακόμη, ειδικά όταν πρόκειται για τις λέξεις που επινοούν τα μικρά παιδιά, φαίνεται πως αυτές είναι αποτελέσματα της προσπάθειάς τους να συμπληρώσουν και να διορθώσουν κενά της γλώσσας των ενηλίκων με βάση υπάρχουσες γλωσσικές δομές (Μότσιου, 2017).

2) Παιδική Λογοτεχνία

Η παιδική λογοτεχνία αποτελεί ένα πολύ σημαντικό κεφάλαιο της λογοτεχνίας, καθώς η σημασία της είναι πολύ μεγάλη για την πολύπλευρη ανάπτυξη των παιδιών. Στο παρόν κεφάλαιο, επιχειρείται μία ιστορική αναδρομή της ελληνικής παιδικής λογοτεχνίας, ενώ, ακόμη, εξετάζεται ο τρόπος με τον οποίον αυτή επιδρά στη γλωσσική ανάπτυξη του παιδιού και ο τρόπος με τον οποίον αυτό την προσλαμβάνει. Επιπλέον, πρόκειται να διερευνηθεί η θέση την οποία κατέχει η παιδική λογοτεχνία στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση και η σχέση της με τη δημιουργική γραφή.

2.1 Ιστορική αναδρομή

Η παιδική λογοτεχνία αποτελεί ένα φαινόμενο παγκόσμιο, το οποίο διαγράφει μία μακρόχρονη ιστορία από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα. Τα είδη της παιδικής λογοτεχνίας είναι πολλά και απαντώνται είτε σε πεζό είτε σε ποιητικό λόγο. Κάποια από τα σημαντικότερα είδη του πεζού λόγου είναι το διήγημα, το μυθιστόρημα, ο μύθος, το παραμύθι, το χρονικό, καθώς και το θεατρικό κείμενο (θέατρο, κουκλοθέατρο, θέατρο σκιών). Από τα είδη παιδικής λογοτεχνίας, τα οποία είναι γραμμένα σε ποιητικό λόγο, μπορεί κανείς να αναφέρει το ποίημα, το έμμετρο θεατρικό έργο και το τραγούδι (Σακελλαρίου, 2009).

Η ελληνική παιδική λογοτεχνία ανάγεται στην αρχαιότητα. Κάποια από τα παιδικά λογοτεχνικά κείμενα κατά την αρχαιότητα απευθύνονταν στους νέους με σκοπό την ψυχαγωγία τους, ενώ κάποια άλλα με σκοπό την εκπαίδευσή τους, αν και τα στοιχεία δεν είναι επαρκή. Κάποια από τα λογοτεχνικά έργα που απευθύνονταν σε παιδιά ήταν λαϊκά τραγούδια και παραμύθια, συνήθως ανώνυμα, τα οποία επιβίωναν στην προφορική παράδοση και δεν υπάρχουν σε γραπτά κείμενα (Easterling & Knox, 1990). Επίσης, υπήρχαν παιδικά τραγούδια και ύμνοι τα οποία τραγουδιούνταν στις μεγάλες θρησκευτικές εορτές και τελετουργίες (Μέγας, 2012).

Τα μεγαλύτερα παιδιά, όχι μόνον, τραγουδούσαν ή απήγγειλαν ποιήματα αλλά άκουγαν ή διηγούνταν και διάφορες ιστορίες. Οι μύθοι του Αισώπου υπήρξαν από τις πρώτες εμπειρίες ακρόασης, διήγησης και ανάγνωσης έντεχνου πεζού αφηγηματικού λόγου. Οι μύθοι αυτοί ήταν κείμενα σύντομα και διδακτικά με χαριτωμένο αλληγορικό πεζό λόγο, τα οποία προορίζονταν για την ευχαρίστηση

αλλά και τη διδασχή παιδιών προσχολικής αλλά και σχολικής ηλικίας (Easterling & Κποχ, 1990). Άλλωστε, οι μύθοι αυτοί ενδεικνουνται για την εκπαίδευση των μικρών παιδιών, ακόμη και, στις μέρες μας.

Κατά την αρχαιότητα, η εκπαίδευση των παιδιών ξεκινούσε με τους επικούς και συνεχιζόταν με τους λυρικούς ποιητές. Τα ομηρικά έπη διδάσκονταν στα παιδιά, ανάλογα με την ηλικία τους, ενώ είναι, ακόμη και, σήμερα εντεταγμένα στην υποχρεωτική εκπαίδευση των παιδιών. Εκτός από τα έπη του Ομήρου, τα παιδιά διδάσκονταν και Ησίοδο αλλά και λυρικούς ποιητές, όπως έργα του Ίβικου και του Ανακρέοντα (Σπυρόπουλος, 1980).

Κατά τη βυζαντινή περίοδο, η παιδική λογοτεχνία, δεν υφίσταται ως αυτοτελής χώρος, αλλά εντάσσεται στον ευρύτερο χώρο της λαϊκής, της λαϊκότροπης και της λόγιας λογοτεχνίας. Από την παράδοση της όψιμης αρχαιότητας, τα λαϊκά είδη, όπως αινίγματα, αποφθέγματα, ανέκδοτα, διηγήσεις και διηγήματα, αποτελούν υλικό των Προγυμνασμάτων στο μάθημα της Ρητορικής (Hunger, 2010). Κατά την πρώιμη και μέση βυζαντινή εποχή, στη λαϊκότροπη λογοτεχνία μαρτυρείται η ύπαρξη πρώιμων δημοτικών τραγουδιών που έχουν καταβολές στα ελληνικά τραγούδια του τύπου των καλάντων, που τραγουδούσαν παιδιά γυρίζοντας από πόρτα σε πόρτα. Κατά την υστεροβυζαντινή περίοδο, εμφανίζονται και άλλα κειμενικά λογοτεχνικά είδη, όπως το μυθιστόρημα και ο διδακτικός μύθος, ενώ εξελίσσεται και το λαϊκό παραμύθι (Beck, 1988).

Η επόμενη περίοδος, που εξετάζουμε, είναι η περίοδος της Τουρκοκρατίας, για την οποία δεν υπάρχουν πολλά στοιχεία όσον αφορά την παιδική λογοτεχνία. Αυτό το οποίο μπορεί κανείς να υποθέσει είναι ότι συνεχίζεται η λαϊκή παράδοση των παραμυθιών, των μύθων και των τραγουδιών ή, ακόμη, ότι η ευρωπαϊκή στροφή στην αρχαιότητα μπορεί να βοηθά και είδη της αρχαίας ελληνικής γραμματείας να αναβιώσουν. Έργα της αρχαίας ελληνικής γραμματείας γίνονταν γνωστά στους υπόδουλους Έλληνες μέσα από λόγιους του ελλαδικού χώρου αλλά και της Διασποράς. Το φαινόμενο αυτό φαίνεται να έγινε πιο έντονο κατά τον 18^ο και 19^ο αιώνα, καθώς ο ελληνικός χώρος επηρεάστηκε από τον Ευρωπαϊκό Διαφωτισμό. Επίσης, στο πλαίσιο της πνευματικής αναγέννησης του υπόδουλου Ελληνισμού, σημαντικό ρόλο διαδραμάτισε η Εκκλησία. Θα πρέπει να σημειωθεί, επίσης, ότι κατά την εποχή του Διαφωτισμού φθάνουν στον ελληνικό χώρο όλο και περισσότερα έργα

της ευρωπαϊκής λογοτεχνικής δημιουργίας, τα οποία μεταφράζονται από λόγιους της εποχής (Ακριτόπουλος, 2013).

Η νεοελληνική παιδική λογοτεχνία είναι δυνατόν να διακριθεί σε συγκεκριμένες περιόδους, οι οποίες είναι οι εξής:

- Α' περίοδος: 1835-1858, η περίοδος από τις απαρχές του νέου ελληνικού κράτους.
- Β' περίοδος: 1858-1917, η περίοδος από το β' μισό του 19^{ου} αιώνα ως τις πρώτες δεκαετίες του 20ού αιώνα.
- Γ' περίοδος: 1917-1940, η περίοδος του Μεσοπολέμου.
- Δ' περίοδος: 1940-1974, από το β' Παγκόσμιο Πόλεμο, ως τη Μεταπολίτευση.
- Ε' περίοδος: 1974- σήμερα, από τη Μεταπολίτευση μέχρι τις ημέρες μας (Δελώνης, 1990).

Από τις απαρχές της ίδρυσης του νέου ελληνικού κράτους, το ενδιαφέρον των Ελλήνων λογοτεχνών στρέφεται σε μεγάλο βαθμό στην παιδική λογοτεχνία. Παρόλα αυτά, η παραγωγή ποιοτικών παιδικών αναγνωσμάτων κατά τα πρώτα εκείνα έτη ήταν ιδιαίτερα περιορισμένη. Μάλιστα, η περίοδος αυτή της στασιμότητας διήρκεσε περίπου έναν αιώνα, ενώ μόλις από τα μέσα του 20ού αιώνα αναδείχθηκε η αναγκαιότητα της ανανέωσης της παιδικής λογοτεχνίας, ενώ μεγάλη ώθηση δόθηκε από το 1955 και έπειτα, όταν ιδρύθηκε η Γυναικεία Λογοτεχνική Συντροφιά (Γ.Λ.Σ.) (Τσιώρη, 2014).

Γενικά, η μεγάλη ανανέωση στην παιδική λογοτεχνία πραγματοποιήθηκε κατά τον 20ό αιώνα, εποχή η οποία, όμως, δεν ήταν πάντοτε ανθηρή, αλλά είχε και διάφορες κάμψεις, κυρίως, λόγω των πολέμων και της πολιτικής αστάθειας. Τα διάφορα τραγικά γεγονότα του 20ού αιώνα επηρέασαν σημαντικά τους προσανατολισμούς και τη θεματολογία της παιδικής λογοτεχνίας αλλά και τις εκπαιδευτικές πολιτικές, οι οποίες υιοθετήθηκαν από την Πολιτεία για τη διαχείρισή της (Αναγνωστόπουλος, 2011).

Όπως προαναφέρθηκε, από τη μεταπολεμική περίοδο και εξής, πραγματοποιήθηκε η μεγάλη ανάκαμψη της παιδικής λογοτεχνίας, καθώς και ο εμπλουτισμός της με πολλά και διάφορα είδη. Τα σημαντικότερα από τα ρεύματα που ακολούθησε η παιδική λογοτεχνία είναι η παραλογοτεχνία, η ελληνοποίηση του παιδικού βιβλίου, η στροφή προς τον λαϊκό πολιτισμό, η στροφή προς τα ιστορικά

και πολιτικά γεγονότα, οι μεταφράσεις, το θρησκευτικό βιβλίο, η θεατρική παραγωγή και η εδραίωση του μυθιστορήματος και του διηγήματος. Ακόμη, άλλες τάσεις της μεταπολεμικής παιδικής λογοτεχνίας είναι η χρήση όλων των λογοτεχνικών ειδών, η δημιουργία ενός μεγάλου δικτύου, το οποίο ασχολείται με το παιδικό βιβλίο, η επαφή με την ευρωπαϊκή παιδική λογοτεχνία και η καθιέρωση του πεδίου αυτού ως αυτόνομου μαθήματος στα πανεπιστημιακά τμήματα. Τέλος, πολύ σημαντικό για τη συστηματοποίηση και την οργάνωση της παιδικής λογοτεχνίας είναι το γεγονός ότι εκδίδονται διάφορα έντυπα που ασχολούνται με αυτό το θέμα (Αναγνωστόπουλος, 2011).

Σήμερα, η παιδική λογοτεχνία αποτελεί ένα ξεχωριστό κεφάλαιο στην ιστορία της λογοτεχνίας τόσο σε ελληνικό όσο και σε διεθνές επίπεδο, ενώ εξυπηρετεί διάφορες ανάγκες των παιδιών, όπως η ψυχαγωγία και η εκπαίδευση και ακολουθεί τις σύγχρονες παιδαγωγικές και κοινωνιογλωσσικές αρχές.

2.2 Η λογοτεχνία συμβάλλει στη γλωσσική ανάπτυξη του παιδιού

Μεγάλο είναι το ενδιαφέρον των επιστημόνων της αγωγής και της εκπαίδευσης όσον αφορά το ρόλο της λογοτεχνίας στη γλωσσική ανάπτυξη των παιδιών. Σήμερα, οι περισσότεροι επιστήμονες θεωρούν ότι ο ρόλος αυτός είναι καθοριστικός, καθώς η λογοτεχνία παρέχει μεγάλα οφέλη στο παιδί, ειδικά κατά τα πρώτα χρόνια της γλωσσικής του ανάπτυξης, δηλαδή, κατά την προσχολική και την πρώτη σχολική ηλικία.

Είναι σήμερα κοινώς αποδεκτό ότι η επαφή του παιδιού με τη λογοτεχνία, ήτοι τον έντεχνο λόγο, συντελεί με πολλούς τρόπους στην αισθητική καλλιέργεια, την ανάπτυξη της φαντασίας, την ψυχική ωρίμανση και τη γλωσσική του ανάπτυξη. Για τον λόγο αυτό, τα τελευταία χρόνια τα νέα αναλυτικά προγράμματα, που εφαρμόζονται, ακολουθούν αυτήν την κατεύθυνση όσον αφορά τα παιδιά του νηπιαγωγείου και του δημοτικού, δηλαδή, του ευρύτερου τομέα της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης. Έτσι, τα προγράμματα αυτά προβλέπουν διάφορες δραστηριότητες που αποσκοπούν στην ανάπτυξη της προφορικής και της γραπτής έκφρασης των παιδιών αλλά και στην αναγνωστική τους ικανότητα, μέσα από τη χρήση πολλών κειμενικών ειδών και με εστίαση στη λογοτεχνία (Φλωρά, 2011).

Πολύ σημαντική είναι η συμβολή της λογοτεχνίας στην κατάκτηση της εγγραμματοσύνης, δηλαδή, της κατάκτησης των βασικών μηχανισμών επεξεργασίας της γλώσσας, γεγονός το οποίο συντελείται, ήδη, από τη νηπιακή ηλικία. Από τόσο νωρίς, τα παιδιά έρχονται σε επαφή με τη γλώσσα μέσα από ευχάριστα ακούσματα λογοτεχνικών κειμένων, μέσω των οποίων τους δίνεται η ευκαιρία να μάθουν εμπειρικά τη γραμματική, το συντακτικό και το λεξιλόγιο της γλώσσας. Μάλιστα, κατά τη νηπιακή ηλικία, στην κατάκτηση των μηχανισμών της γλώσσας και, κυρίως, του λεξιλογίου βοηθούν ιδιαίτερος οι μικρές εικονογραφημένες ιστορίες. Κατά την προσχολική ηλικία, το παιδί δεν είναι ακόμη ολοκληρωμένος αναγνώστης, καθώς οι ιστορίες διαβάζονται από άλλους, ωστόσο, οι εικόνες το φέρνουν σε επαφή με τη γλώσσα (Φλωρά, 2011).

Εκτός από την ανάπτυξη των γλωσσικών δεξιοτήτων, η λογοτεχνία συμβάλλει σημαντικά στην ανάπτυξη των μεταγλωσσικών δεξιοτήτων των παιδιών. Πιο συγκεκριμένα, αυτό συμβαίνει εξαιτίας της πολυπλοκότητάς της, αφενός, και χαρακτηριστικών της, όπως η σύνθετη χρήση των λέξεων και των ανατρεπτικών νεολογικών στοιχείων, αφετέρου. Τα χαρακτηριστικά αυτά καθιστούν τη γλώσσα ένα δημιουργικό και ευφάνταστο παιχνίδι, ενώ προσφέρουν στα παιδιά τη δυνατότητα δημιουργίας συνειρμών (Παπακωστοπούλου, 2016).

Επιπλέον, η λογοτεχνία συμβάλλει σημαντικά στην προφορική έκφραση των παιδιών, καθώς αυτά ερχόμενα σε επαφή με την ποίηση, μπορούν να συνδέουν το περιεχόμενο του ποιήματος με προσωπικά τους βιώματα, να δημιουργούν έννοιες στο μυαλό τους και, τελικά, να εξελίσσουν το γλωσσικό τους επίπεδο.

Πιο συγκεκριμένα, κατά τη διαδικασία της ακρόασης των ποιημάτων, τα παιδιά μαθαίνουν να ξεχωρίζουν τον τονισμό και την παύση μέσα σε ένα ποίημα, εξοικειώνονται με ειδικά γραμματικά φαινόμενα και μαθαίνουν σύνθετες και αντίθετες λέξεις, τη σημασία κάθε μέρους του λόγου, των αριθμών και των χρόνων αλλά και της συντακτικής οργάνωσης των προτάσεων. Ακόμη, η λογοτεχνία είναι πολύ σημαντική για τη φωνολογική εξερεύνηση των παιδιών, καθώς μέσα από μικρής έκτασης λογοτεχνικά κείμενα, τα παιδιά εξασκούν τη φωνή τους (Φλωρά, 2011).

Ακόμη, έρευνες δείχνουν πως όταν τα παιδιά κάθε ηλικίας έρχονται σε επαφή με διάφορα λογοτεχνικά είδη, αυξάνουν σημαντικά τις ικανότητες της γραπτής τους έκφρασης μέσα από τη δημιουργική γραφή, όπου η λογοτεχνία αποτελεί το έναυσμα για να γράψει το παιδί, του παρέχει τη δυνατότητα να εκφράσει τη γνώμη του εποικοδομητικά αλλά και το εξασκεί πρακτικά στην κριτική αντιμετώπιση του περιεχομένου των κειμένων που διαβάζει. Από την πρώτη σχολική ηλικία τα παιδιά έχουν την ικανότητα να γράφουν μικρά περιγραφικά κείμενα, κάνοντας, μάλιστα, και χρήση λογοτεχνικών σχημάτων, όπως η παρομοίωση και η ερώτηση. Επιπλέον, από τη νηπιακή ηλικία τα παιδιά κατανοούν το συσχετισμό μεταξύ του γραπτού και του προφορικού λόγου, αφού συνειδητοποιούν ότι το κείμενο που κάποιος τους διαβάζει είναι γραπτό (Φλωρά, 2011).

Η λογοτεχνία και, γενικότερα η γλώσσα, είναι πολύ σημαντική για την κοινωνικοποίηση του ατόμου και την ανθρώπινη επικοινωνία (Βοσνιάδου, 1992). Πολλές φορές, όμως, η επίσημη εκπαίδευση χρησιμοποιεί διαφορετικούς επικοινωνιακούς κώδικες με συγκεκριμένο υπόβαθρο πολιτισμικό και κοινωνικό (Φραγκουδάκη, 1985). Ωστόσο, μέσα από τη διδασκαλία της λογοτεχνίας και τις πρακτικές κριτικού γραμματισμού, που αυτή εφαρμόζει, τα παιδιά έχουν τη δυνατότητα να έρχονται σε επαφή με διάφορους γλωσσικούς και επικοινωνιακούς κώδικες και με διαφορετικά επίπεδα ύψους, τα οποία αντιστοιχούν σε διαφορετικές επικοινωνιακές περιστάσεις. Επομένως, η επαφή των παιδιών με τη λογοτεχνία συμβάλλει στην ανάπτυξη, όχι μόνο, των γλωσσικών αλλά και, κατ' επέκταση, των κοινωνικών τους δεξιοτήτων μετατρέποντάς τα σε κριτικά σκεπτόμενα άτομα.

Τέλος, θα πρέπει να αναφερθούμε και στη συμβολή της λογοτεχνίας στην καλλιέργεια της φαντασίας και της επινοητικότητας των παιδιών. Αυτό συμβαίνει μέσα από την αφήγηση φανταστικών ιστοριών, την περιγραφή ιδιαίτερων προσώπων και τόπων αλλά και από τη χρήση λέξεων, οι οποίες είναι κατασκευασμένες με σκοπό να διεγείρουν τη φαντασία και το χιούμορ των παιδιών και να αναπτύξουν τη δεξιότητά τους να κάνουν ελεύθερους συνειρμούς. Οι λέξεις αυτές αποτελούν νεολογισμούς, οι οποίοι δεν υπάρχουν στο κωδικοποιημένο ελληνικό λεξιλόγιο, ωστόσο είναι φορείς συγκεκριμένης σημασίας και νοήματος.

2.3 Ο μικρός αναγνώστης

Τα παιδιά εξοικειώνονται με την ανάγνωση από τους πρώτους μήνες της ζωής τους. Τα βρέφη και τα νήπια έρχονται σε επαφή με εικονογραφημένα βιβλία λογοτεχνίας, μέσα από τα οποία εισέρχονται στον κόσμο των βιβλίων και της ανάγνωσης. Κατά την επαφή αυτή, τα παιδιά ευχαριστιούνται με τη θέα και την ερμηνεία των εικόνων, γεγονός το οποίο θρέφει την περιέργειά τους και αποτελεί την αφετηρία για την καλλιέργεια της αναγνωστικής τους δεξιότητας. Είναι, λοιπόν, σημαντικό τα παιδιά να έρχονται σε επαφή με διάφορα βιβλία, τα οποία τους κινούν το ενδιαφέρον, καθώς αυτό βοηθά στην ανάπτυξη της αναγνωστικής, αλλά και της αφηγηματικής τους ικανότητας (Φλωρά, 2011).

Μέσα από την πρώιμη επαφή των παιδιών με το βιβλίο, δημιουργούνται όλες οι προϋποθέσεις για την ανάπτυξη της φιλιαναγνωσίας τους. Η φιλιαναγνωσία είναι η θετική σχέση του ατόμου με το βιβλίο και επιτυγχάνεται με διάφορες εκπαιδευτικές δραστηριότητες που αποσκοπούν στη γλωσσική, κοινωνική και αισθητική του ανάπτυξη (Αρτζανίδου & Κουράκη, 2014). Η παιδική φιλιαναγνωσία αναπτύσσεται εντός συγκεκριμένου πλαισίου, κυρίως μέσα από την οικογένεια και την εκπαίδευση. Αυτό είναι φυσικό, αφού η πρώτη επαφή του παιδιού με τα βιβλία γίνεται με τη βοήθεια των γονιών που του διαβάζουν ιστορίες, ενώ έπειτα, σε αυτή τη διαδικασία εισέρχονται και οι νηπιαγωγοί. Στη συνέχεια, το παιδί, όντας πλέον πιο έμπειρος αναγνώστης, διαπλάθει το ενδιαφέρον του για τα βιβλία μέσα και από το σχολείο.

Η αγάπη για το βιβλίο είναι ιδιαίτερα ευεργετική για τη ζωή του παιδιού, αλλά και του μετέπειτα ενήλικου ατόμου, καθώς τα οφέλη που προσφέρει είναι πολλά. Ήδη, αναφερθήκαμε σε προηγούμενη ενότητα στα οφέλη που παρέχει ο έντεχνος λόγος στη γλωσσική ανάπτυξη του παιδιού. Ωστόσο, τα οφέλη της επαφής με τη λογοτεχνία για το ίδιο το παιδί δε σταματούν εκεί, καθώς ο μικρός αναγνώστης μέσα από το βιβλίο, βιώνει την ιστορία που διαβάζει και έρχεται σε επαφή με τις διάφορες καταστάσεις και τα ανθρώπινα προβλήματα. Ακόμη, τα λογοτεχνικά, όπως και άλλου είδους βιβλία, μεταδίδουν συγκεκριμένες αρχές και πρότυπα συμπεριφοράς, βοηθούν στην κατανόηση, στην ελεύθερη έκφραση και στην κριτική σκέψη του παιδιού. Επιπλέον, μέσα από την ανάγνωση βιβλίων, το παιδί

διαμορφώνει το χαρακτήρα και την προσωπικότητά του, ενώ ακόμη, έχει την ευκαιρία να ψυχαγωγείται με δημιουργικό τρόπο (Οικονόμου, 1998).

2.4 Εκπαίδευση και Λογοτεχνία

Η λογοτεχνία είναι ένα πεδίο άμεσα συνυφασμένο με τη γλωσσική διδασκαλία στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα αλλά και σε όλα τα εκπαιδευτικά συστήματα ανά τον κόσμο. Αυτό συμβαίνει, επειδή στο πλαίσιο της διδασκαλίας της, οι μαθητές έρχονται σε επαφή και εξοικειώνονται με διάφορα γλωσσικά ύφη και μορφές μέσα από τα ποικίλα κειμενικά είδη, τα οποία αποτελούν άμεσα παραδείγματα αυθεντικού λόγου (Σπανός, 2002). Η διδασκαλία της λογοτεχνίας είναι ιδιαίτερα σημαντική τόσο στην Πρωτοβάθμια όσο και στη Δευτεροβάθμια εκπαίδευση, ενώ για την κάθε σχολική βαθμίδα, τίθενται οι κατάλληλοι διδακτικοί στόχοι, οι οποίοι ανταποκρίνονται στο επίπεδο, την ηλικία και τις ιδιαίτερες ανάγκες και προτιμήσεις των μαθητών.

Στα πλαίσια της Πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης η γλώσσα και η λογοτεχνία αποτελούν τους βασικότερους διαύλους, ώστε να επιτευχθούν διάφοροι διδακτικοί στόχοι, όπως η κατανόηση του γραπτού και του προφορικού λόγου, η προφορική και η γραπτή έκφραση, ο σεβασμός της διαφορετικότητας στη γλώσσα και τον πολιτισμό του άλλου, η ψυχαγωγία, η πληροφόρηση, η ανταλλαγή ιδεών και συναισθημάτων, καθώς και η δημιουργικότητα του ατόμου (Λιγνός, 2005).

Η διδασκαλία της Λογοτεχνίας, όπως και της Νεοελληνικής Γλώσσας, θεωρείται θεμελιώδης στα πλαίσια της Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, καθώς μέσω αυτής επιτυγχάνεται η προώθηση της διερευνητικής και κοινωνικής μάθησης, επιλέγονται δημιουργικές δραστηριότητες που καλλιεργούν την κριτική και δημιουργική σκέψη των μαθητών, ενώ παράλληλα ενισχύουν τον κριτικό τους γραμματισμό με σκοπό την αποτελεσματική τους ανταπόκριση σε διαφορετικά επικοινωνιακά περιβάλλοντα και περιστάσεις (Κολλιπούδου, 2016). Κατά την εκπαιδευτική πράξη τα κείμενα που προορίζονται για κατανόηση και επεξεργασία δεν λαμβάνονται ως στατικά και ιδεολογικώς ουδέτερα, αλλά έχουν μεταβαλλόμενες ιδιότητες και αποτελούν φορείς κοινωνικών μηνυμάτων (Ντίνας, 2013).

Διαπιστώνει, επομένως, κανείς τα πολλαπλά οφέλη που απολαμβάνει ο μαθητής, ερχόμενος σε επαφή με τη διδασκαλία της Λογοτεχνίας. Μέσω αυτής, λοιπόν, συντελείται η γλωσσική διδασκαλία αλλά, ταυτόχρονα, αναπτύσσονται και άλλες δεξιότητες των μαθητών, κοινωνικές, επικοινωνιακές και αισθητικές, ενώ ακόμη, αυτοί ψυχαγωγούνται και απολαμβάνουν τα ίδια τα λογοτεχνικά κείμενα, με τα οποία έρχονται σε επαφή.

2.5 Λογοτεχνία και Δημιουργική Γραφή

Ο όρος «δημιουργική γραφή» είναι η απόδοση του αγγλικού όρου «creative writing». Πιο συγκεκριμένα, με τον όρο δημιουργική γραφή εννοούμε την ανάπτυξη της δημιουργικότητας του ατόμου μέσα από την εξάσκηση του στον γραπτό λόγο με βάση διάφορες συγγραφικές πρακτικές αλλά και την καλλιέργεια της λογοτεχνικής του έκφρασης αποτυπωμένης πάντοτε σύμφωνα με το δικό του προσωπικό ύφος (Καρακίτσιος, χ.χ.).

Σκοπός ολόκληρου του εγχειρήματος είναι να καταστεί το άτομο ικανό να γράφει και να δημιουργεί δικά του λογοτεχνικά κείμενα, χρησιμοποιώντας τη φαντασία του, χωρίς τον περιορισμό κανόνων και στερεοτυπικών λογοτεχνικών στυλ (Κωτόπουλος, χ.χ.). Πρόκειται, λοιπόν, για μια μορφή γραφής περισσότερο αυθόρμητης και απαγκιστρωμένης από τα στεγανά της συγγραφής λογοτεχνικών κειμένων, αυτή είναι και η ειδοποιός διαφορά της από την επίσημη Λογοτεχνία. Η δημιουργική γραφή σαν κλάδος απευθύνεται σε όσους ενδιαφέρονται να ασχοληθούν με τη συγγραφή και όχι αποκλειστικά στους έχοντες συγγραφικό ταλέντο.

Σαν επιστημονικός κλάδος συνδέεται εν πρώτοις με τον κλάδο της Λογοτεχνίας και της Γλώσσας, καθώς και με άλλους επιστημονικούς κλάδους, όπως αυτόν της Ψυχολογίας. Η δημιουργική γραφή, όπως γίνεται κατανοητό, έχει μια αμφίδρομη σχέση με τον τομέα της Λογοτεχνίας, εφόσον αντλεί από αυτόν, ενώ ταυτόχρονα, δεν είναι λίγες οι φορές που τον ενισχύει. Λειτουργεί κατά βάση ως μέσο εκμάθησης και ενασχόλησης με τη Λογοτεχνία, ως μέσο επικοινωνίας για το ίδιο το άτομο και,

ταυτόχρονα, ως αρωγός με σκοπό την κοινωνικοποίησή του και, τελικά, ως μέσο ανάπτυξης τόσο του προφορικού όσο και του γραπτού λόγου του ατόμου.

Σύμφωνα με τις επιταγές του κλάδου της δημιουργικής γραφής, το παιδί κατά τη διδακτική πράξη αντιμετωπίζεται ως άτομο που έχει ελεύθερη βούληση και προσωπικότητα και έχει την ανάγκη να εκφραστεί και να επικοινωνήσει μέσω του γραπτού και του προφορικού λόγου. Μέσω της δημιουργικής γραφής οι μαθητές είναι σε θέση να πειραματίζονται με διάφορα λογοτεχνικά είδη, χωρίς τον φόβο του σωστού ή του λάθους, με αποτέλεσμα την πολύπλευρη καλλιέργειά τους (Κωτόπουλος, χ.χ.). Ιδιαίτερα, μάλιστα, εκτιμάται ο ρόλος της ποίησης στο έργο αυτό, καθώς αυτή θεωρείται ότι προσφέρει αισθητική συγκίνηση και μετατρέπει την καθημερινή ζωή σε μία περίπλοκη εμπειρία που ευαισθητοποιεί τους ανθρώπους (Βασιλοπούλου & Ψυχογιουπούλου, 2015).

Γίνεται, επομένως, αντιληπτό ότι η δημιουργική γραφή λειτουργεί επικουρικά με άλλα γνωστικά αντικείμενα όπως η Γλώσσα και η Λογοτεχνία με σκοπό την ενίσχυση της γλωσσικής, της διανοητικής και της συναισθηματικής εξέλιξης του μαθητή (Κωτόπουλος, χ.χ.).

Σήμερα, στον χώρο της Εκπαίδευσης εκτιμάται ιδιαίτερα η αξία της δημιουργικής γραφής, δηλαδή, της ελεύθερης έκφρασης των μαθητών μέσα από τη λογοτεχνία και την παραγωγή πεζών και ποιητικών κειμένων. Πολύ σημαντική προς την κατεύθυνση αυτή είναι η συγγραφή ιστοριών, η οποία ενισχύει τα παιδιά με ποικίλους τρόπους προσφέροντάς τους ευκαιρίες για διασκέδαση, καλλιτεχνική έκφραση, διερεύνηση της αξίας και των λειτουργιών της γραφής, διέγερση της φαντασίας τους, ανάπτυξη της σκέψης τους, αναζήτηση της ταυτότητάς τους (Βασιλοπούλου & Ψυχογιουπούλου, 2015).

Η δημιουργική γραφή σχετίζεται με διάφορες ικανότητες και δεξιότητες των παιδιών. Μία από αυτές είναι η αφηγηματική ικανότητα, η δυνατότητα τους, δηλαδή, να επινοούν και να αφηγούνται ιστορίες οι οποίες χαρακτηρίζονται από συνοχή και συνεκτικότητα. Πρόκειται για την εκφορά φράσεων με χρονολογική σειρά, οι οποίες περιγράφουν την πορεία μίας πραγματικής ή φανταστικής ιστορίας. Ο αφηγηματικός λόγος αναφέρεται σε μία σύνθετη ικανότητα, καθώς προϋποθέτει πολλές επιμέρους διαδικασίες, όπως τον υπολογισμό της χρονικής διαδοχής των γεγονότων, την εφαρμογή της γνώσης για τον κόσμο και προσόντα όπως κατανόηση, παραγωγή

λόγου, διατήρηση του θέματος και ενσωμάτωση του νοήματος. Ο αφηγηματικός λόγος είναι δυνατόν να είναι είτε ελεύθερη αφήγηση είτε αναδιήγηση μίας ήδη γνωστής ιστορίας (Κανέλλου και συν., 2016). Η κύρια ανάπτυξη του αφηγηματικού λόγου των παιδιών σε προφορικό επίπεδο γίνεται κατά την περίοδο μεταξύ των 2 και των 5 ετών, ενώ μετά την ηλικία αυτή, οι ιστορίες τους αποτελούνται από περισσότερα πρόσωπα και επεισόδια (Κανέλλου και συν., 2016: 37-38).

Ο Κωτόπουλος (2013) επισημαίνει πως τα νήπια επωφελούνται από ασκήσεις δημιουργικής γραφής, ενώ φαίνεται να αναπτύσσουν τις ακόλουθες δεξιότητες:

- της ανάλυσης και περιγραφής και, ταυτόχρονα, μύησής τους στις δεξιότητες της σύγκρισης και της ταξινόμησης
- μιας πρώτης επαφής με τη λογική ανάλυση/ ερμηνεία, υπόθεση/ πιθανολογία και φαντασία/ επινόηση
- της σύνθεσης πληροφοριών και ιδεών
- της κρίσης/ αξιολόγησης και λήψης αποφάσεων
- της μετάδοσης ιδεών και της εφαρμογής κατεκτημένων γνώσεων
- της άσκησης στην υπομονή μέσω της διερεύνησης και επεξεργασίας νέων δεδομένων
- της διατύπωσης υποθέσεων
- της ανάπτυξης της κριτικής τους σκέψης
- της ικανότητάς τους να λειτουργούν ομαδικά με απώτερο σκοπό τη συνεργατική μάθηση

Συμπερασματικά, λοιπόν, όπως χαρακτηριστικά αναφέρει και ο ίδιος ο Κωτόπουλος (χ.χ.), «η χρήση της Δημιουργικής Γραφής ως διδακτικής προσέγγισης της Λογοτεχνίας αποδεικνύεται ότι μπορεί να υπηρετήσει πολύπλευρα την ανακαλυπτική, παιδοκεντρική, βιωματική αλλά και συνεργατική μάθηση, καθώς μετατρέπει την παθητική πρόσληψη της Λογοτεχνίας σε ενεργητική, παρέχει τη δυνατότητα καλλιτεχνικής έκφρασης στους μαθητές εξοικειώνοντάς τους με τις τεχνικές λογοτεχνικής γραφής και όχι με την αυστηρή της αντιμετώπιση ως διδακτέας ύλης».

3)Νεολογία

Η νεολογία αποτελεί χαρακτηριστικό κάθε ζωντανής γλώσσας στον πλανήτη και αναφέρεται στη διαδικασία της παραγωγής νεολογισμών, νεόκοπων, δηλαδή, λέξεων που ανανεώνουν το λεξιλόγιο μιας γλώσσας (Χριστοφίδου στο Κατσούδα & Νάκας, 2013: 11) . Πολλές φορές, το φαινόμενο της νεολογίας αντιμετωπίζεται σαν ένα φαινόμενο αποκλίνουσας γλωσσικής συμπεριφοράς, η οποία παράγει γλωσσικά λάθη. Ωστόσο, σήμερα, το ερευνητικό ενδιαφέρον για την εμφάνιση σε αυτό το γλωσσικό φαινόμενο έχει αυξηθεί και θεωρείται ότι η γλωσσολογική ενασχόληση με αυτό είναι δυνατόν να παρέχει πολύ χρήσιμες πληροφορίες για τη μορφολογία της ελληνικής γλώσσας (Χριστοφίδου, 2017). Παρακάτω, επιχειρείται ο εννοιολογικός προσδιορισμός των νεολογισμών και η ομαδοποίησή τους σε κατηγορίες.

3.1 Ορίζοντας τους Νεολογισμούς

Ένας νεολογισμός αποτελεί το αποτέλεσμα διαφόρων γλωσσικών διαδικασιών, οι οποίες καταλήγουν στη δημιουργία μίας νέας λέξης. Πρόκειται για νέους γλωσσικούς τύπους, οι οποίοι επινοούνται και εισάγονται σε μία γλώσσα από τους ομιλητές της είτε με εκούσιο είτε με ακούσιο τρόπο. Οι γλωσσικές διαδικασίες οι οποίες είναι δυνατόν να παράξουν έναν νεολογισμό είναι: η παραγωγή, η σύνθεση και ο δανεισμός, ακόμη, είναι δυνατόν να προκύψει νεολογισμός μέσα από την επανασηματοδότηση ενός, ήδη, υπάρχοντος γλωσσικού τύπου (Κόλλια, 2014). Οι διαδικασίες παραγωγής νεολογισμών πολλές φορές δεν είναι εύκολα διακριτές, αφού είναι δυνατόν να αλληλεπιδρούν μεταξύ τους (Ράλλη, 2007).

Οι νεόκοπες αυτές λέξεις, οι οποίες δημιουργούνται από τους ίδιους τους φυσικούς ομιλητές μιας γλώσσας, γίνονται κατανοητές από όλους, εφόσον τα επιμέρους συστατικά τους ανιχνεύονται σε άλλες υπαρκτές λέξεις. Μάλιστα, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι νεολογισμοί που επινοούν τα μικρά παιδιά, τα οποία φημίζονται για τη γλωσσική τους επινοητικότητα, παρά την ενδεχόμενη άγνοια των γλωσσικών δομών και κανόνων, που μπορεί να εμφανίζουν. Αξίζει να σημειωθεί πως, παρά την απλοϊκότητα από την οποία χαρακτηρίζονται οι λέξεις τις οποίες

πλάθουν τα μικρά παιδιά, αυτές είναι αποκυήματα μίας πολύ συγκεκριμένης λογικής διεργασίας που λαμβάνει χώρα στο μυαλό τους. Κάποιες από τις λέξεις αυτές δημιουργούνται από τους ήχους, ενώ, άλλες μέσα από ποικίλους τρόπους σκέψης, οι οποίοι για κάθε παιδί είναι διαφορετικοί (Χάρης, 2005).

Οι νεολογισμοί χρησιμοποιούνται ευρέως και στον χώρο της λογοτεχνίας, στην περίπτωση αυτή, οι δημιουργοί τους είναι οι ίδιοι οι λογοτέχνες, οι οποίοι επινοούν λέξεις συνειδητά, μέσα από την αναζήτηση νέων εκφραστικών τρόπων και μέσα από τις αμέτρητες δυνατότητες τις οποίες τους παρέχει η γλώσσα. Τα παραπάνω επιβεβαιώνει και η άποψη της Αναστασιάδη- Συμεωνίδη (1986), σύμφωνα με την οποία, «σκοπός του δημιουργού ενός λογοτεχνικού έργου είναι να επικοινωνήσει και να μεταδώσει συγκεκριμένα μηνύματα, τα οποία προκύπτουν με διάφορους επικοινωνιακούς τρόπους, ένας από τους οποίους είναι και οι νεολογισμοί».

Οι νεολογισμοί αποτελούν ένα από τα βασικά χαρακτηριστικά στο χώρο της λογοτεχνίας και, ιδιαίτερα, της ποίησης, καθώς, αυτή αποσκοπεί στην παρουσίαση μίας δεύτερης, υπερβατικής πραγματικότητας, η οποία ξεπερνά τον πραγματικό κόσμο, την καθημερινότητα και τους κανόνες της. Η γλώσσα αποτελεί ένα σημαντικό εργαλείο στα χέρια των ποιητών και των λογοτεχνών, ώστε να καταφέρουν την υπέρβαση αυτή, πέρα από τη λογική και τη συμβατική χρήση της γλώσσας (Μπαμπινιώτης, 2000).

Ωστόσο, οι νεολογισμοί δεν συναντώνται μόνο στη λογοτεχνία αλλά και στην καθημερινό λόγο των ανθρώπων. Ένα αντιπροσωπευτικό δείγμα υπέρμετρης χρήσης νεολογισμών αποτελεί και η γλώσσα των νέων, οι οποίοι είναι ιδιαίτερα επινοητικοί στον κώδικα επικοινωνίας που αναπτύσσουν μεταξύ τους. Ακόμη, πολύ συχνή είναι η χρήση νεολογισμών σε άλλους τομείς της σύγχρονης πραγματικότητας, όπως είναι η πολιτική, η επιστήμη, η τεχνολογία και ο χώρος των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης (Χριστοφίδου, 2001· Νάκας & Γαβριηλίδου, 2005).

Η δημιουργία νεολογισμών δεν συνεπάγεται, απαραίτητα, και την επικράτησή τους. Για να επικρατήσει και να καθιερωθεί ένας νεολογισμός, θα πρέπει να ανταποκρίνεται σε συγκεκριμένα κριτήρια. Ένα από αυτά τα κριτήρια είναι η συμβατότητά του με τους μηχανισμούς της γλώσσας. Αυτό σημαίνει ότι θα πρέπει να είναι σαφώς αιτιολογημένος και να είναι σύμφωνος με τα κριτήρια όλων των

γλωσσικών υποσυστημάτων, του φωνολογικού, του μορφολογικού, του λεξιλογικού και του σημασιολογικού. Ωστόσο, εκτός από τα καθαρά γλωσσικά κριτήρια, υπάρχουν και άλλα, κοινωνικά και πολιτισμικά, τα οποία θα επιτρέψουν ή όχι την επικράτηση ενός νεολογισμού (Αναστασιάδη- Συμεωνίδη, 1986).

Ο νέος τόμος του *Δελτίου Επιστημονικής Ορολογίας και Νεολογισμών* του *Κέντρου Ερεύνης Επιστημονικών Όρων και Νεολογισμών* (ΚΕΕΟΝ) της Ακαδημίας Αθηνών, δημοσιεύει μία σειρά 250 πρόσφατων νεολογισμών που χρησιμοποιούνται σήμερα, κάποιοι από τους οποίους έχουν, ήδη, καθιερωθεί και κάποιοι τείνουν να επικρατήσουν, και προέρχονται, κυρίως, από το χώρο των ΜΜΕ. Το γεγονός αυτό αποτελεί ένα παράδειγμα της γρήγορης εξάπλωσης και επικράτησης των νεολογισμών, οι οποίοι μπορεί αρχικά να αντιμετωπίζονται ως γλωσσικά λάθη ή ατελείς σχηματισμοί, κάποιοι όμως, γίνονται τελικά αποδεκτοί, κυρίως επειδή εκφράζουν νέες καταστάσεις της σύγχρονης πραγματικότητας, για τις οποίες είναι ανάγκη να βρεθεί κάποιος όρος (Χριστοφίδου, 2015).

3.2 Κατηγορίες νεολογισμών

Επιχειρώντας έναν συγκεντρωτικό ορισμό, νεολογισμό αποτελεί, σύμφωνα με την Αναστασία Χριστοφίδου (στο Κατσούδα & Νάκας, 2013), «κάθε νέα λέξη που εμπλουτίζει το λεξιλόγιο μιας γλώσσας, καθώς αυτή χρησιμοποιείται από τη γλωσσική κοινότητα ενεργητικά ή παθητικά». Σε μια γλώσσα, βέβαια, όπως αναφέρθηκε και προηγουμένως, μπορεί να εισέρχονται και ξενόγλωσσοι νεολογισμοί μέσω άμεσου ή έμμεσου δανεισμού. Επομένως, ένας νεολογισμός μπορεί να είναι ελληνογενής, να αποτελείται δηλαδή από λεξικά και μορφολογικά τεμάχια της γλώσσας μας, ή να αποτελεί προϊόν δανεισμού. Οι παραγόμενοι νεολογισμοί των δύο κατηγοριών που καταφέρνουν να ενταχθούν στο λεξιλόγιο μιας γλώσσας, διαχωρίζονται από τους 'ευκαιριακούς σχηματισμούς', καθώς και από τις 'λέξεις άπαξ'¹, ακριβώς, λόγω αυτής της κωδικοποίησης των πρώτων. Οι ευκαιριακοί σχηματισμοί, όπως και οι λέξεις άπαξ, δεν εντάσσονται σε λεξικά και, συνήθως, εξυπηρετούν συγκεκριμένες σκοπιμότητες στον προφορικό ή τον γραπτό λόγο.

Οι κυριότεροι μηχανισμοί βάσει των οποίων σχηματίζονται νεολογισμοί στη Νέα Ελληνική είναι αυτοί της σύμφυσης και της επανευτομολόγησης. Δεν είναι, όμως, και οι μόνοι. Νεολογισμοί σχηματίζονται, επίσης, με τη διαδικασία της σύνθεσης, της παραγωγής, αλλά και κατ' αναλογία με άλλες γνωστότερες λέξεις ή φράσεις, που λειτουργούν ως μοντέλα παραγωγής και ανακαλούνται συνειρμικά στο μυαλό του δέκτη (Χριστοφίδου, 2001).

Αξιοποιώντας τόσο την ελληνική όσο και την ξένη βιβλιογραφία η Γεωργία Κατσούδα επιχειρεί να οριοθετήσει την έννοια σύμφυση/ συμφυρμός. Διαπιστώνει, όμως, τα ασαφή όρια αυτής, καθώς η διαδικασία παρουσιάζεται να επικαλύπτει τόσο τον όρο contamination όσο και τον όρο blending, όροι οι οποίοι αν και αναφέρονται σε συναφείς διαδικασίες γλωσσικής αλλαγής, δεν είναι ταυτόσημοι. Μέσω του contamination, όρος που στην ελληνική βιβλιογραφία αποδίδεται από τον Νάκα (2013) ως συγχρωτισμός, «αλλάζει η μορφή ενός γλωσσικού σημείου, όχι όμως και η σημασία του, ενώ στην περίπτωση του blending δημιουργείται μια νέα λέξη από την αποκοπή και τον συνδυασμό τμημάτων δύο συνήθως υπαρχουσών λέξεων και, τελικά, ένα νέο σημαινόμενο» (Κατσούδα, 2007: 888). Ένα, ακόμη, χαρακτηριστικό

---

¹ Το υλικό, που συγκεντρώθηκε για την εκπόνηση της παρούσας εργασίας, αποτελείται από 'ευκαιριακούς σχηματισμούς' και 'λέξεις άπαξ'.

που διαφοροποιεί τον όρο *blending* από τον όρο *contamination*, είναι η δημιουργία ανταγωνιστριών γλωσσικών δομών. Τα προϊόντα του *contamination* δημιουργούν ανταγωνίστριες δομές, οι οποίες σταδιακά αντικαθιστούν τις αφετηριακές λέξεις, αντίθετα στην περίπτωση του *blending* δεν συμβαίνει κάτι ανάλογο.

Συνεπώς, στη σύγχρονη ελληνική βιβλιογραφία χρησιμοποιείται ο όρος σύμφυση (*blending*) που αναφέρεται στη διαδικασία της συνειδητής δημιουργίας ενός νεολογισμού, ο οποίος προκύπτει από την αποκοπή και τη συνένωση δύο υπαρκτών λεξικών μονάδων, π.χ. *σοκοφρέτα* < *σοκο(λάτα)* ☒ (*γκο*)*φρέτα* και ο όρος συμφυρμός για το προϊόν (*blend*), όροι περισσότερο κυριολεκτικοί από άλλους που προτάθηκαν (Κατσούδα & Νάκας, 2013). Άλλες αποδόσεις στην ελληνική βιβλιογραφία για τον όρο σύμφυση και συμφυρμός είναι:

- Λεξικό μίγμα
- Αμάλαμα (για το προϊόν), αμαλάμωση (για τη διαδικασία)
- Μίγμα
- Πτυσσόμενη λέξη, λέξη φουσαρμόνικα

Καταλληλότεροι όροι φαίνονται να είναι οι όροι συμφυρμός και σύμφυση, καθώς και οι όροι αμάλαμα και αμαλάμωση, διότι έχουν το πλεονέκτημα να διακρίνουν τη διαδικασία από το προϊόν της (Κατσούδα, 2007: 892-893).

Η επιτυχία και η αποτελεσματικότητα των προϊόντων της σύμφυσης έγκειται σε μεγάλο βαθμό από τη διαφάνεια και την ανακτησιμότητα των συστατικών τους. Τα δύο εμπλεκόμενα μέλη πρέπει να είναι αναγνωρίσιμα μέσα στο προϊόν (Κατσούδα, 2007: 890).

Σύμφωνα με τους Κατσούδα και Νάκα (2013), διακρίνονται τέσσερα είδη σύμφυσης:

α) εμπροσθοχωρητική (*antegrading*), π.χ. *ταρακουνώ* < {*ταρά(ζω)* ☒ *κουνώ*}

β) οπισθοχωρητική (*retrograding*), π.χ. *βημαgazzino* < { [*To*] *βήμα* ☒ (*ma*)*gazzino* }

γ) αλληλοεισχωρητική (*back- forth- grading*), π.χ. *σκουλικό* < {*σκου(λήκι)* ☒ (*σχο*)*λικό*}

δ) ενδοεισχωρητική (intrograding), π.χ. *Ισπεπονία* < {*Ισ(πα)νία* ☒ *πεπό(νι)*}

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η διάκριση που γίνεται από τους Κατσούδα και Νάκα (2013) ανάμεσα στους συμφυρμούς και τις επανευμολογήσεις, ως επανευμολόγηση, λοιπόν, νοείται «η συνειδητή επανανάλυση μιας υπάρχουσας λεξικής μονάδας με βάση το σημαίνον, μέσα από το οποίο αναδύεται μια άλλη υπαρκτή λέξη, με τη χρήση ποικίλων μέσων όπως η χρήση της τυπογραφίας, η χρήση παρορθογράφησης και η χρήση συμβόλου, π.χ. *ΕΛΛΗΝΙΚΑ* < *ελληνικά* // *νικά*. Σε αντίθεση με τη διαδικασία της σύμφυρσης, η οποία ευνοείται από τις περιπτώσεις ομοηχίας μεταξύ αφετηριακών λέξεων, στη διαδικασία της επανευμολόγησης η ολική ομοηχία ανάμεσα στο σημαίνον της αναδύμενης λέξης και μέρος του σημαινόμενου της αφετηριακής αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση.

Επισημαίνεται, ακόμη, ότι η επανανάλυση/ επανευμολόγηση αυτού του είδους διαφοροποιείται από τη διαδικασία της παρετυμολογίας ή παρετυμολόγησης που οφείλεται σε άγνοια από πλευράς του δημιουργού (Μπαμπινιώτης, 2010 στο Κατσούδα & Νάκας, 2013).

Όταν αναφερόμαστε, λοιπόν, σε λεξικούς συμφυρμούς θα πρέπει να κάνουμε διάκριση ανάμεσα στους ολικούς συμφυρμούς (προϊόντα σύμφυρσης) και στους μερικούς συμφυρμούς (προϊόντα επανευμολόγησης).

Σύμφωνα με τη Ράλλη (2007), ως σύνθεση ορίζεται «η διαδικασία σχηματισμού μορφολογικά πολύπλοκων στοιχείων από τουλάχιστον δύο θέματα». Σε ό,τι αφορά την ελληνική γλώσσα η σύνθεση αποτελεί εξαιρετικά παραγωγική διαδικασία και συνεισφέρει ιδιαίτερα στην παραγωγή νεολογισμών. Βασικό γνώρισμα της σύνθεσης αποτελεί ο λεγόμενος ‘δείκτης της σύνθεσης’ ή, αλλιώς, το φωνήεν /o/ που συνδέει τα συστατικά του σύνθετου και διασφαλίζει τη μετάβαση από το ένα στο άλλο. Αυτό, λοιπόν, το συνδετικό φωνήεν είναι που διαχωρίζει, κατά κύριο λόγο, τους συμφυρμούς από τους σύνθετους νεολογισμούς (Κατσούδα & Νάκας, 2013: 272), που εξετάζονται και στην παρούσα εργασία.

3.3 Όψεις της Νεολογίας στο έργο της Π. Παμπούδη

3.3.1 Περιγραφή του υλικού και της μεθόδου συλλογής των νεολογικών σχηματισμών

Αξιοποιώντας την «παικτική λειτουργία»² της γλώσσας η Παυλίνα Παμπούδη οδηγείται στη συγγραφή παιδικών βιβλίων και παραμυθιών από τα οποία δεν λείπουν οι ευφάνταστες λεκτικές επινοήσεις και τα στιχουργικά, θα έλεγε κανείς, αριστουργήματα που σκοπό έχουν να διασκεδάσουν τους μικρούς (και μεγάλους) αναγνώστες, να εμπλουτίσουν το λεξιλόγιό τους και, τελικά, να τους εμπλέξουν σε ένα συνεχές γλωσσικό παιχνίδι, ώστε να διευρύνουν τους γλωσσικούς τους ορίζοντες.

Εξάλλου, όπως χαρακτηριστικά υποστηρίζει η Χριστοφίδου (2001) η δημιουργία νέων λέξεων και πάσης φύσεως λεκτικών σχηματισμών επεκτείνει τα σύνορα του κόσμου μας. Σύμφωνα και με την πρόταση του Wittgenstein « Τα όρια της γλώσσας μου σημαίνουν τα όρια του κόσμου μου».

Οι γλωσσικές επινοήσεις- νεολογισμοί που αποτελούν το corpus της παρούσας διπλωματικής εργασίας έχουν επιλεγεί όλοι από είκοσι ένα έργα παιδικής λογοτεχνίας της Παυλίνας Παμπούδη³. Ο όρος γλωσσικές επινοήσεις –νεολογισμοί αναφέρεται στην κατασκευή λέξεων από τη συγγραφέα με σκοπό να προσελκύσει

---

² Ο Νάκας (1995: 229-230) κάνει διάκριση της παιγνιώδους χρήσης της γλώσσας, η οποία ορίζεται ως μια συνειδητή, σκόπιμη χρήση της μεταγλωσσικής λειτουργίας της γλώσσας και της χωρίς πρόθεση του ομιλητή χρήση.

³ Η συλλογή του υλικού για την εκπόνηση της διπλωματικής εργασίας, περιλαμβάνει έργα της Π. Παμπούδη, τα οποία ήταν αποτέλεσμα αναζήτησης από τη Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Φλώρινας «Βασιλική Πιτόσκα», καθώς και από τα ηλεκτρονικά βιβλιοπωλεία «Ιανός» και «Πολιτεία» (βλ. παράρτημα).

την προσοχή του αναγνώστη, να προκαλέσει το ενδιαφέρον του, όχι μόνο με το τι θα πει αλλά, κυρίως, με το πώς θα το πει (Αναστασιάδη- Συμεωνίδη, 1986). Γίνεται, επομένως, εμφανής η πρόθεσή της να καταφέρει να προκαλέσει την επιθυμία του αναγνώστη να ερμηνεύσει σωστά τις λεξιπλασίες της σύμφωνα, πάντα, και με τις ενδείξεις του περικειμένου. Η σχέση των νεολογισμών με το κείμενο στο οποίο εντάσσονται είναι ιδιαίτερα στενή, εφόσον, ως «νεόκοπες λέξεις» χρειάζονται το περικειμένο για να μπορέσουν να αποκτήσουν υπόσταση. Επιπλέον, συμβαίνει το είδος του κειμένου που απαντώνται οι νεολογισμοί να επηρεάζει και το είδος⁴ τους (Κατσούδα & Νάκας, 2013). Θα μπορούσαμε, λοιπόν, εύλογα να παρομοιάσουμε το κείμενο με ένα επικοινωνιακό συμβάν στο οποίο λαμβάνει μέρος ένας πομπός (συγγραφέας) και ένας δέκτης (αναγνώστης), η σχέση των οποίων βρίσκεται σε μια συνεχή αλληλεπίδραση (Beaugrande/ Dressler, 1981 στο Χριστοφίδου, 2001).

Η συλλογή του υλικού περιλαμβάνει λέξεις οι οποίες παρουσίασαν κάποιο γλωσσικό ενδιαφέρον ή μια γλωσσική ιδιαιτερότητα που απέκλινε από τη νόρμα της Κοινής Νεοελληνικής. Η επεξεργασία τους με σκοπό να κατατάξουμε ποιοι είναι ad hoc σχηματισμοί και ποιοι απλώς μια άγνωστη για μας κωδικοποιημένη υπάρχουσα λέξη έγινε βάσει συγκεκριμένων κριτηρίων.

Το πρώτο, αλλά όχι επαρκές, κριτήριο είναι το γλωσσικό μας αισθητήριο και η γνώση, κατά το δυνατόν, από μέρους μας των γλωσσικών συνάψεων και επιταγών γλωσσικής επικοινωνίας της μητρικής μας γλώσσας (Χριστοφίδου, 2001).

Το δεύτερο, αλλά όχι απόλυτο, κριτήριο, σύμφωνα με την άποψη των Κατσούδα και Νάκα (2013) είναι η απουσία των υπό διερεύνηση σχηματισμών από έγκυρα λεξικά⁵ της Ελληνικής, όπως το *Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής* του

---

⁴ Στα δημοσιογραφικά κείμενα συναντά κανείς πλήθος παραθετικών πολυλεκτικών συνθέτων, ενώ η παιδική λογοτεχνία παρουσιάζει ως επί το πλείστον περισσότερους συμφωρούς και επανευμολογήσεις (Νάκας & Γαβριηλίδου, 2005).

⁵ Οφείλουμε να τονίσουμε ότι «τα λεξικά δεν αρκούν ως κριτήριο για το τι αποτελεί ή όχι νεολογικό σχηματισμό, εφόσον και τα πιο πλήρη λεξικά δεν είναι δυνατόν να εμπερικλείουν και να αποδίδουν σε ολόκληρό της το φάσμα τη δυναμική μιας γλώσσας και το τι είναι αποδεκτό στον οποιοδήποτε χωροχρόνο» (Χριστοφίδου, 2001).

Ιδρύματος Τριανταφυλλίδη⁶, το *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας* του Γ. Μπαμπινιώτη και το *Αντίστροφο Λεξικό⁷ της Νέας Ελληνικής* της Αναστασιάδη-Συμεωνίδη.

Το τρίτο κριτήριο είναι «ποσοτικό και βασίζεται ουσιαστικά στις δυνατότητες που προσφέρει στον χρήστη το διαδίκτυο με τη μηχανή αναζήτησης Google. Αυτό το κριτήριο αγγίζει τους άπαξ και τους ευκαιριακούς σχηματισμούς με τον αντίστροφο τρόπο, δηλαδή, εάν ένας σχηματισμός δεν εμφανίζεται στη μηχανή αναζήτησης Google, τότε είναι προφανώς λέξη άπαξ ή ίσως ευκαιριακός σχηματισμός» (Κατσούδα & Νάκας, 2013).

3.3.2 Το υλικό: παρουσίαση των νεολογισμών

Οι συγγραφείς παιδικής λογοτεχνίας, ανάμεσά τους και η Παμπούδη, κάνουν παιχνίδι την τέχνη τους, και οι λέξεις ηχοποιούνται, γίνονται αδιαφανείς, παραμορφώνονται, γίνονται ευκίνητες, απελευθερώνονται ενίοτε από την καθημερινή τους σημασία και, τελικά, ανατρέπουν τους γλωσσικούς κανόνες, προκαλώντας γλωσσικό χιούμορ και μεταφέροντας τον μικρό αναγνώστη σε έναν μαγικό κόσμο. Έναν κόσμο όπου το παιδί ξεπερνά τα στενά όρια του πραγματικού του κόσμου χάριν της φαντασίας του, ελέγχοντας πάντα τον κόσμο των ονείρων του αλλά και τον πραγματικό του κόσμο (Σταυρίδου & Κυβιρτζίκης, 2012).

Με τους νεολογικούς σχηματισμούς και τα γλωσσικά της παιχνίδια η Παμπούδη καταφέρνει να καλλιεργήσει το γλωσσικό ρεπερτόριο των παιδιών. Χρησιμοποιεί με ιδιαίτερη δεινότητα τη λεξική σύμφυση, φέρνει σε επαφή τους μικρούς αναγνώστες με την πολυσημία των λέξεων, την κυριολεξία, τη μεταφορά, το χιούμορ, την ειρωνεία. Καταφέρνει, ακόμα, να διεγείρει τη φαντασία των παιδιών με συνειρμούς λέξεων, με ρίμες εκμεταλλευόμενη την ομοηχία μεταξύ αφητηριακών λέξεων, με λέξεις που λειτουργούν ως μαγικές εικόνες μέσα από τις οποίες ξεπηδούν άλλες λέξεις (Σταυρίδου & Κυβιρτζίκης, 2012). Ένα, ακόμα, χαρακτηριστικό

---

⁶ Διαθέσιμο στο http://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/triantafyllides/

⁷ Διαθέσιμο στο http://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/reverse/index.html

παράδειγμα που επισφραγίζει τη ρητορική/συγγραφική της δεινότητα είναι οι ευφάνταστοι τίτλοι με τους οποίους τιτλοφορούνται τα έργα της. Τίτλοι που από μόνοι τους είναι χιουμοριστικοί, ενώ ταυτόχρονα, λειτουργούν ως προπομποί για το χιουμοριστικό και νεωτερικό περιεχόμενο που θα ακολουθήσει στη συνέχεια.

Μία τέτοια περίπτωση αποτελεί και η συλλογή παραμυθιών της με τίτλο «*24 Παραμύθια (για γέλια και για γράμματα)*», όπου η συγγραφέας συνειδητά επιλέγει να οικοδομήσει το λογοπαίγνιο της πάνω σε μία παγιωμένη έκφραση με την οποία συνειρμικά παραλληλίζει τον τίτλο ο αναγνώστης, η οποία δεν είναι άλλη από τη στερεοτυπική φράση «για γέλια και για κλάματα». Πρόκειται, λοιπόν, για έναν νεολογικό σχηματισμό κατ' αναλογία που ανακαλεί στο μυαλό του αναγνώστη την παραπάνω φράση- μοντέλο από την οποία σχηματίστηκε. Στο συγκεκριμένο έργο, λοιπόν, ο αναγνώστης πληροφορείται για τα κατορθώματα, τις περιπέτειες και τις πάσης φύσεως ιστορίες διαφόρων ηρώων με βασικούς πρωταγωνιστές, τελικά, τα ίδια τα γράμματα του αλφαβήτου. Στο βέλτιστο του αποτελέσματος συμβάλλουν και τα τυπογραφικά μέσα και οι εικόνες που εμπλουτίζουν την κάθε ιστορία, κάνοντας την αφήγηση περισσότερο παραστατική και ενδιαφέρουσα.

Έτσι, στην πρώτη ιστορία που εκτυλίσσεται, ο αναγνώστης πληροφορείται για την περιπέτεια του Αποστόλη, ενός άσπρου, αδύνατου αλόγου που αισθανόταν απαίσια, γιατί, όπως ενημερώθηκε από την άσχημη αλεπού Αναμπέλα, είχε αμυγδαλές, αλλεργία, αρθριτικά, αναιμία, αναφυλαξία, αποβλάκωση άσθμα και αλογόμυγες...

Συμπεραίνουμε, λοιπόν, ότι ουσιαστικά όλο το γλωσσικό οικοδόμημα της ιστορίας στηρίζεται στην επανάληψη ενός συγκεκριμένου φθόγγου, ο οποίος επαναλαμβάνεται στην αρχή (σχήμα 'ομοιοκάταρκτον') της ιστορίας, σε ορισμένες λέξεις στο τέλος (σχήμα 'ομοιοτέλευτον') και σε κάποιες και στην αρχή και στο τέλος (συνδυασμός 'ομοιοκάταρκτου' και 'ομοιοτέλευτου'). Ιδιαίτερο ενδιαφέρον στη ιστορία του Αποστόλη του αλόγου παρουσιάζουν και οι δύο οπισθοχωρητικοί συμφυρμοί που εμφανίζονται στην κατακλείδα της ιστορίας. Εκεί, λοιπόν, πληροφορούμαστε ότι «*Ο Αποστόλης, αφού κατάφερε να ξεπεράσει τα προβλήματα που αντιμετώπισε με τη βοήθεια της αλεπούς Αναμπέλας, ανακάλυψε πως έχει αλογοτεχνικό ταλέντο και ξεκίνησε να γράφει αλογοτεχνικά βιβλία...*».

Αλογοτεχνικό/ά < {άλογο ☒ (λογο)τεχνικό/ά}

Όπως και προηγουμένως, στις ιστορίες των γραμμάτων «Β» και «Γ» συναντάμε λέξεις με παρήχηση των παραπάνω φθόγγων. Συγκεκριμένα, στην ιστορία του Γαλατά και της Γοργόνας [...] η γιαγιά του γιατρού Γρηγόρη Γρηγορίου, η κυρία Γενοβέφα που ξέρει από γοργόνες και γάτες και γνωρίζει πολλά γιατροσόφια χρησιμοποιεί το ακόλουθο ξόρκι για να κάνει καλά την γοργόνα Γλυκερία «*Γάτες-γάμπες, γάτες-γάτες και γατάκια, γάτες-γάμπες και γοβάκια*».

Στο σημείο αυτό αξιοποιείται με ιδιαίτερη μαεστρία από τη συγγραφέα: η ομοηχία μεταξύ λέξεων τόσο με τη χρήση του ομοιοκάταρκτου (όλες οι λέξεις αρχίζουν από γ-) όσο και με τη χρήση ενός ελάχιστου ζευγαριού με εναλλαγή φθόγγου *γάτες – γάμπες* ή παρωνύμων *γατάκια – γοβάκια*.

Το ίδιο γλωσσικό μοτίβο παρουσιάζουν και οι ιστορίες των υπόλοιπων γραμμάτων, με εξαίρεση την ιστορία της κ. Ελευθερίας Ευαγγέλου όπου συναντάμε, επιπλέον, και έναν νεολογισμό που παρήχθη μέσω της διαδικασίας της σύνθεσης, τον νεολογικό σχηματισμό *ελεφαντόμυγα*.

Ελεφαντόμυγα < {ελέφαντας + μύγα}

Μία ακόμη φορά που το γλωσσικό παιχνίδισμα βασίζεται στην ομοιότητα του ήχου μεταξύ των αφετηριακών λέξεων είναι στην περίπτωση του ακόλουθου ελάχιστου ζευγαριού της Ζουζού, της βασίλισσας των Ζουλού. Μάλιστα, η συγγραφέας στο συγκεκριμένο απόσπασμα κάνει χρήση δύο συναισθησιακών μεταφορών *ζεστά χρώματα- ζωνρά χρώματα* και μιας ανιμιστικής μεταφοράς *η ζωή ζητωκραυγάζει*, με τις οποίες ανανεώνεται η έκφραση της, παρ' όλο που το λεξιλόγιο δεν απέχει από την κοινή χρήση και οι συγκεκριμένες μεταφορές ανήκουν στις συνηθισμένες ή συμβατικές μεταφορές (Νάκας, 2006: 351).

Στην ιστορία της Λέλας της λεοπάρδαλης, το όνομα του ζώου μπορεί να ληφθεί και ως Λ-έλα αποτελώντας, έτσι, προϊόν επανετυμολόγησης, αφού επιτυγχάνεται η ανάδυση μέσω ενός κύριου ονόματος τόσο του φθόγγου που παρηχείται στη συγκεκριμένη ιστορία όσο και της λεξικής μονάδας *έλα*. Εκεί, όμως, όπου η συγγραφέας διαπρέπει ακόμη περισσότερο είναι η επιλογή και χρήση λέξεων με ετυμολογική (αιτιολογημένη και όχι συμπτωματική) ομοηχία. Η επανάληψη, με διαφορετική σημασία, της λέξης *καφέ* στη φράση '*μια κασίκα καφέ που έκανε γάλα*

με καφέ' πραγματώνει το λεγόμενο πολυσημικό σχήμα λόγου. Ενώ, η αξιοποίηση των οικογενειών λέξεων με κοινή ετυμολογική προέλευση πραγματώνει το λεγόμενο ετυμολογικό σχήμα στις φράσεις « *Το Λούνα Παρκ ήταν μεγάλο και λαμπρό και λαμπερό, γεμάτο λάμπες και λαμπάκια και λαμπιόνια [...]* » και « *Τριγύρισαν για λίγο, αγόρασαν λαχνούς και λαχεία [...]* » (Κατσούδα & Νάκας, 2013).

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει και η αποπαγίωση των φράσεων «*έκοβε την όρεξη, τον βήχα και τη φόρα*», αν αναλογιστεί κανείς ότι στην προκειμένη περίπτωση χρησιμοποιούνται κυριολεκτικά και όχι μεταφορικά από τη συγγραφέα εμφανιζόμενες στα εξής συμφραζόμενα: «*Το μόνο που είχε καταφέρει ο μάγος Μουρλέν να φτιάξει καλά ήταν ένα μαγικό μαχαίρι που έκοβε την όρεξη, τον βήχα και τη φόρα*» . Η κυριολεκτική τους χρήση είναι αυτή που αποτελεί και το κριτήριο για την αποπαγίωσή τους.

Στην αφήγηση της περιπέτειας του Νάνου Νιόνιου, η Παμπούδη επιλέγει να επιστρατεύσει επαλλήλως τέσσερα νεολογικά σύνθετα με παραγωγική/ συνθετική επαναφορά (επαναφορά του α' συνθετικού: Νάκας, 2015). Έτσι, προκύπτουν τα Νανονοσοκομείο, Νανονηπιαγωγείο, Νανοσινεμά και Νανόδασος.

Νανονοσοκομείο < {νάνο(ς) + νοσοκομείο}

Νανονηπιαγωγείο < {νάνο(ς) + νηπιαγωγείο}

Νανοσινεμά < {νάνο(ς) + σινεμά}

Νανόδασος < {νάνο(ς) + δάσος}

Ενώ, στη συνέχεια, στο τραγούδι του Νάνου « *Νίκο, νίκησες τη Νίκη || μη σε νοιάζει για το νοίκι.|| Νικολάκη κάνε νάνι || κάνε νάνι στο ντιβάνι! || Νάνι, νάνι, νάνι, νάνι || νάνι, νάνι όλοι οι νάνοι...*», συναντάμε ξανά περιπτώσεις επιτηδευμένης ομοηχίας από την πλευρά της συγγραφέως με τα ολικώς ομόηχα και ετερόγραφα *Νίκη- νοίκι, νάνι- νάνοι*, αφενός, και τα παρώνυμα *νάνι- ντιβάνι*, στα οποία παρατηρείται η λεγόμενη ληκτική ομοηχία, ώστε να δημιουργείται ομοιοκαταληξία, αφετέρου.

Στην περίπτωση του Ξωτικού Ξουτ, η ηχοποίητη λέξη προσδίδει στην αφήγηση χαρίζοντας γέλιο, τη στιγμή που η Ξανθίππη προσπαθώντας να απωθήσει ένα φίδι φωνάζει « *ξουτ, ξουτ, ξουτ!* » και ο Ξουτ νομίζει ότι φωνάζει τον ίδιο. Εν

συνεχία, η συγγραφέας καταφέρνει να συνδυάσει την παραγωγική/συνθετική επαναφορά και με το συνωνυμικό σχήμα σε μια διάπλεξη εντός μιας περιόδου μελών από μία ευρύτερη οικογένεια συνωνύμων, όπως είναι τα « [...] να ξεδιαλέγω και να ξεχωρίζω τις κάλτσες του, [...] και αυτός καθόταν και με έβλεπε και ξεφώνιζε και ξελαρυγγιζόταν.» με σκοπό να εμπλουτίσει την αφήγησή της και να την κάνει παραστατικότερη.

Έπειτα, στο σημείο όπου ο οδοντίατρος Οδυσσέας Ορφανίδης επισκέπτεται την οφθαλμίατρο Όλγα Βαν Όλαφσον, διότι έχει φοβερή μυωπία, η Παμπούδη επιλέγει να καταφύγει σε ένα είδος ‘απομεταφοράς’ ή, καλύτερα, ‘ανακυριολεξίας’. Έτσι, όταν η οφθαλμίατρος λέει στον κ. Ορφανίδη «Δεν σας βλέπω καθόλου καλά...» και ο ίδιος της αποκρίνεται «Ούτε και εγώ σας βλέπω καλά, έχει ομίχλη;» είναι προφανές ότι η εκμετάλλευση της αμφισημίας μεταξύ μεταφορικής και κυριολεκτικής χρήσης της παραπάνω φράσης επιστρατεύεται με σκοπό να προκαλέσει το γέλιο του αναγνώστη, ενώ το κωμικό στοιχείο εστιάζεται στην έκπληξη (Νάκας, 2006).

Στην περιπέτεια της Ροζαλίας της ρέγκας, η συγγραφέας αντλεί από λέξεις που βρίσκονται σε συναφές σημασιολογικό πεδίο πραγματώνοντας και πάλι συνωνυμικό σχήμα. Έτσι, συναντάμε μέσα στα όρια μιας περιόδου τα « [...] θα γίνω *ρεζίλι* και *ρεντίκολο*, αλλά τουλάχιστον θα έχω περάσει μια μέρα *ρεμπελεύοντας*, *ραχατεύοντας* [...] ».

Η ιστορία του Τάσου, του Τάκη, του Τηλέμαχου και του Τιμολέοντος παρουσιάζει ιδιαίτερο νεολογικό ενδιαφέρον, αφού σε αυτήν συναντούμε ένα τέρας που μας συστήνεται ως *τσαλαπετεινο-τιγρο-τραγο-τσιμπουρο-ταυρο-τζιτζικο-τριανταφυλλόσαυρος*, το οποίο θέλει να καταβροχθίσει έναν *τραπεζικο-ταχυδακτυλου-τραγουδο-ταξιτζή* και να γίνει *τσαλαπετεινο-τιγρο-τραγο-τσιμπουρο-ταυρο-τζιτζικο-τριανταφυλλο-τραπεζικο-ταχυδακτυλου-τραγουδο-ταξιτζόσαυρος!* Με αυτόν τον τρόπο, λοιπόν, ο αναγνώστης βρίσκεται μπροστά σε τρεις πραγματικούς γλωσσοδέτες, οι οποίοι δεν είναι τίποτα άλλο εκτός από τρεις ευφάνταστους νεολογικούς σχηματισμούς τους οποίους, αν τους εξετάσουμε τμηματικά, αποτελούν προϊόντα πολλαπλής σύνθεσης. Έτσι, προκύπτουν τα:

τσαλαπετεινο-τιγρο-τραγο-τσιμπουρο-ταυρο-τζιτζικο-τριανταφυλλόσαυρος < {τσαλαπετεινός + τίγρης + τράγος + τσιμπούρι + τάυρος + τζιτζίκι + τριαντάφυλλο + δεινόσαυρος}

τραπεζικο-ταχυδακτυλου-τραγουδο-ταξιτζής < {τραπεζικός + ταχυδακτυλουργός + τραγουδιστής + ταξιτζής}

τσαλαπετεινο-τιγρο-τραγο-τσιμπουρο-ταυρο-τζιτζικο-τριανταφυλλο-τραπεζικο-ταχυδακτυλου-τραγουδο-ταξιτζόσαυρος < {τσαλαπετεινός + τίγρης + τράγος + τσιμπούρι + τάυρος + τζιτζίκι + τριαντάφυλλο + τραπεζικός + ταχυδακτυλουργός + τραγουδιστής + ταξιτζής + δεινόσαυρος}

ενώ, με μια προσεκτικότερη ματιά ξεπηδούν μπροστά μας τα ακόλουθα προϊόντα σύνθεσης (νεολογικά σύνθετα):

Τσαλαπετεινόσαυρος < {τσαλαπετεινό(ς) + (δεινό)σαυρος}

Τιγρόσαυρος < { τίγρ(ης) + (δεινό)σαυρος}

Τραγόσαυρος < {τράγο(ς) + (δεινό)σαυρος}

Τσιμπορόσαυρος < {τσιμπούρ(ι) + (δεινό)σαυρος}

Ταυρόσαυρος < {τάυρο(ς) + (δεινό)σαυρος}

Τζιτζικόσαυρος < {τζιτζικ(ας) + (δεινό)σαυρος}

Τριανταφυλλόσαυρος < {τριαντάφυλλο + (δεινό)σαυρος}

Τραπεζικόσαυρος < {τραπεζικό(ς) + (δεινό)σαυρος}

Τραγουδόσαυρος < {τραγουδ(ιστής) + (δεινό)σαυρος}

Ταξιτζόσαυρος < {ταξιτζ(ής) + (δεινό)σαυρος}

Στη συνέχεια, με την ιστορία της κ. Χρυσούλας σειρά παίρνει ένας παραγωγικός νεολογισμός με βάση του μια ηχοποίητη λέξη, ο οποίος διαφαίνεται στο όνομα του Χαλίφη Χαρούν *ελ Χαχα*. Στόχος της συγγραφέως στο συγκεκριμένο σημείο είναι να δημιουργήσει ένα νεολογικό κύριο όνομα ανθρώπου, το οποίο να παραπέμπει σε ανατολίτικο κύριο όνομα.

Η τελευταία ιστορία που συναντάμε στο συγκεκριμένο βιβλίο της Παμπούδη είναι εκείνη του **Ωραίου Ωρολογοποιού** από τον **Ωρωπό**. Για ακόμα μία φορά, λοιπόν, η συγγραφέας καταφέρνει να πείσει τους αναγνώστες για το δεινό της συγγραφικό ταλέντο και τους προσκαλεί σε ένα ακόμη γλωσσικό παιχνίδι επιλέγοντας, και πάλι, να καταφύγει στην αποπαγίωση μιας στερεοτυπικής φράσης ‘*χάνω την ώρα μου*’, η οποία χρησιμοποιείται καθ’ όλη τη διάρκεια της αφήγησης πότε με μεταφορική και πότε με κυριολεκτική έννοια. Κάπως έτσι, λοιπόν, ο ωρολογοποιός ήταν συχνά «*αφηρημένος και έχανε την ώρα του*», όταν του ζητούσαν να κάνει μια δουλειά «*δεν έβρισκε ώρα*», ενώ όταν επισκέφθηκε έναν ωτορινολαρυγγολόγο «*πιάστηκαν οι ώμοι του και πόνεσε η ωμοπλάτη του καθώς προσπαθούσε να βρει έστω και λίγη ώρα!*». Το ίδιο ακριβώς παιχνίδισμα μεταξύ μεταφοράς και κυριολεξίας συμβαίνει και παρακάτω, όταν μια ωραία κοπέλα του προτείνει να επισκεφθεί ένα γραφείο για χαμένα αντικείμενα, αφού εκεί είχε στείλει και «*έναν που είχε χάσει την υπομονή του, έναν που είχε χάσει την ησυχία του, μια ώριμη κυρία που είχε χάσει τα αυγά και τα πασχάλια και, μάλλον, θα πήγαινε και ίδια γιατί είχε χάσει την ωτομοτρίς...*». Βρέθηκε, τελικά, και ένας ταξιτζής να τους μεταφέρει στο συγκεκριμένο γραφείο, αν και δεν γνώριζαν την οδό, ο οποίος *είχε χάσει όλη του τη μέρα* και δέχτηκε πρόθυμα να τους πάει! Εννοείται, και πάλι, ότι αυτού του είδους η διάσπαση/ ανακυριολεξία γίνεται συνειδητά από τη συγγραφέα για λόγους λεκτικού χιούμορ.

Στο έργο της Παμπούδη «*Μύθοι για πολύ μεγάλα παιδιά*» συναντάμε, για ακόμα μία φορά, πληθώρα μεταφορών που σκοπό έχουν να εμψυχώσουν την αφήγηση και να κάνουν τον λόγο της παραστατικότερο. Παρατηρούμε, μάλιστα, ότι ολόκληρο το γλωσσικό οικοδόμημα του έργου στηρίζεται στις μεταφορές και στο στοιχείο της έκπληξης που αυτές προσφέρουν. Ωστόσο, τα είδη των μεταφορών που χρησιμοποιεί, συχνά, επικαλύπτονται⁸.

Έτσι, λοιπόν, ο αναγνώστης μαθαίνει για τη Τζίντα τη γάτα που έκανε ανθρώπινες σκέψεις και σκεφτόταν τη συμπαντική αρμονία, για κουτιά που μιλάνε, νιώθουν μελαγχολία και φιλοσοφούν, γνωρίζει σάντουιτς που παθαίνουν κρίσεις προσωπικότητας, πληροφορείται για οδοστρώματα με κυκλοθυμικές παρακάμψεις,

---

⁸ Σε περιπτώσεις ‘προσωποποίησης’ τα είδη της Συγκεκριμενολογικής, Ανιμιστικής και Ανθρωπομορφικής μεταφοράς ενδέχεται να επικαλύπτονται, εφόσον η έννοια «άνθρωπος/ ανθρώπινο» συνεπάγεται τις έννοιες «έμψυχο» και «συγκεκριμένο» (Νάκας, 2006: 352).

αδικαιολόγητες ενδοστρεφείς στροφές και υποσυνείδητες λακκούβες και «συναντά» ομάδες απαντήσεων που η ζωή τις κατάντησε άνεργες, υποαπασχολούμενες ή αυτοαπασχολούμενες, να περιφέρονται άσκοπα, μπλέκοντας σε άσχημες καταστάσεις και κάνοντας φασαρία.

Από το συγκεκριμένο έργο δεν λείπουν, όπως είναι φυσικό, και τα σημεία εκείνα όπου η συγγραφέας «μεταφέρει» τον αναγνώστη από τον κόσμο της μεταφοράς σε αυτόν της κυριολεξίας με ιδιαίτερη μαεστρία, καταφέροντας να προκαλέσει το λεκτικό χιούμορ και να προξενήσει την έκπληξη. Μια τέτοια περίπτωση αποτελεί και ο επίλογος στην ιστορία της γάτας Τζιλντα, η οποία ήταν η μόνη που κατάφερε να γλιτώσει από μια τρομερή αμμοθύελλα. Το ηθικό δίδαγμα που συναντά, λοιπόν, ο αναγνώστης γραμμένο στο τέλος της ιστορίας είναι το εξής: «Μόνο αν είσαι **γάτα** γλιτώνεις (γενικά)»! Είναι, επομένως, προφανές ότι με την εκμετάλλευση της αμφισημίας της λέξης *γάτα* επιτυγχάνεται, σε τελική ανάλυση, και η αποπαγίωση της συγκεκριμένης φράσης.

Στο ίδιο μήκος κύματος κινείται η γλωσσική κατασκευή της και σε επόμενο σημείο του βιβλίου, όπου σε συζήτηση που κάνουν δυο κουτιά μεταξύ τους, το μεγάλο κουτί εκμυστηρεύεται στο μικρό πως *νιώθει ένα μεγάλο κενό* και εκείνο του αποκρίνεται πως *η χρηστικότητά τους βρίσκεται ακριβώς στο κενό τους*. Στη συνέχεια της κουβέντας τους, μάλιστα, όταν το μεγάλο κουτί αναφέρει πως το κενό ζητά συνεχώς πράξεις για να *πληρωθεί*, το μικρό κουτί αναρωτιέται για ποιόν λόγο να πρέπει να το *πληρώσει*...

Ο ηθελημένος, λοιπόν, συνδυασμός μέσα στα όρια μίας περιόδου των δύο χρήσεων ή σημασιών, μεταφορικής και κυριολεκτικής, προκαλεί εντύπωση στον αναγνώστη και επιτείνει το χιουμοριστικό στοιχείο της αφήγησης.

Σε άλλο σημείο του βιβλίου, πληροφορούμαστε για την ιστορία του *τρίτου φύλλου*, ενός φύλλου διαφορετικού από τα άλλα. Για αυτόν, λοιπόν, τον λόγο «τα γειτονικά φύλλα δεν ήταν *φυλλικά* απέναντί του, γιατί πίστευαν πως τους κάνει τον έξυπνο». Στο συγκεκριμένο απόσπασμα η συγγραφέας κάνει χρήση, εκτός του ετυμολογικού σχήματος, και ενός νεολογισμού, ο οποίος ανακαλεί στο μυαλό του αναγνώστη το επίθετο ‘φιλικός’ που αποτελεί τη λέξη-μοντέλο βάσει της οποίας σχηματίστηκε και με την οποία ομοηχεί απόλυτα. Το ίδιο ισχύει και παρακάτω με τους σχηματισμούς *φυλλοσοφεί*, *φυλλοπερίεργο*, *φυλλύποπτα*, *φυλλολογικοί*, οι

οποίοι συνειρμικά ανακαλούν τα ομόηχά τους *φιλοσοφεί, φιλοπερίεργο, φιλύποπτα* και *φιλολογικοί*. Γίνεται, επομένως, προφανές ότι η Παμπούδη οδηγείται σε γλωσσικές κατασκευές που εξυπηρετούν τη θεματική του εκάστοτε έργου της και προσδίδουν έναν νεολογικό χαρακτήρα στην αφήγησή της. Αξίζει, μάλιστα, να αναφερθεί και το ηθικό δίδαγμα που αναγράφεται στο τέλος αυτής της ιστορίας: «**Φύλλαγε τα φύλλα σου, να' χεις τα μισά.**» Η συγγραφέας, όπως είναι φανερό, αντλεί από την τροποποίηση μιας άκρως παγιωμένης παροιμιακής φράσης, την οποία προσαρμόζει στη θεματική της ιστορίας της με την παρορθογράφηση της λέξης 'φύλλαγε' και την αντικατάσταση της λέξης 'ρούχα' με τη λέξη 'φύλλα'.

Στη συνέχεια, σειρά έχουν οκτώ έργα της Παμπούδη που περιλαμβάνονται στη συλλογή παραμυθοτραγουδιών της με τίτλο «*Ιστορίες για γέλια και για χρώματα*». Ο νεολογικός χαρακτήρας του έργου διαφαίνεται ήδη από τον τίτλο της συλλογής, ο οποίος συνειρμικά μας μεταφέρει στην παγιωμένη έκφραση «για γέλια και για κλάματα», την οποία η συγγραφέας χρησιμοποιεί ως φράση-μοντέλο για την ονομασία έργων της παραπάνω από μία φορές. Στη συγκεκριμένη συλλογή ο μικρός αναγνώστης έρχεται σε επαφή με «χρωματιστές» ιστορίες, μέσα στις οποίες «κρύβονται» μικροί γλωσσικοί θησαυροί και πολλές μελωδικές ομοιοκαταληξίες. Πράγματι, ολόκληρη η γλωσσική κατασκευή της σειράς στηρίζεται σε αυτήν ακριβώς την ικανότητα της Παμπούδη να «αναδύει» λέξεις μέσα από άλλες λέξεις, να «σκαρώνει» ομοιοκαταληξίες και να «μπλέκει» μεταξύ τους παρώνυμα ή ελάχιστα ζεύγη λέξεων και με αυτόν τον τρόπο να κάνει τον λόγο της να μοιάζει μουσικός.

Μεταξύ άλλων, λοιπόν, στην '*Άσπρη Ιστορία*' διαβάζουμε για τον Ασπρούλη, ένα άσπρο κουνελάκι που «είχε δυο αυτιά **μεγάλα** || άσπρα άσπρα σαν το **γάλα**» και μπροστά μας ξεπηδά μία ρίμα-ηχώ ('ομοηχητικός εγκιβωτισμός': Νάκας, σε προετοιμασία), στην οποία η 'μαγική εικόνα' δεν υπάρχει και η 'κρυμμένη λέξη' έχει αναδυθεί ήδη στον πραγματωμένο γραπτό λόγο.

{μεγάλα // γάλα}

Το ίδιο συμβαίνει και στα παρακάτω αποσπάσματα της '*Κίτρινης Ιστορίας*':

«Πέρασε στο *μεταξύ* || κι ένα κίτρινο *ταξί*», «Κι όπως έτρεχε με *φόρα* || σε μεγάλη *κατηφόρα* (‘ομοηχητικός εγκιβωτισμός’) || τράκαρε σε μια *κοτρώνα* || σε μια κίτρινη *κολώνα* ».

Σε αυτό το δεύτερο απόσπασμα σε συνδυασμό με την ομοηχία μεταξύ των παρωνύμων *κοτρώνα* /*κολώνα*.

Στην ‘*Πορτοκαλί Ιστορία*’ διαβάζουμε την περιπέτεια της νεράιδας *Πορτοκαλίνας* , το όνομα της οποίας αποτελεί ένα νεολογικό παράγωγο που σχηματίστηκε από το θέμα της λέξης *πορτοκαλ*-(ί) και το παραγωγικό επίθημα *-ίνα*, ώστε να δηλώνει θηλυκό γένος. Στα αποσπάσματα που ακολουθούν συναντάμε ομοηχίες μεταξύ παρωνύμων, ελάχιστων ζευγαριών και ομοηχητικούς εγκιβωτισμούς που καταφέρνουν να διασκεδάσουν, αλλά και να κεντρίσουν με την πρωτοτυπία τους το ενδιαφέρον του μικρού αναγνώστη.

«Έκανε όμως και δουλειές || μέσα στις πορτοκαλιές || έδινε γλυκά φιλάκια || στα μικρά πορτοκαλάκια || να γλυκάνουν, να *μελώσουν* || και καλά να *μεγαλώσουν*.» (ομοηχητικός εγκιβωτισμός)

«Κι ένα δέντρο είχε *μόνο* || να φροντίζει όλο τον *χρόνο* (ληκτικά παρώνυμα)|| μοναχό, κάπου στο *βάθος* || φυτρωμένο κατά *λάθος!*» (ελάχιστο ζεύγος)

«Ήταν κι ένα δέντρο *άλλο* || στο περβόλι το *μεγάλο* [...] » (ομοηχητικός εγκιβωτισμός)

Στην ‘*Πράσινη*’, την ‘*Κόκκινη*’ και τη ‘*Μαύρη Ιστορία*’ συναντάμε πληθώρα περιπτώσεων ελάχιστων ζευγαριών είτε με εναλλαγή φθόγγου είτε με προσθαφαίρεση φθόγγου, καθώς και περιπτώσεις μερικής ομοηχίας μεταξύ παρωνύμων. Ενδεικτικά αναφέρονται τα:

«Η Ροζίτα με τον *Μάρκο* || την περίμεναν στο *πάρκο* [...] » (ελάχιστο ζεύγος)

«Κόκκινο είχε *καροτσάκι* || κι ήταν μάλλον *κοριτσάκι*.» (παρώνυμα)

«Μαύρα φίδια μ' έχουν ζώσει || έχω γίνει άλλη τόση... (ελάχιστο ζεύγος) || Αχ, το μαύρο μου φουστάνι|| δε μου μπαίνει, δε μου *κάνει*.» (ληκτικά παρώνυμα)

«Αχ, οι πάστες, αχ οι *σάλτσες!* || Με στενεύουνε κι οι *κάλτσες!*» (ελάχιστο ζεύγος)

«Και μου μαύρισε το *μάτι* || γρήγορα, να φάμε *κάτι* || τέρμα δίαιτες και *χόρτα* || θα γκρεμίσουμε την *πόρτα!*» (ελάχιστα ζεύγη)

«Ήτανε σε μαύρο χάλι || και κουνούσε το κεφάλι || και καθόταν σε μια *άκρη* || κι έκλαιγε με μαύρο *δάκρυ!*» (ελάχιστο ζεύγος)

Διαβάζοντας το παρακάτω απόσπασμα της ‘*Καφέ Ιστορίας*’ συναντούμε ακόμα μία περίπτωση ομοηχητικού εγκιβωτισμού, όπου η ‘κρυμμένη’ λέξη αναδύεται με λίγη φαντασία μέσα από μια πραγματωμένη λέξη.

«Είχαν άφθονους πελάτες ||είχαν και πεντ' έξι γάτες || κι έναν σκύλο *καφετί* || που τον είχαν πώς και *τι*.» (ομοηχητικός εγκιβωτισμός)

Τέλος, στο ξεκίνημα της ‘*Μπλε Ιστορίας*’ συναντούμε μία περίπτωση επανευμολόγησης που σχηματίστηκε με τη βοήθεια της συνωνυμίας: *ωραία*= *καλή*, η οποία εμπλέκει τον αναγνώστη σε ένα ακόμη γλωσσικό παιχνίδι, που στόχο έχει να διασκεδάσει.

«Ήταν μια *ωραία μέρα* || κι όλοι λέγαν *καλημέρα!*»

{καλημέρα // μέρα }

Συνεχίζοντας με το επόμενο έργο της Παμπούδη, το «*Γατολόγιο*», βρισκόμαστε ήδη από τον τίτλο μπροστά σε έναν νεολογικό σχηματισμό, και συγκεκριμένα, σε μια περίπτωση λεξικής σύμφυρσης. Το «*Γατολόγιο*», λοιπόν, δεν είναι τίποτα άλλο παρά ένα ημερολόγιο και, ταυτόχρονα, ένα χρήσιμο εγχειρίδιο για τους απανταχού γατόφιλους!

Στη συνέχεια, στον υπότιτλο του έργου συναντούμε ακόμη δύο νεολογικούς σχηματισμούς, δύο περιπτώσεις σύνθετων νεολογισμών. Έτσι, προκύπτουν τα ‘*Ελληνογατικό*’ και ‘*Γατοελληνικό* Λεξικό’. Διαβάζοντας το «Γατολόγιο» ο αναγνώστης έρχεται σε επαφή με διάφορους νεολογικούς σχηματισμούς, οι οποίοι σκοπό έχουν να καταπλήξουν, να διασκεδάσουν και, τελικά, να ενημερώσουν όλους τους φίλους των μικρόσωμων τετράποδών μας φίλων. Έτσι, λοιπόν, διαβάζουμε για τις γάτες *P.C.*, συντομογραφία του **Personal Cat** και σε καμία περίπτωση του Personal Computer, το οποίο συνειρμικά έρχεται στον νου κάθε αναγνώστη! Ενημερωνόμαστε για διάφορα χαϊδευτικά γατών, μεταξύ άλλων το ‘*ψηψιλότατος*’ αποτελεί έναν ακόμη νεολογικό σχηματισμό με βάση μια ηχοποίητη λέξη, ο οποίος θυμίζει κάτι από τον γνωστότερο και κωδικοποιημένο σχηματισμό *υψηλότατος*. Πληροφορούμαστε, ακόμα, για διάφορα αξιοπρόσεκτα χαρακτηριστικά γατών, ένα από τα οποία είναι οι ‘*γατόδοντες*’ της και βρισκόμαστε, και πάλι, μπροστά σε ένα νεολογικό σύνθετο. Έπειτα, στον επίλογο του έργου, το οποίο χαρακτηρίζεται από τη συγγραφέα και ως εγχειρίδιο ‘*γατολογίας*’, συναντούμε έναν ακόμα σύνθετο νεολογισμό, του οποίου το δεύτερο συστατικό –λογ(-ίας) αποτελεί αυτό που η Ράλλη ονομάζει δεσμευμένο θέμα, γιατί δεν εμφανίζεται ποτέ ως αυτόνομη λέξη στον λόγο, ενώ η Αναστασιάδη- Συμεωνίδη το κατατάσσει σε μια ειδική κατηγορία προσφυμάτων, αυτή των συμφυμάτων (Ράλλη, 2007). Τελειώνοντας την ανάγνωση, πληροφορούμαστε για την πολύτιμη βοήθεια ορισμένων γατών, χωρίς την ‘*συνεργατία*’ των οποίων δεν θα μπορούσαν να πραγματοποιηθούν οι ‘*πανγατικοί*’ αγώνες! Βρισκόμαστε, λοιπόν, μπροστά σε δύο νεολογικούς σχηματισμούς, οι οποίοι σχηματίστηκαν με σκοπό να εξυπηρετήσουν τη θεματική του έργου. Ο πρώτος συνειρμικά μας μεταφέρει στη λέξη-μοντέλο ‘*συνεργασία*’, ενώ ο δεύτερος αποτελεί έναν παράγωγο νεολογικό σχηματισμό που έχει ως βάση το θέμα *γατ-* σε συνδυασμό με το πρόθημα *παν-* και το κλιτικό επίθημα *-ικός*.

«*Ο Ιβάν ο τρομερός*» είναι ένα ακόμη έργο της συγγραφέως, η γλωσσική κατασκευή του οποίου στηρίζεται σε νεολογισμούς. Το κάθε παραμυθοτράγουδο του βιβλίου παρουσιάζει ιδιαίτερο νεολογικό ενδιαφέρον και προσφέρει στιγμές χιούμορ στον αναγνώστη του. Ξεφυλλίζοντας τις σελίδες του συναντάμε πληθώρα νεολογικών σχηματισμών κάθε κατηγορίας. Έτσι, λοιπόν, πληροφορούμαστε για τον Ηλία, έναν ‘*ηλεκτρόσαυρο*’ που ζούσε σε ένα ηφαίστειο στο Ήτα της Ηλείας..., για

έναν περσικό ‘παπαγάτο’ με πτυχίο πυγμαχίας..., για μια κομπλεξική ‘κουρελοπάρδαλη’ και για την ιστορία σαράντα ‘σποργιτόσκυλων’ που έπεσαν στον ‘Σαργοσαρωνικό’ και μπροστά μας ξεπηδούν τέσσερις ολικοί συμφυρμοί.

Ηλεκτρόσαυρος < {ηλεκτρ(ικός) ☒ (δαιν)όσαυρος }

Παπαγάτος < { παπα(γάλος) ☒ γάτος }

Κουρελοπάρδαλη < { κουρέ(λι) ☒ (καμη)λοπάρδαλη }

Σαργοσαρωνικός < { σαργό(ς) ☒ (αργο)σαρωνικός }

Στη συνέχεια, σειρά έχουν πληθώρα περιπτώσεων ομοηχητικού εγκιβωτισμού, τις οποίες χρησιμοποιεί η Παμπούδη με σκοπό να αναδυθούν υπαρκτές λέξεις μέσα από άλλες υπαρκτές αφητηριακές λέξεις. Το μεγαλειώδες σε αυτήν της την τακτική είναι ότι καταφέρνει να εμπλέκει λέξεις σε ένα συνεχόμενο γλωσσικό παιχνίδι, το οποίο έχει ως βάση του την ακουστική εικόνα του σημαίνοντος των λέξεων που συμμετέχουν, χωρίς ποτέ να κουράζει τον αναγνώστη της και κρατώντας αμείωτο το ενδιαφέρον του.

«Γεια σας, **γάτες** || γάτοι, φίλοι **σνεργάτες!**» (ομοηχητικός εγκιβωτισμός)

«Δεν αντέχω **πια...** || Τι τραβάνε τα **παπιά!**» (ομοηχητικός εγκιβωτισμός)

«Έτσι φόρεσε ένα **Νι** || Ένα Νι από **πανί...** (ομοηχητικός εγκιβωτισμός) || Κι ήταν **πια**, χωρίς το **Πι** || Ένα Πάνινο **Παπί!**» (ομοηχητικός εγκιβωτισμός)

«Θα φυλάει το **περβόλι** || θα φυλάει την πόλη **όλη.**» (ομοηχητικός εγκιβωτισμός, σε συνδυασμό με την επαναφορά του *θα φυλάει*)

«Να’ βρει ό,τι έχουμε **χάσει** || κι ό,τι έχουμε **ξεχάσει** || τη γριούλα μας τη **γάτα** || κι όλα τ’ άλλα τα **φευγάτα...**» (ομοηχητικός εγκιβωτισμός)

{ξεχάσει// χάσει, [☞]ετυμολογική συγγένεια}

«Αγαπημένε μου *παππού* || βλέπεις σου γράφω πού και *πού!*» (ομοηχητικός εγκιβωτισμός)

«Κέρασέ με και *τουλούμπες* || να με δεις να κάνω *τούμπες*.» (ομοηχητικός εγκιβωτισμός)

«Ήταν μια φορά ένας *Βάσος* || σ' όλα πρώτος, σ' όλα *άσος*.» (ομοηχητικός εγκιβωτισμός, σε συνδυασμό με την επαναφορά του *σ' όλα πρώτος, σ' όλα άσος, όπου άσος= πρώτος*)

«Και στο τέλος, μέσα σ' *όλα* ||σκάει, μπαμ! μια *κατσαρόλα!*» (ομοηχητικός εγκιβωτισμός, ληκτικά παρώνυμα)

«Είχαν φίλη και μια *Νίκη* || από τη *Θεσσαλονίκη*.» (ομοηχητικός εγκιβωτισμός)

{Θεσσαλονίκη // Νίκη, [☞]ετυμολογική συγγένεια}

«Έκανε μια κότα *αβγά* || Κι ένας κόκορας *καβγά*.» (ομοηχητικός εγκιβωτισμός, ελάχιστο ζεύγος)

«Οχτώ σκύλοι από *ράτσα* || γάβγιζαν σε μια *ταράτσα*.» (ομοηχητικός εγκιβωτισμός, ληκτικά παρώνυμα)

«Η Ζωίτσα που **ζει μόνη** || στην κουζίνα της **ζυμώνει**.» (ολική ομοηχία, ετερογραφία ανάμεσα σε μία φωνολογική φράση και μια τυπογραφική λέξη)

{< ζυμώνει // ζει, ☞ παρατονισμός > + <ζυμώνει // μόνη >}

«Και γάλα **πίναν**, μέχρι που **γίναν** (ελάχιστο ζεύγος)|| σκυλιά **μεγάλα**, καφέ **με γάλα!**» (ολική ομοηχία, ετερογραφία ανάμεσα σε μια τυπογραφική λέξη και μια φωνολογική φράση)

{< μεγάλα //με, ☞ παρατονισμός > + <μεγάλα // γάλα >}

Αναφορικά με το ζεύγος *σκυλιά μεγάλα// καφέ με γάλα*, ο δεύτερος στίχος μπορεί να ληφθεί ως μία έννοια χρώματος, *ας πούμε ‘καστανόλευκα’ σκυλιά*, και έτσι, νομιμοποιούμε να γράψουμε και: *καφέ-με-γάλα*, ως ένα χαλαρό σύνθετο, οπότε να χαρακτηριστεί ως ομοηχητικός εγκιβωτισμός.

Συνεχίζοντας την ανάγνωση του βιβλίου και φτάνοντας στην ιστοριούλα του ‘*Κώστα*’, συναντάμε πολλούς νεολογισμούς κατ’ αναλογία, και συγκεκριμένα συμφυρμούς με υποκατάσταση στη θέση του α’ συνθετικού του ονόματος Κώστας. Διαβάζοντας, λοιπόν, τα ‘*κωστογορισμένος, κωστόσουπα, κωστοαγαπημένος, κωστομαρισμένος*’, μας έρχονται στο μυαλό συνειρμικά οι γνωστότεροι σχηματισμοί *κοσμογορισμένος, κοτόσουπα, κοσμαγαπημένος και κοστομαρισμένος*, οι οποίοι λειτούργησαν σαν λέξεις-μοντέλα, ώστε να δημιουργηθούν αυτοί οι νεολογικοί σχηματισμοί. Επίσης, αξίζει να σημειωθεί ότι η γλωσσική κατασκευή των παραπάνω σχηματισμών εξυπηρετεί, για ακόμη μία φορά, τη θεματική της ενότητας στην οποία αναφέρονται.

Όπως είναι φυσικό, δεν θα μπορούσαν να λείπουν από την αφήγηση οι σύνθετοι νεολογικοί σχηματισμοί, οι οποίοι μαζί με τις διάφορες περιπτώσεις ομοηχητικού εγκιβωτισμού αποτέλεσαν και την πλειοψηφία των νεολογισμών που καταγράφηκαν στο συγκεκριμένο έργο της Παμπούδη. Διαβάζοντας, λοιπόν, το βιβλίο συναντάμε τους ακόλουθους σύνθετους νεολογικούς σχηματισμούς:

Σκυλοξόρκια < {σκύλος + ξόρκι}

Κωστομαμά < {Κώστας + μαμά}

Κωστομπαμπάς < {Κώστας + μπαμπάς}

Κωστογάτες < {Κώστας + γάτα}

Κωστοσκύλους < {Κώστας + σκύλος}

Δαντελοδρακάκι < {δαντέλα + δρακάκι}

Ελεφαντοφάντασμα < {ελέφαντας + φάντασμα}

Επιπλοφαντάσματα < {έπιπλο + φάντασμα}

Ζεβροζουζουνάκι < {ζέβρα + ζουζουνάκι}

Ιδρωτοϊδιότροπος < {ιδρώτας + ιδιότροπος}

Μαμουθομάνα < {μαμούθ + μάνα}

Νταρντανονεράιδα < {νταρντάνα + νεράιδα}

Νυχτεριδόσουπα < {νυχτερίδα + σούπα}

Σπουργιτόσκυλα < {σπουργίτης + σκύλος}

Ψαλιδοδαγκώνω < {ψαλίδι + δαγκώνω}

Με τη δημιουργία της σειράς των επάλληλων σχηματισμών: *κωστομαμά*, *κωστομπαμπάς*, *κωστογάτες*, *κωστοσκύλους*, πραγματώνεται και ένα επαναληπτικό σχήμα: μια παραγωγικοσυνθετική επαναφορά (επαναφορά του ίδιου α' συνθετικού).

Ένα ακόμη σημείο του έργου που παρουσιάζει ιδιαίτερο νεολογικό ενδιαφέρον είναι οι νέες λέξεις που δημιουργεί η συγγραφέας στη βάση μιας ηχοποίησης λέξης. Κάπως έτσι, λοιπόν, προκύπτουν οι ακόλουθοι νεολογικοί σχηματισμοί από την ιστορία του *Χαχαχαιλιέων* του χλιδάτου':

«Ένας *χαχαχαιλιέων* με χίλια χρώματα γεμάτος ήτανε *χαχαχαμοφάης* ήτανε και *χαχασομέρης!*»

«Είχε στρώσει και στο χόμα χρυσοῦφαντο χαλάκι, γιατί είχε καλεσμένους ένα *χεχεχελωνάκι*, ένα *χιχιχιχοίρο*, μία *χιχιχιμπατζίνα*, ένα *χεχεχελιδόνι* και μια χάλια *χιχιχιήνα!*»

Στη συνέχεια, στο επόμενο έργο της Παμπούδη με τίτλο « *15 ½ κάπως περίεργα παραμύθια*», διαβάζοντας την ιστορία με τίτλο ‘*Το βιβλίο και το φάντασμα*’, συναντούμε τους παρακάτω διαλόγους μέσα από τους οποίους «ξεπηδούν» νοητά δύο περιπτώσεις ομοηχητικού εγκιβωτισμού, όπου ο λεξιγράφος βρίσκεται λυμένος μπροστά στα μάτια του αναγνώστη.

«Σκούπα, σκούπα, είμαι *εδώ* || Στάσου λίγο να σε *δω!*» (ελάχιστο ζεύγος, με προσθαφαίρεση)

«Ω, την αγαπητή μου *κατσαρίδα* || Τι κάνεις; Μέρες τώρα, δεν σε *είδα!*» (ληκτικά παρώνυμα)

Έπειτα, στην ιστορία του ‘*Μπούλη*’ του μοναχικού δεινόσαυρου η συγγραφέας, χρησιμοποιώντας δύο επάλληλους νεολογικούς σχηματισμούς, δύο νεολογικά παράγωγα, δίνει με έναν μαγικό τρόπο το αντίδοτο στη μοναξιά του Μπούλη! Έτσι, λοιπόν, πληροφορούμαστε για τη ‘*Δεινοσαυρική Τυρρανοσαυρία*’, το νέο πολιτικό καθεστώς που επικράτησε στη ζούγκλα που ζούσε ο Μπούλης με αρχηγό τον ίδιο!

Έπειτα, στην ιστορία του ‘*Ουφ και της Όχου*’ συναντάμε δύο επάλληλους σύνθετους νεολογισμούς με παραγωγικοσυνθετική επαναφορά, έτσι προκύπτουν τα ‘*νανόσπιτο*’ και ‘*γιγαντόσπιτο*’ (με κοινό το β’ συνθετικό και εναλλαγή του α’). Ένα, ακόμη, νεολογικό σύνθετο συναντάμε και στην ιστορία του ‘*Μακηλάκη και της Μπουμπούς*’.

Νανόσπιτο < { νάνος + σπίτι}

Γιγαντόσπιτο < {γίγαντας + σπίτι}

Μακηλάκης < {Μάκης + Λάκης}

Τέλος, στην ιστορία με τίτλο *‘Ο Γάου και το ανθρωπάκι του’* συναντούμε το νεολογικό παράγωγο *‘ανθρωπούλα’*, το οποίο σχηματίστηκε με την προσθήκη του επιθήματος *–ούλα* με σκοπό να δηλωθεί το θηλυκού γένους υποκοριστικό της λέξης *άνθρωπος*. Στη συνέχεια της ίδιας ιστορίας, συναντούμε την έκφραση *‘ανθρωπούλα του καναπέ’*, η οποία συνειρμικά μας παραπέμπει στη φράση-μοντέλο *‘σκυλάκι/σκυλίτσα του καναπέ’* με βάση την οποία δημιουργήθηκε.

Στη συνέχεια σειρά έχει το παιδικό λογοτέχνημα με τίτλο *«Ο Σιγανός που μιλάει με τα πράγματα»*. Στο έργο αυτό της Παμπούδη κυριαρχούν, για ακόμη μία φορά, περιπτώσεις ομοηχητικού εγκιβωτισμού. Ταυτόχρονα, λοιπόν, με την παρουσίαση των ηρώων του βιβλίου, και με ιδιαίτερη μαεστρία, η συγγραφέας «σκαρώνει» ευφάνταστες ρίμες. Έτσι, λοιπόν, γνωρίζουμε τον *Τόνι* το *σεντόνι*, τον *Λάρυ* το *μαξιλάρι*, την *Κούλα* τη *βιβλιοθηκούλα*, την *Πίτσα* την *ντουλαπίτσα* και την *Τίνα* την *κουρτίνα*.

{σεντόνι // Τόνι}

{μαξιλάρι // Λάρυ}

{βιβλιοθηκούλα// Κούλα}

{ντουλαπίτσα // Πίτσα}

{κουρτίνα // Τίνα}

Έπειτα, σειρά έχουν δύο (πολυ)σύνθετοι νεολογισμοί η *‘παραμυθογιαγιά’* και το *‘ποντικοκουνελόσκυλο’*, το νεολογικό παράγωγο *‘ψιταρκούδος’* με βάση του μια

ηχοποίητη λέξη και το παραθετικό πολυλεκτικό σύνθετο ‘*όπερα- νανούρισμα*’, το οποίο εμφανίζει σχέση παράταξης μεταξύ των δύο συνθετικών του.

Στο επόμενο έργο της συγγραφέως με τίτλο «Με το Ένα και το Δύο» συναντούμε πλήθος ομοηχητικών εγκιβωτισμών, όπου η κρυμμένη λέξη έχει αναδυθεί, για ακόμη μία φορά, μέσα από τον πραγματωμένο λόγο. Αναφέρονται, λοιπόν, τα ακόλουθα αποσπάσματα:

«Και τρεις γόμες με *συγγνώμες* || σβήσανε όλες τις *γνώμες!*» (ομοηχητικός εγκιβωτισμός)

{*συγγνώμες* // *γνώμες*, [☞]ετυμολογική συγγένεια}

«Δέκα κουκουβάγιες *κλαίγαν* || κουκουβάου βάου *λέγαν.*» (ομοηχητικός εγκιβωτισμός, ελάχιστο ζεύγος)

«Δυο παιδάκια κι άλλο *ένα* || τρία παιδάκια *μαζεμένα.*» (ομοηχητικός εγκιβωτισμός)

«Πέντε πρόβατα και *ένα* || κάνουν έξι *μετρημένα* (ομοηχητικός εγκιβωτισμός)||
κάνουν έξι κατά τ’ *άλλα* || κάνουν μπε και κάνουν *γάλα!*» (ομοηχητικός εγκιβωτισμός)

«Έξι σπίτια κι άλλο *ένα* || εφτά κάνουνε *χτισμένα* (ομοηχητικός εγκιβωτισμός)||
κάνουν σίγουρα *εφτά* || κάνουν όμως και *λεφτά!*» (ομοηχητικός εγκιβωτισμός)

«Δέκα ψάρια είχε η στέρνα || κι όταν πνίγηκε το *ένα* || εννιά μείναν τα *καημένα!*» (ομοηχητικός εγκιβωτισμός)

«Εννιά ψάρια είχε η στέρνα || κι όταν ψάρεψαν το *ένα* || οχτώ μείναν *λυπημένα!*» (ομοηχητικός εγκιβωτισμός)

«Οχτώ ψάρια είχε η στέρνα || κι όταν έκλεψαν το *ένα* || επτά μείναν *σαστισμένα!*» (ομοηχητικός εγκιβωτισμός)

«Επτά ψάρια είχε η στέρνα || κι όταν έφαγαν το *ένα* || έξι μείναν *χορτασμένα!*» (ομοηχητικός εγκιβωτισμός)

«Έξι ψάρια είχε η στέρνα || κι όταν έδιωξαν το *ένα* || πέντε μείναν *θυμωμένα!*» (ομοηχητικός εγκιβωτισμός)

«Πέντε ψάρια είχε η στέρνα || κι όταν έχασαν το *ένα* || μείναν τέσσερα *θλιμμένα!*» (ομοηχητικός εγκιβωτισμός)

«Ψάρια τέσσερα στη στέρνα || όταν χάσαν άλλο *ένα* || μείναν τρία σαν *χαμένα!*» (ομοηχητικός εγκιβωτισμός)

«Τρία ψάρια είχε η στέρνα || κι όταν το έσκασε το *ένα* || μείναν δύο *τσατισμένα!*» (ομοηχητικός εγκιβωτισμός)

«Δύο ψάρια είχε η στέρνα || μα ήταν όλο *τσακωμένα* || κι έμεινε στο τέλος *ένα!*» (ομοηχητικός εγκιβωτισμός)

«Ένα ψάρι είχε η στέρνα || κι έφυγε κι αυτό το *ένα* || και δεν έμεινε *κανένα!*»
(ομοηχητικός εγκιβωτισμός)

Στα παραπάνω αποσπάσματα καταγράφονται περιπτώσεις ομοηχητικού εγκιβωτισμού, σε συνδυασμό με λεξικές ή φραστικές επαναφορές (που αραιογραφούνται).

Ξεφυλλίζοντας και το επόμενο έργο της Παμπούδη με τίτλο «*Με το Άλφα και το Βήτα*» παρατηρούμε πως για ακόμη μία φορά η συγγραφέας συνειδητά έχει επιλέξει να στηρίξει ολόκληρη τη γλωσσική κατασκευή του έργου της σε ομοηχητικούς εγκιβωτισμούς. Το νεολογικό στοιχείο της αφήγησης έγκειται, και πάλι, στο συνεχές παιχνίδισμα της συγγραφέως με τις λέξεις και στο πώς καταφέρνει, τελικά, να εκπαιδεύσει τον ίδιο τον αναγνώστη να αναζητά αφετηριακές λέξεις «κρυμμένες» μέσα σε άλλες λέξεις. Παραθέτουμε, λοιπόν, αποσπάσματα του έργου που παρουσιάζουν νεολογικό ενδιαφέρον:

«*Δικαστές και δικηγόροι*|| τον δεινόσαυρο *δικάζουν*. (ετυμολογικό σχήμα) || Διότι δάγκωσε στον *δρόμο* || δυνατά τον *ταχυδρόμο!*» (ομοηχητικός εγκιβωτισμός)

{*ταχυδρόμο* // δρόμο, φ ετυμολογική συγγένεια }

«*Ηρθε και ο ηλεκτρολόγος* || δίχως να υπάρχει *λόγος!*» (ομοηχητικός εγκιβωτισμός)

{*ηλεκτρολόγος* // λόγος, φ ετυμολογική συγγένεια }

«*Καλή ιδέα είχανε και πήγανε το τρίο* || να βρούνε έναν Ισπανό που είχε *ιατρείο.*»
(ομοηχητικός εγκιβωτισμός, ληκτικά παρώνυμα)

«Τώρα κάθονται και *κλαίνε* || κρο και κρα και κρόκο *λένε!*» (ομοηχητικός εγκιβωτισμός, ελάχιστο ζεύγος)

«Τρώει λαχανικά με *λάδι* || λίγο μήλο, λίγο *αχλάδι!*» (ομοηχητικός εγκιβωτισμός, ληκτικά παρώνυμα)

«Τα ξαδέρφια του ξιφία || παίζανε ξιφομαχία || με τη μύτη τους για *ζίφος* || και με ξιπασμένο *ύφος.*» (ομοηχητικός εγκιβωτισμός, ελάχιστο ζεύγος με προσθαφαίρεση)

«Πέντε πίσω, πέντε *μπρος* || τι περίπατος *λαμπρός!*» (ομοηχητικός εγκιβωτισμός, ληκτικά παρώνυμα)

«Το υποβρύχιο *‘Η ΧΙΟΣ’* || ταξιδεύει *υποβρυχίως.*» (ομοηχητικός εγκιβωτισμός)

{<υποβρυχίως // η, [☞] παρατονισμός > + <υποβρυχίως // Χίος, [☞] παραρθογράφιση >}

«Χιόνι ρίχνει και *χαλάζι* || κι η χελώνα κάνει *χάζι.*» (ομοηχητικός εγκιβωτισμός)

«Ψείρα πάει με έναν *ψύλλο* || βόλτα πάνω σε έναν *σκύλο* (ληκτικά παρώνυμα) || βόλτα απ’ την ουρά ως τη *μύτη* || σ’ έναν σκύλο *ψηλομύτη!*» (ομοηχητικός εγκιβωτισμός)

{ψηλομύτη // μύτη, [☞] ετυμολογική συγγένεια}

Στη συνέχεια, σειρά έχει η εικονογραφημένη σειρά της Παμπούδη με τίτλο «Ένα όνομα μια ιστορία». Στη συγκεκριμένη σειρά βιβλίων η συγγραφέας οδηγείται σε επιλογές λέξεων με σκοπό να αναδειχθεί η «ακουστική τους εικόνα» και το παιχνίδισμα μεταξύ τους στηρίζεται, κυρίως, στη ληκτική ομοηχία που αυτές παρουσιάζουν. Έτσι, παρατηρούμε να πλέκεται ολόκληρη η ιστορία ανάμεσα σε παρώνυμα ή ελάχιστα ζεύγη που σκοπό έχουν να διασκεδάσουν τον αναγνώστη και να προκαλέσουν λεκτικό χιούμορ. Φυσικά, και σε αυτό το έργο, είναι στιγμές που η συγγραφέας επιλέγει συνειδητά να φέρει στην επιφάνεια λέξεις μέσα από άλλες λέξεις και να «παίξει» με τον τρόπο αυτό τόσο με τα όρια των λέξεων αυτών όσο και με την ίδια τη γλώσσα. Στο πρώτο βιβλίο της σειράς με τίτλο «Γιώργος» συναντούμε, λοιπόν, τα εξής:

«Όταν μεγαλώσω λίγο || ξέρεις από δω θα φύγω || και θα πάω σε τόπο *άλλο* || και με δράκους θα τα *βάλω!*» (ομοηχητικός εγκιβωτισμός, ελάχιστο ζεύγος)

«Έφτασε λοιπόν η *ώρα* || για να σώσω αυτή τη *χώρα!*» (ομοηχητικός εγκιβωτισμός, ελάχιστο ζεύγος)

«Πέφτει πάνω σ' έναν *άλλο* || πιο χοντρό και πιο *μεγάλο.*» (ομοηχητικός εγκιβωτισμός, ληκτικά παρώνυμα)

«Ξεμπερδεύει μ' άλλους *πέντε* || πέντε, *δέκα*, *δεκαπέντε* (ομοηχητικός εγκιβωτισμός) || Μπράβο, σώθηκε η *χώρα* || Ε, Γιωργάκη! Ξύπνα *τόρα!*» (ελάχιστο ζεύγος με εναλλαγή)

{δεκαπέντε // δέκα ⇨ ετυμολογική συγγένεια}

{δεκαπέντε // πέντε ⇨ ετυμολογική συγγένεια}

Συνεχίζοντας στο επόμενο βιβλίο της σειράς με τίτλο «*Κώστας*» συναντούμε, και πάλι, αποσπάσματα που παρουσιάζουν νεολογικό ενδιαφέρον καθώς η συγγραφέας καταφέρνει να φέρει στην επιφάνεια λέξεις μέσα από άλλες λέξεις της αφήγησής της στηριζόμενη, για ακόμη μια φορά, στην ακουστική εικόνα του σημαίνοντος των λέξεων. Έτσι, λοιπόν, προκύπτουν τα ακόλουθα:

«Και του λέγαν: ‘Πες *μπαμπά*’ || κι έλεγε μονάχα: ‘*Μπαα!*» (ομοηχητικός εγκιβωτισμός, σε συνδυασμό με φωνολογική επιμήκυνση)

«Και του λέγαν: ‘Πες *γιαγιά*’ || κι έλεγε μονάχα: ‘*Γεια!*» (ομοηχητικός εγκιβωτισμός)

«Και του λέγαν: ‘Πες *παπού*’ || και κλοτσούσε πού και *πού!*» (ομοηχητικός εγκιβωτισμός)

«Είμαι ο Κώστας ο *Μεγάλος* || όχι ο ένας και ο *άλλος!*» (ομοηχητικός εγκιβωτισμός)

«Κι από εκείνη την *ημέρα* || όλα άλλαξαν εκεί *πέρα* (ληκτικά παρώνυμα) || όλοι τον φωνάζαν *Ντίνο* || Κωστή, Κώστα, *Κωνσταντίνο*.» (ομοηχητικός εγκιβωτισμός)

{*Κωνσταντίνος* // Ντίνος, [☞]ετυμολογική συγγένεια}

Στη συνέχεια, στο βιβλίο με τίτλο «*Νίκος και Νίκη*» συναντάμε τα ακόλουθα αποσπάσματα, τα οποία κινούνται στο ίδιο γλωσσικό μοτίβο με τα προηγούμενα.

«Μια φορά ήταν δυο Νίκοι || δυο εντάξει πιτσιρίκοι || Είχαν φίλη και μια *Νίκη* || από τη *Θεσσαλονίκη*.» (ομοηχητικός εγκιβωτισμός)

{*Θεσσαλονίκη* // *Νίκη*, [☞]ετυμολογική συγγένεια}

«Κάποια μέρα οι δυο *Νίκοι* || πήγανε να βρουν τη *Νίκη*.» (ολικώς ομόηχα, ετερόγραφα)

«Για καλό και για *κακό* || γεια σου Νι και γεια σου *Κο!*» (ομοηχητικός εγκιβωτισμός)

«Και τους τράβηξε η *Νίκη* || και τους δυο απ' το *μανίκι*.» (ομοηχητικός εγκιβωτισμός, ληκτικά παρώνυμα)

«Μπράβο, μπράβο κυρ *Νικόλα* || κυρ Νικόλα, δώσ' τα *όλα!*» (ομοηχητικός εγκιβωτισμός, ληκτικά παρώνυμα)

«*Νίκη* κάτω, *Νίκος* *πάνω* || και ποιος είναι *παραπάνω*;» (ομοηχητικός εγκιβωτισμός)

{*παραπάνω* // *πάνω*, [☞]ετυμολογική συγγένεια}

Τέλος, ξεφυλλίζοντας τα βιβλία της σειράς με τίτλο «*Ελένη*» και «*Δημήτρης*» παρατηρούμε πως η συγγραφέας έχει επιλέξει, για ακόμη μία φορά, να κινηθεί στα ίδια γλωσσικά μονοπάτια κάνοντας χρήση ομοηχητικών εγκιβωτισμών και ελάχιστων ζευγαριών που σκοπό έχουν να διασκεδάσουν και, ταυτόχρονα, να εμπλέξουν τον μικρό αναγνώστη σε ένα νεολογικό παιχνίδι με τα όρια των λέξεων!

Έτσι, λοιπόν, διαβάζουμε τα ακόλουθα αποσπάσματα και μπροστά μας ξεπηδούν λέξεις που ήταν «κρυμμένες» μέσα σε άλλες λέξεις...

«Φανερώσου πια σου *λέω* || δε με βλέπεις ότι *κλαίω*;» (ομοηχητικός εγκιβωτισμός, ελάχιστο ζεύγος με προσθαφαίρεση)

«Όχου, δε θυμάμαι *τόρα* || τέτοια λόγια, τέτοια *ώρα*!» (ομοηχητικός εγκιβωτισμός, ελάχιστο ζεύγος με προσθαφαίρεση)

«Μήπως θέλεις κάτι *άλλο*; || Σάυρα, φίδι, *παπαγάλο*;» (ομοηχητικός εγκιβωτισμός, ληκτικά παρώνυμα)

«Γάτα, κουκουβάγια *έστω*; || Ό,τι άλλο θέλεις, *πες το*!» (ομοηχητικός εγκιβωτισμός, ελάχιστο ζεύγος)

«Το σκυλάκι μου *μονάχα* || μόνο αυτό θα' θελα *να' χα*!» (ομοηχητικός εγκιβωτισμός)

«Η γιαγιά του ήταν χοντρούλα || και τη λέγαν Δημητρούλα || μα τη φώναζαν *Μιμή* κι ήταν όλο 'Μη!' και '*Μη!*'» (ομοηχητικός εγκιβωτισμός)

«Άφησέ τα όλα τα *άλλα* || κι έλα γρήγορα στη *σάλα*!» (ομοηχητικός εγκιβωτισμός, ελάχιστο ζεύγος)

3.4. Η γλωσσική κατασκευή στο έργο της Παμπούδη και η σύγκρισή της με τη γλώσσα των παιδιών

Οι συγγραφείς παιδικής λογοτεχνίας, ανάμεσά τους και η Παυλίνα Παμπούδη, θέτουν στο επίκεντρο της δημιουργίας τους τον παράγοντα «λέξη» προσπαθώντας πάντοτε να αναδείξουν τον πολυδιάστατο χαρακτήρα της. Σκοπός τους είναι να αναφανεί η ίδια η λέξη, αλλά και άλλες παράγωγες λέξεις ή οικογένειες λέξεων μέσα από μια γλωσσική σύνθεση με λεξιγρίφους, μαγικές γλωσσικές εικόνες, τυποποιημένες φράσεις του ελληνικού λόγου, καθώς και κεφάλια παιχνιδίσματα με την ομοιότητα στον ήχο ανάμεσα σε διάφορες αφητηριακές λέξεις.

Λαμβάνοντας ως γνώμονα τα έργα της Παμπούδη που αναλύθηκαν στην παρούσα εργασία, διαβλέπουμε την τάση της συγγραφέως να στηρίζει τη γλωσσική κατασκευή του εκάστοτε έργου της σε ένα γλωσσικό παιχνίδι, το οποίο έχει ως βάση του την ακουστική εικόνα του σημαίνοντος μεταξύ των λέξεων που συμμετέχουν. Έτσι, συναντάμε πλήθος ελάχιστων ζευγαριών, παρωνύμων, λέξεων με ληκτική ομοηχία, ομοηχητικών εγκιβωτισμών αλλά και περιπτώσεις συντακτικής ή παραγωγικοσυνθετικής επαναφοράς. Στόχος της συγγραφέως με αυτήν τη μελωδικότητα στον λόγο της είναι να κεντρίσει το ενδιαφέρον του μικρού αναγνώστη, να προκαλέσει το λεκτικό χιούμορ και, σε μια δεύτερη ανάλυση, να καλλιεργήσει τη μεταγλωσσική του ικανότητα, ώστε να καταστεί ικανός να διαχωρίζει (εμπειρικά) τις διάφορες περιπτώσεις ομοηχίας μεταξύ λέξεων. Μάλιστα, όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται από τον Νάκα (2006: 429), «πέρα τη δυσκολία που αντιμετωπίζουν στο να διαφοροποιήσουν σημασιολογικά δύο ομόηχα αν δεν υποβοηθούνται από κάποια συντακτική ή μορφολογική νύξη, τα παιδιά των 3 ετών έχουν παρ' όλα αυτά μάθει έναν αριθμό ομόηχων και έχουν τη μεταγλωσσική γνώση να τα αναγνωρίζουν και, σε ορισμένες περιπτώσεις, έδειξαν και κάποια ικανότητα να χειρίζονται τον ήχο, τη φωνολογική πλευρά των λέξεων, χωριστά από τη σημασία τους».

Ένα, ακόμη, σημείο στο οποίο πρέπει να σταθούμε είναι η τρομερή ικανότητα της συγγραφέως να εκμεταλλεύεται γλωσσικά την αμφισημία λέξεων προκειμένου να προκαλέσει το γέλιο του αναγνώστη της. Έτσι, λοιπόν, οδηγείται συχνά στην

αποπαγίωση φράσεων με σκοπό το γλωσσικό χιούμορ μεταπηδώντας τότε στον κόσμο της μεταφοράς και τότε στον κόσμο της κυριολεξίας. Ωστόσο, «ο αυθόρμητος παιδικός λόγος μας δίνει, συχνά, μια ανελέητη λογική στάση απέναντι στους μεταφορισμούς και τα γλωσσικά στερεότυπα των ενηλίκων. Όπως, επισημαίνει ο Chukovsky, μεγαλώνουμε παιδιά εξασκώντας τα να σηματοδοτούν λογικά τις λέξεις, για αυτό δεν συγχωρούν τον ‘παραλογοισμό’ ορισμένων εκφράσεών μας. Τα παιδιά, κυρίως προσχολικής ηλικίας, σκέφτονται με όρους συγκεκριμένων πραγμάτων και η σκέψη τους περιορίζεται στις εικόνες τους, για αυτό και αντιδρούν σε διάφορες μεταφορές ή συμβολισμούς του ενήλικου λεξιλογίου έχοντας κριτική στάση απέναντι σε αυτά» (Νάκας, 2006: 385).

Μία, ακόμη, συνήθης πρακτική της Παμπούδη είναι να δημιουργεί φράσεις ή λέξεις σε αναλογία με άλλες γνωστότερες, οι οποίες όμως πάντοτε εξυπηρετούν τη θεματική των έργων της. Ενδεικτικά παραδείγματα μέσα από το σώμα του υλικού που συγκεντρώθηκε είναι οι φράσεις: «*Φύλλαγε τα φύλλα σου, για να έχεις τα μισά*», οι δύο τίτλοι από τα έργα της «*24 παραμύθια για γέλια και για γράμματα*» και «*Ιστορίες για γέλια και για χρώματα*», καθώς και οι σχηματισμοί «*φυλλοσοφεί, φυλλόποπτα, φυλλοπερίεργο και φυλλολογικοί*».

Το στοιχείο, όμως, που εκφράζει την απίστευτη συγγραφική της δεινότητα είναι η μαεστρία με την οποία αξιοποιεί την τεχνική του ομοηχητικού εγκιβωτισμού και τη λεξική σύμφυση μέσα στα έργα της. Ο μικρός αναγνώστης βρίσκεται διαρκώς μπροστά σε νεολογικούς σχηματισμούς, οι οποίοι τον διασκεδάζουν και, ταυτόχρονα, τον μυούν και τον εξασκούν στην ανεύρεση των αφετηριακών λέξεων που ‘κρύβονται’ πίσω από τους σχηματισμούς αυτούς. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται από τους Κατσούδα και Νάκα (2013: 197), «η διαφορά, τουλάχιστον ως προς τις επανετυμολογήσεις, έγκειται στο ότι η ‘μαγική εικόνα’ δεν υπάρχει πραγματικά και ο λεξίγριφος είναι ήδη λυμένος μπροστά στα μάτια του αναγνώστη, εφόσον η κρυμμένη λέξη έχει αναδυθεί εξ αρχής στον πραγματωμένο γραπτό λόγο, και συμμετέχει μαζί με την αφετηριακή λέξη σε ένα λεκτικό παιχνίδι, το οποίο χάρη στο ετυμολογικό ή κάποιο άλλο σχήμα ομοηχίας, μπορεί να επεκτείνεται πολύ πιο πέρα από τα στενά συμφραζόμενα της σύμφυσης».

Οι νεολογισμοί, λοιπόν, της Παμπούδη είναι επιτηδευμένοι με σκοπό να προκαλέσουν το λεκτικό χιούμορ στην αφήγηση, αλλά και να εξυπηρετήσουν

συγκεκριμένους συγγραφικούς σκοπούς. Πολλοί από αυτούς, μάλιστα, έχουν δημιουργηθεί με την παραγωγική διαδικασία με την οποία τα μικρά παιδιά δημιουργούν τους δικούς τους νεολογικούς σχηματισμούς. Τις περισσότερες φορές, μάλιστα, τα παιδιά νηπιακής ή πρωτοσχολικής ηλικίας προβαίνουν στη δημιουργία νεολογισμών καλύπτοντας εν αγνοία τους λεξιλογικά κενά. Δημιουργούν, δηλαδή, λέξεις που δεν υπάρχουν στην ενήλικη νόρμα, θα μπορούσαν, όμως, να αποτελέσουν κωδικοποιημένες λέξεις, εφόσον υπακούουν στους κανόνες παραγωγής και σύνθεσης της ελληνικής γλώσσας. Αναφέρονται ενδεικτικά οι σχηματισμοί *εμφανίστρια*: η γυμνίστρια και *αεροπλανομάστορας*: ο μηχανικός αεροσκαφών (Μότσιου, 2017).

Οι παιδικοί νεολογισμοί, λοιπόν, μαρτυρούν μια γλωσσική δημιουργικότητα διόλου τυχαία και, τις περισσότερες φορές, σύμφωνη με τους γραμματικούς κανόνες και τον τρόπο σχηματισμού λέξεων στη γλώσσα μας (Παπακωστοπούλου, 2016). Πρόκειται, επομένως, για λεξιπλασίες, οι οποίες μαρτυρούν τις γλωσσικές δομές που το παιδί έχει κατακτήσει, αλλά και την προσπάθειά του μέσα από αυτήν τη λεξιπλασία να επικοινωνήσει απόψεις, ιδέες και συναισθήματα. Με βάση αυτή τη λογική, λοιπόν, τείνει να δημιουργεί φράσεις όπως *πνίγηκα στο παιχνίδι*, δηλαδή «απορροφήθηκα από το παιχνίδι».

Ένα, ακόμη, χαρακτηριστικό της γλωσσικής επινοητικότητας των μικρών παιδιών είναι η τάση τους να δημιουργούν λέξεις που να αποδίδουν επακριβώς το νόημα αυτού που θέλουν να πουν, όταν, λοιπόν, χρησιμοποιούν στον λόγο τους τη λέξη *γαλοπότηρο*, εννοούν αποκλειστικά το ποτήρι με το οποίο πίνουν το γάλα τους, ενώ με τη λέξη *παλτοκάμισο* χαρακτηρίζουν ένα πολύ ζεστό πουκάμισο (Μότσιου, 2017). Αυτήν την πρακτική μοιάζει να ακολουθεί και η Παμπούδη στον τίτλο του έργου της «*Γατολόγιο*», το οποίο δεν είναι ένα απλό ημερολόγιο, αλλά ένα ημερολόγιο που αναφέρεται αποκλειστικά σε γάτες και στους απανταχού γατόφιλους.

Από όλα τα παραπάνω, λοιπόν, γίνεται αντιληπτό ότι οι διεργασίες που ακολουθεί η Παμπούδη για τον σχηματισμό νεολογισμών ομοιάζουν κατά πολύ με τον τρόπο που καινοτομούν γλωσσικά και τα ίδια τα παιδιά. Η βασική διαφορά έγκειται στο κίνητρο αυτής της γλωσσικής καινοτομίας. Ενώ τα μικρά παιδιά γίνονται γλωσσοπλάστες ασυνείδητα έχοντας στόχο να επικοινωνήσουν με τον

περίγυρό τους, οι νεολογισμοί της συγγραφέως είναι επιτηδευμένοι και έχουν στόχο τους το λεκτικό χιούμορ, που αποδίδεται με τη χρήση τους στην αφήγηση.

Τα μικρά παιδιά ερχόμενα στο σχολείο έχουν, ήδη, αναπτύξει κατάλληλες γλωσσικές δομές και έχουν ένα είδος άτυπης τριβής με τους κανόνες του γλωσσικού συστήματος μέσα από την επικοινωνία τους με την οικογένεια ή το κοινωνικό τους περιβάλλον. Ακόμα και αν κάποιες φορές οδηγούνται σε αδόκιμους γλωσσικούς σχηματισμούς μικρή σημασία έχει, αν αναλογιστούμε ότι το επίκεντρο της όλης διαδικασίας δεν είναι το ‘τι’ λένε αλλά, τελικά, το ‘πώς’ το λένε.

Είναι σημαντικό, μέσα από κατάλληλες εκπαιδευτικές πρακτικές, να ενθαρρύνονται τα παιδιά να εκφράζουν αβίαστα τις σκέψεις τους και να μην φοβούνται να πάρουν γλωσσικά ρίσκα, κάνοντάς τα να αισθανθούν ότι συμμετέχουν σε ένα διαρκές γλωσσικό παιχνίδι. Με αυτόν τον τρόπο, λοιπόν, καλλιεργείται η φαντασία και η δημιουργικότητά τους και νιώθουν ότι η γλώσσα μπορεί να γίνει καμβάς ελεύθερης έκφρασης της δικής τους επινοητικότητας.

Εξάλλου, όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται από την Αναστασιάδη-Συμεωνίδη (1986), η νεολογία αποτελεί ένα ιδιαίτερα σημαντικό γλωσσικό γεγονός, εφόσον είναι αυτή που καθορίζει τη ζωτικότητα μίας γλώσσας και, τελικά, αποτελεί την ιστορία της.

Συμπεράσματα

Σε αυτό το κεφάλαιο θα επιχειρηθεί μια συνολική αποτίμηση της εργασίας εστιάζοντας στα βασικά της σημεία. Στην παρούσα εργασία, λοιπόν, μελετήσαμε όψεις της νεολογίας μέσα από το έργο της Παυλίνας Παμπούδη. Αρχικά, πραγματοποιήθηκε μία βιβλιογραφική ανασκόπηση σε θεωρητικά ζητήματα σχετικά με το ερευνώμενο θέμα. Πιο συγκεκριμένα, αναφέρθηκαν τα στάδια της γλωσσικής ανάπτυξης των παιδιών αλλά και οι γλωσσικές ικανότητες/ δεξιότητες που αυτά εμφανίζουν ανάλογα με την ηλικία τους. Στη συνέχεια, έγινε μία προσπάθεια, ώστε να αναφανεί η ουσιαστική συνεισφορά των έργων παιδικής λογοτεχνίας τόσο στην ψυχαγωγία και διασκέδαση του μικρού αναγνώστη όσο και στην ανάπτυξη και τον εμπλουτισμό του γλωσσικού του ρεπερτορίου. Τέλος, διερευνήθηκαν τα είδη και οι λειτουργίες των νεολογισμών μέσα από διάφορα έργα της γνωστής συγγραφέως παιδικής λογοτεχνίας.

Η γλώσσα, όπως αναφέρθηκε και προηγουμένως, αποτελεί ένα περίπλοκο σύστημα επικοινωνίας μεταξύ των ανθρώπων, οι οποίοι αρχίζουν να τη χρησιμοποιούν από τα πρώτα στάδια της ζωής τους. Οι γλωσσικές ικανότητες των παιδιών αναπτύσσονται από τη βρεφική και, κυρίως, κατά τη νηπιακή ηλικία, ενώ κατά την πρώτη σχολική ηλικία τα παιδιά είναι σε θέση να διαχειρίζονται πιο σύνθετες γλωσσικές δομές και φαινόμενα.

Τα παιδιά σε κάθε στάδιο της γλωσσικής τους ανάπτυξης χαρακτηρίζονται για την έντονη επινοητικότητά τους, η οποία πηγάζει από την ανάγκη τους να επικοινωνήσουν χωρίς, όμως, πάντοτε να έχουν επαρκή γνώση των γλωσσικών υποσυστημάτων, όπως είναι το λεξιλόγιο, οι γραμματικοί και οι συντακτικοί κανόνες. Μάλιστα, μέσω της γλωσσικής τους επινοητικότητας, συχνά καλύπτουν διάφορα γλωσσικά κενά κατασκευάζοντας δικές τους λέξεις.

Η δημιουργία νέων λέξεων, οι οποίες εμπλουτίζουν το λεξιλόγιο μίας γλώσσας ονομάζεται νεολογία ή λεξιπλασία, ενώ οι λέξεις που παράγονται από αυτήν τη διαδικασία ονομάζονται νεολογισμοί. Ένα από τα πιο πολυσυζητημένα θέματα στον χώρο της εκπαίδευσης, και όχι μόνον, είναι το κατά πόσο οι νεολογισμοί συνδέονται ή ταυτίζονται με τα γλωσσικά λάθη. Δεχόμενοι τον ορισμό, σύμφωνα με τον οποίο «γλωσσικό λάθος αποτελεί οποιαδήποτε απόκλιση από την

καθιερωμένη γλωσσική νόρμα», τότε ο νεολογισμός μπορεί να θεωρηθεί γλωσσικό λάθος. Ωστόσο, πολλοί από τους παραγόμενους νεολογισμούς δημιουργούνται βάσει αποδεκτών γλωσσικών κανόνων και, τελικά, καταλήγουν να κωδικοποιούνται σε λεξικά και να εντάσσονται στο επίσημο λεξιλόγιο μιας γλώσσας. Τέτοιου είδους νεολογισμοί προέρχονται, κυρίως, από τον τομέα των επιστημών, της πολιτικής ή της τεχνολογίας.

Η παιδική λογοτεχνία αποτελεί ένα ιδιαίτερο είδος καλλιτεχνικής δημιουργίας, το οποίο έχει καταβολές, ήδη, από την αρχαιότητα. Η ελληνική παιδική λογοτεχνία ανάγεται στους μύθους του Αισώπου, αλλά και σε άλλα γραμματειακά είδη, τα οποία θεωρούνταν κατάλληλα για παιδιά, όπως η επική και η λυρική ποίηση, αλλά και τα παραμύθια. Η παιδική λογοτεχνία αποσκοπεί τόσο στην εκπαίδευση όσο και στην ψυχαγωγία των παιδιών, ενώ συμβάλλει σημαντικά στη γλωσσική, νοητική, γνωστική και κοινωνική τους ανάπτυξη. Τα παιδιά ερχόμενα από μικρή ηλικία σε επαφή με τη λογοτεχνία καλλιεργούν πολυάριθμες δεξιότητες, γλωσσικές και μη. Η πρώτη επαφή των παιδιών με τη λογοτεχνία γίνεται σε μικρή ηλικία, συνήθως μέσα από νανουρίσματα και εικονογραφημένες ιστορίες που τους διαβάζουν οι γονείς τους. Έπειτα, μετά την έναρξη της σχολικής ζωής του παιδιού η λογοτεχνία αποτελεί βασικό και αναπόσπαστο κομμάτι της γλωσσικής του εκπαίδευσης τόσο στο νηπιαγωγείο όσο και στο δημοτικό σχολείο.

Η παιδική λογοτεχνία έχει τα δικά της ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, ένα από τα οποία είναι και ο ιδιάζων τρόπος με τον οποίο χρησιμοποιείται η γλώσσα. Γενικώς, η λογοτεχνική γλώσσα χαρακτηρίζεται από ιδιαιτερότητες, ωστόσο, στην περίπτωση της παιδικής λογοτεχνίας, το φαινόμενο αυτό είναι πιο έντονο, καθώς τα παιδιά αποτελούν μία ξεχωριστή ομάδα αναγνωστών, με ιδιαίτερες ανάγκες και απαιτήσεις.

Ένα, λοιπόν, από τα χαρακτηριστικά της γλώσσας της παιδικής λογοτεχνίας είναι η χρήση στοιχείων από τον προφορικό και λαϊκό λόγο, καθώς και τα λογοπαίγνια πάσης φύσεως. Ακόμη, ένα στοιχείο το οποίο απαντάται στη γλώσσα της παιδικής λογοτεχνίας, αλλά και σε άλλους τομείς, όπως το τραγούδι, είναι οι διάφορες περιπτώσεις ομοηχίας, ταύτισης, δηλαδή, του σημαίνοντος μεταξύ τμημάτων λέξεων ή, ακόμη και, ολόκληρων λέξεων ή μεταξύ μονάδων που είναι μεγαλύτερες από τις λέξεις (Νάκας και συν., 2010). Η ομοηχία που απαντάται μέσα σε κείμενα παιδικής λογοτεχνίας αποσκοπεί στο λεκτικό χιούμορ, ενώ μέσω της

χρήσης της δημιουργείται ένα συνεχόμενο γλωσσικό παιχνίδι που κρατάει αμείωτο το ενδιαφέρον του αναγνώστη.

Ωστόσο, το πιο χαρακτηριστικό στοιχείο της γλωσσικής κατασκευής των έργων παιδικής λογοτεχνίας είναι η χρήση νεολογισμών. Η χρήση και η λειτουργία νεολογισμών στην αφήγηση είναι πολυδιάστατη, καθώς αυτοί συντελούν σε διάφορες διεργασίες, όπως η ευχαρίστηση του μικρού αναγνώστη μέσω του παραγόμενου λεκτικού χιούμορ, η δημιουργία συνειρμών από αυτόν και, τελικά, η ανάπτυξη της φαντασίας και της δημιουργικής του σκέψης. Μάλιστα, η επαφή των παιδιών με νεολογισμούς στην αφήγηση, τα βοηθά να εμπλουτίσουν το ατομικό τους λεξιλόγιο, ενώ ταυτόχρονα τα μυεί στη λεξιπλασία.

Η Παυλίνα Παμπούδη αποτελεί μία από τις πιο δημοφιλείς Ελληνίδες συγγραφείς παιδικής λογοτεχνίας. Τα έργα της χαρακτηρίζονται από το στοιχείο του χιούμορ, της φαντασίας και της εφευρετικότητας ως προς το λεξιλόγιο αλλά και από ρυθμό και μουσικότητα στην αφήγηση μέσω των ποικίλων περιπτώσεων ομοηχίας. Οι νεολογισμοί κατέχουν πολύ σημαντική θέση στο έργο της, ενώ φαίνεται να δείχνει μία ιδιαίτερη προτίμηση στη χρήση λεξικών συμφυρμών. Ο τρόπος με τον οποίο σκαρώνει νέες λέξεις φαίνεται να συνάδει με αυτόν που οδηγούνται στις λεξιπλασίες τους και τα ίδια τα παιδιά. Η βασική διαφορά των παραγόμενων νεολογισμών των δύο πλευρών έγκειται, όπως αναφέρθηκε και σε προηγούμενο σημείο της μελέτης μας, στο κίνητρο της γλωσσικής δημιουργίας. Ενώ, λοιπόν, η συγγραφέας καινοτομεί γλωσσικά με σκοπό να προκαλέσει το χιούμορ και να κρατήσει ζωντανό το ενδιαφέρον του αναγνώστη της, τα μικρά παιδιά καινοτομούν γλωσσικά, συνήθως, εν αγνοία τους με σκοπό να επικοινωνήσουν με το κοινωνικό τους περιβάλλον και να εκφράσουν απόψεις, ιδέες και συναισθήματα. Για τον λόγο αυτόν, είναι σκόπιμο να αντιμετωπίσουμε τις διάφορες λεξιπλασίες των μικρών παιδιών με επιείκεια και δεκτικότητα αναλογιζόμενοι την προσπάθεια που καταβάλλουν να οικειοποιηθούν το ενήλικο λεξιλόγιο αλλά και να εφαρμόσουν πρακτικά τις γλωσσικές δομές που έχουν εμπειρικά κατακτήσει, έστω και αν ορισμένες φορές οδηγούνται σε αδόκιμους σχηματισμούς. Ας αναλογιστούμε, λοιπόν, ότι το ουσιώδες της όλης διαδικασίας δεν είναι το 'τι' λένε αλλά το 'πώς' το λένε.

Στον επίλογο αυτής της εργασίας, ιδιαίτερη αξία έχει να παραθέσουμε την άποψη του μεγάλου έλληνα συγγραφέα παιδικής λογοτεχνίας, Ευγένιου Τριβιζά

(2015), ο οποίος σε συνέντευξή του αναφέρει «Τα μαθήματα είναι ως επί το πλείστον κουραστικά και βαρετά. Η διαδικασία της μάθησης θα μπορούσε να γίνει πολύ πιο ελκυστική αν μπολιαζόταν με χιούμορ και φαντασία». Η παρούσα διπλωματική εργασία, λοιπόν, προσδοκά να συμβάλει στην ανατροπή αυτής της ιδέας του βαρετού και τυποποιημένου σχολείου και να δώσει κίνητρο στους εκπαιδευτικούς να πράξουν τα μέγιστα, ώστε το σχολείο να γίνει χώρος ελεύθερης έκφρασης της δημιουργικότητας και της φαντασίας κάθε παιδιού και όχι ένας αποστειρωμένος χώρος αναπαραγωγής γλωσσικών και εκπαιδευτικών προτύπων.

Βιβλιογραφία

- Ακριτόπουλος, Α., 2013. Ελληνική παιδική –νεανική λογοτεχνία. Ιστορία, κριτική, διδασκαλία, Ηρόδοτος, Αθήνα.
- Αναγνωστόπουλος, Β., 2011. ‘Ελληνική παιδική λογοτεχνία’, στο Τ. Κωτόπουλος & Δ. Σουλιώτη (επιμ.), Θέματα Παιδικής Λογοτεχνίας, Δημερίδα, Εκδόσεις Πανεπιστημίου Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη, σ σ. 9-16.
- Αναστασιάδη- Συμεωνίδη, Α. 1986. *Η Νεολογία στην Κοινή Νεοελληνική*, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης / Επιστημονική Επετηρίδα Φιλοσοφικής Σχολής, αρ. 65, Θεσσαλονίκη.
- Αρχάκης, Α., Κονδύλη, Μ. 2004. *Εισαγωγή σε Ζητήματα Κοινωνιογλωσσολογίας*, Νήσος, Αθήνα.
- Αρτζανίδου, Ε. & Κουράκη, Χ. 2014. ‘Φιλαναγνωσία και δημιουργική γραφή’, στο Κωτόπουλος, Η.Τ., Βακάλη, Α., Νάνου, Β. & Σουλιώτη, Δ. (επιμ.), *Πρακτικά 1^{ου} Διεθνούς Συνεδρίου «Δημιουργική Γραφή»*, 4-6 Οκτωβρίου 2013, ΠΜΣ, Φλώρινα, σ σ. 1-17.
- Βασιλοπούλου, Φ. & Ψυχογιουπούλου, Π. 2015. ‘Εργαστήρι Δημιουργικής Ποίησης: διαβάζω, νιώθω, εκφράζομαι στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση’, στο Τ.Η. Κωτόπουλος & Β. Νάνου (επιμ.), *2^ο Διεθνές Συνέδριο Δημιουργικής Γραφής, Πρακτικά Συνεδρίου, τ. Α’*, Κέρκυρα, 14 Οκτωβρίου, σ σ. 106-121.
- Βοσνιάδου, Σ. 1992. *Κείμενα Εξελικτικής Ψυχολογίας: Γλώσσα, Gutenberg*, Αθήνα.
- Δελώνης, Α. 1990. *Ελληνική Παιδική Λογοτεχνία 1935- 1985. Από τις πρώτες ρίζες μέχρι σήμερα*, Ηράκλειτος, Αθήνα.
- Δολγυρά, Κ. 2004. *Ψυχογλωσσικά θέματα. Εισαγωγή στη λειτουργία της κατανόησης του γραπτού λόγου*, Gutenberg, Αθήνα.
- Θεοδοροπούλου, Μ. & Παπαναστασίου, Γ. 2001. ‘Το γλωσσικό λάθος’, *Θεωρία και Ιστορία της ελληνικής γλώσσας*, Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας, Αθήνα.
- Κακριδή- Φεράρι, Μ. 2007. ‘Στάσεις απέναντι στη γλώσσα’, *Η Πύλη για την Ελληνική Γλώσσα, Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας*, 2006, σ σ. 1-8.

- Κανέλλου, Μ., Κορβέση, Ε., Ράλλη, Α., Μουζάκη, Α., Αντωνίου Φ., Διαμαντή, Β. & Παπαϊωάννου, Σ. 2016. 'Οι αφηγηματικές δεξιότητες σε παιδιά προσχολικής και πρώτης σχολικής ηλικίας', *Προσχολική και Σχολική Εκπαίδευση*, 4, 1, σ σ. 35-67.
- Καρακίτσιος, Α., χ.χ.. *Δημιουργική Γραφή: μια άλλη προσέγγιση της λογοτεχνίας ή η επιστροφή της Ρητορικής*; Ανακτήθηκε 20 Ιουλίου, 2018, από <http://keimena.ece.uth.gr/main/t15/02-karakitsios.pdf>.
- Κατσούδα Γ. & Νάκας, Θ. 2013. *Όψεις της Νεολογίας: Σύμφυση και Επανευτυμολόγηση (Ολικοί και Μερικοί λεξικοί συμφυρμοί στη δημοσιογραφία, τη διαφήμιση, τα ιστολόγια και τη λογοτεχνία για παιδιά)*, Πατάκης, Αθήνα.
- Κατσούδα, Γ. 2009. 'Οι όροι condamination & blending στην ελληνική βιβλιογραφία: προβλήματα και λύσεις', *Πρακτικά 8^{ου} Διεθνούς Συνεδρίου Ελληνικής Γλωσσολογίας*, Ιωάννινα, 29 Αυγούστου- 2 Σεπτεμβρίου 2007, σ σ. 885-896.
- Κατσούδα, Γ. 2011. 'Η σύμφυση στη νεοελληνική κοινή και στα ιδιώματα: θεωρία και εφαρμογή', *Νεοελληνική Διαλεκτολογία*, 6, σ σ. 137-163.
- Κόλλια, Ε. 2014. 'Οι νεολογισμοί ως στοιχείο ύφους στο μυθιστόρημα Μαριάμπας του Γιάννη Σκαρίμπα', *Χρόνος*, 10, Ανακτήθηκε 20 Αυγούστου, 2018 από <http://www.chronomag.eu/index.php/ll-lgs-s-f-s-ths-p-g-sp.html>.
- Κολλιοπούλου, Κ., 2016. *Γλωσσική διδασκαλία (Νεοελληνική Γλώσσα και Λογοτεχνία) Δημοτικού. Προτάσεις Διαχείρισης της Διδακτέας Ύλης*, Ανακτήθηκε 15 Αυγούστου 2018, από <http://blogs.sch.gr/symdim-dath43/files/2016/09/%CE%93%CE%9B%CE%A9%CE%A3%CE%A3%CE%99%CE%9A%CE%97-%CE%94%CE%99%CE%94%CE%91%CE%A3%CE%9A%CE%91%CE%9B%CE%99%CE%91.pdf>.
- Κωτόπουλος, Τ. χ.χ.. 'Δημιουργική γραφή και εκπαίδευση'. *Δελτίο*. Ανακτήθηκε 20 Ιουλίου, 2018, από <http://impschool.gr/deltio-site/?p=62>.
- Κωτόπουλος, Τ., Ζωγράφου-Τσαντάκη, Μ. & Βακάλη, Α. 2013. *Η δημιουργική γραφή στο νηπιαγωγείο*. Επίκεντρο, Αθήνα.

- Λιγνός, Δ. 2005. 'Γλώσσα και λογοτεχνία στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση', στο Καψάλης, Γ. & Μοσχοβάκη, Ε. (επιμ.), *Πρακτικά Συνεδρίου «Γλώσσα και Λογοτεχνία στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση»*, Χίος.
- Λυκεσάς, Γ., Θωμαΐδου, Ε., Τσομπανάκη, Θ., Παπαδοπούλου, Σ.Δ. & Τσαπακίδου, Α. 2003. 'Ανάπτυξη της κινητικής ευχέρειας- ευελιξίας και πρωτοτυπίας μέσω της δημιουργικής κίνησης στο Νηπιαγωγείο', *αναζητήσεις στη Φυσική Αγωγή και τον Αθλητισμό*, 1,3, σ σ. 211-220.
- Μέγας, Γ.Α. 2012. *Ελληνικές γιορτές και έθιμα της λαϊκής λατρείας*, Εστία, Αθήνα.
- Μότσιου, Ε. 2014. *Γλωσσική ανάπτυξη και κατευθύνσεις για τη διδακτική πράξη*, Ανακτήθηκε 11 Αυγούστου από <http://literacy.gr/sites/default/files/anapty3h%20glwssas.pdf>.
- Μότσιου, Ε. 2017. 'Νεολογικές κατασκευές στον αυθόρμητο λόγο ρωσόφωνων και ελληνόφωνων παιδιών. Μία πρώτη προσέγγιση', *Γλωσσολογία*, 25, σ σ.19-31.
- Μπαμπινιώτης, Γ. 1998. *Θεωρητική Γλωσσολογία. Εισαγωγή στη Σύγχρονη Γλωσσολογία*, Αθήνα.
- Μπαμπινιώτης, Γ. 2000. 'Ο ποιητής της γλώσσας', *Το Βήμα*, 14/5/2000, Ανακτήθηκε 11 Αυγούστου 2018, από <http://www.tovima.gr/opinions/article/?aid=122258>.
- Νάκας, Θ. 1995. *Οι επικοινωνιακές λειτουργίες της γλώσσας*, Ακαδημία Αθηνών, Αθήνα.
- Νάκας, Θ. 2006. *Γλωσσοφιλολογικά Δ'. Μελετήματα για τη γλώσσα και τη λογοτεχνία*, Πατάκη, Αθήνα.
- Νάκας, Θ. & Γαβριηλίδου, Ζ. 2005. *Δημοσιογραφία και Νεολογία. Τίτλοι- ευρήματα για θέματα- εκπλήξεις*, Πατάκης, Αθήνα.
- Νάκας, Θ. Μαγουλά, Ε. & Καποθανάση, Α. 2010. 'Η ομοηχία στη Νέα Ελληνική: ορολογία και τυπολογία', *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα (Πρακτικά της 30^{ης} Ετήσιας Συνάντησης του Τομέα Γλωσσολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του ΑΠΘ, 2-3 Μαΐου 2009)*, Θεσσαλονίκη, σσ. 436- 449.

- Νάκας, Θ. 2015. Συνθετικοπαραγωγική επαναφορά σε αρχαιοελληνικά και νεοελληνικά κείμενα (πεζά και ποιητικά)”, στον συλλογικό τόμο *Γλωσσική Παιδεία (35 Μελέτες Αφιερωμένες στον Καθηγητή Ναπολέοντα Μήτση)*, Εργαστήριο Μελέτης, Διδασκαλίας, Διάδοσης της Ελληνικής Γλώσσας Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, Επιμέλεια Γ. Ανδρουλάκης, Εκδόσεις Gutenberg, σσ. 84-100.
- Νάκας, Θ. & Κατσούδα, Γ. 2015. ‘Ζητήματα γλωσσολογικής ορολογίας’, *ΕΛΕΤΟ, 10^ο Συνέδριο «Ελληνική γλώσσα και ορολογία, 12-14 Νοεμβρίου, Αθήνα, σ σ. 49-62.*
- Νημά, Ε. 2004. ‘Γλωσσική ανάπτυξη και διδασκαλία’, *Επιστημονικό Βήμα, 3, σ σ. 15-30.*
- Ντίνας, Κ. 2013. ‘Η γλωσσική ποικιλότητα στο πλαίσιο της παιδαγωγικής του Κριτικού Γραμματισμού’, στο Τσιτσανούδη- Μαλλίδη, Ν. (επιμ.), *Γλώσσα και Σύγχρονη (Πρωτο)σχολική Εκπαίδευση. Επίκαιρες προκλήσεις και προοπτικές,* σ σ. 265- 303, Gutenberg, Αθήνα.
- Ντούμα, Μ. & Βορριά, Π. 2013. ‘Η γλωσσική ανάπτυξη κατά την προσχολική ηλικία: ο ρόλος της αστικότητας της περιοχής διαμονής’, *1^η Επιστημονική Επετηρίδα του Τμήματος Ψυχολογίας, ΑΠΘ, Θεσσαλονίκη, σ σ. 193-225.*
- Ευδόπουλος, Γ. 2004. ‘Τι είναι τελικά τα γλωσσικά λάθη;’, *Μελέτες για την ελληνική γλώσσα, 24, σ σ. 519-530.*
- Οικονόμου, Β. 1998. *Οι βιβλιοθήκες και ο ρόλος τους*, Ατραπός, Αθήνα.
- Παπακωστοπούλου, Π. 2016. *Όψεις της νεολογίας στην παιδική λογοτεχνία: η διδακτική αξιοποίηση της σύμφυρσης και της επανευτομολόγησης στις πρώτες δύο τάξεις του Δημοτικού Σχολείου*, Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας, Φλώρινα.
- Παπαναστασίου, Γ. 2007. ‘Γλωσσική αλλαγή: η ιστορική εξέλιξη της ελληνικής γλώσσας’, *Η Πύλη για την Ελληνική Γλώσσα. Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας, 2006, σ σ.1-7.*

- Ράλλη, Α. 2007. *Η Σύνθεση Λέξεων (Διαγλωσσική Μορφολογική Προσέγγιση*, Πατάκης, Αθήνα.
- Σακελλάριου, Χ. 2009. *Ιστορία της παιδικής λογοτεχνίας. Ελληνική και Παγκόσμια*, Νόηση, Αθήνα.
- Σπανός, Γ. 2002. 'Η γλώσσα ως προσδιοριστικός παράγοντας της διδασκαλίας της λογοτεχνίας στη νεοελληνική Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση', στο Αποστολίδου, Β. & Χοντολίδου, Ε. (επιμ.), *Λογοτεχνία και Εκπαίδευση*, σ σ. 69-74, Τυπωθήτω, Θεσσαλονίκη.
- Σπυρόπουλος, Η. 1980. *Τα αρχαία ελληνικά στο Γυμνάσιο και το Λύκειο*, Αθήνα.
- Σταυρίδου, Χ. & Κυβιρτζίκης, Ε. 2012. 'Παιχνίδια με τις λέξεις : Η περίπτωση της Θέτης Χορτιάτη'. *Διαδρομές*, 108, σ σ. 8-24. Ανακτήθηκε 3 Αυγούστου, 2018, από https://issuu.com/psychogiosbooks/docs/diadromes_108_internet/5.
- Τριβιζάς, Ε. 2015. 'Ευγένιος Τριβιζάς : «Το σχολείο θέλει χιούμορ και φαντασία»'. *Press Publica*. Ανακτήθηκε 28 Αυγούστου, 2018, από <https://www.presspublica.gr/trivizas-to-sxoleio-thelei-xioumor-kai-fantasia/>
- Τσαούσης, Δ.Γ. 1984. *Χρηστικό Λεξικό Κοινωνιολογίας*, Gutenberg, Αθήνα.
- Τσιναρέλης, Γ.Σ. 2004. *Γλώσσα και επικοινωνία. Ακουστική μειονεξία και επικοινωνία*, Αθήνα.
- Τσιώρη, Δ. 2014. 'Τα βραβεία της Γυναικείας Λογοτεχνικής Συντροφιάς κατά την περίοδο 1990-2010', *Επιστημονική Επετηρίδα Παιδαγωγικού Τμήματος Νηπιαγωγών Πανεπιστημίου Ιωαννίνων*, 7, σ σ. 83-121.
- Φλωρά, Α. 2011. 'Η συμβολή της λογοτεχνίας στη γλωσσική ανάπτυξη του παιδιού', *Πανελλήνιος Σύνδεσμος Βρεφονηπιαγωγών*, Ανακτήθηκε 20 Αυγούστου, 2018, από <http://www.pasyvn.gr/el/thematikes-enotites/goneis/paidagogika/236-simvouli-ths-logotexnias-sth-glwssiki-anaptixi-tou-paidiou.html>.
- Φραγκουδάκη, Α. 1985. *Κοινωνιολογία της εκπαίδευσης. Θεωρίες για την κοινωνική ανισότητα στο σχολείο*. Παπαζήσης, Αθήνα.

- Χαραλαμπίκης, Χ. 1993. 'Παρατηρήσεις στη γλώσσα του παιδικού βιβλίου', στο Α. Κατσίκη- Γκίβαλου (επιμ.), *Παιδική Λογοτεχνία. Θεωρία και Πράξη, τ.1*, Αθήνα: Καστανιώτη.
- Χάρης, Γ. Η., 2005. 'Η αναγκαζιάρα και ο ξαπλουριάρης', Ανακτήθηκε 27 Αυγούστου 2018, από <http://yannisharis.blogspot.com/2007/02/h.html>.
- Χατζηδάκη, Α. 2009. *Η γλώσσα ως σύστημα και ως χρήση*, Ανακτήθηκε 13 Αυγούστου, 2018 από http://www.edc.uoc.gr/~ptde/ptde/anounc/a_tomeas/glwssa_ws_systhma_xrhsh.pdf.
- Χρηστίδης, Α.Φ. 2001. 'Η νέα ελληνική γλώσσα και η ιστορία της', *Η Πύλη για την Ελληνική Γλώσσα, Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας*, 2006, σ σ. 1-4.
- Χριστοφίδου, Α. 2017. 'Νεολογία και ορολογία στην Ακαδημία Αθηνών', *ΕΛΕΤΟ, 11^ο Συνέδριο «Ελληνική Γλώσσα και Ορολογία»*, 9-11 Νοεμβρίου, σ σ. 25-40.
- Χριστοφίδου, Α. 2015. 'Νέες λέξεις της ελληνικής από την Ακαδημία Αθηνών', *Το Βήμα*, 4-12-2015, Ανακτήθηκε 10 Αυγούστου 2018, από <http://www.tovima.gr/books-ideas/article/?aid=759287>.
- Χριστοφίδου, Α. 2001. *Ο Ποιητικός Νεολογισμός και οι Λειτουργίες του. Κειμενική-γλωσσολογική Προσέγγιση στο Έργο του Οδυσσέα Ελύτη*, Gutenberg, Αθήνα.
- Beck, H.G. 1988. *Ιστορία της βυζαντινής δημόδους λογοτεχνίας*, μτφρ. Νίκη Eideneier, MIET, Αθήνα.
- Easterling, P. E. - Knox, B. M.W. 1990. *Ιστορία της αρχαίας ελληνικής λογοτεχνίας*, Παπαδήμας, Αθήνα.
- Hunger, H. 2010. *Βυζαντινή Λογοτεχνία*, τομ. Α' , MIET, Αθήνα.
- Mc Mahon, A.M.S. 2005. *Ιστορική γλωσσολογία. Η θεωρία της γλωσσικής μεταβολής*, Μεταίχμιο, Αθήνα.
- Ralli, A. & Xydopoulos, G.J. 2011. 'Blend formation in modern Greek', In V. Renner, F. Maniez & p. Arnaud (eds.), *Cross- disciplinary perspectives on lexical blending*, Mouton de Gruyter, Berlin.

Vygotsky, L.S. 1997. *Νους στην κοινωνία. Η ανάπτυξη των ανώτερων ψυχολογικών διεργασιών*, μτφρ. Α. Μπίμπου, Gutenberg, Αθήνα.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1.

- Παμπούδη, Π. 1982. *Με το Άλφα και το Βήτα*. Αθήνα, Κέδρος.
- Παμπούδη, Π. 1984. *Με το Ένα και το Δύο*. Αθήνα, Κέδρος.
- Παμπούδη, Π. 1998. *Ο Σιγανός που μιλούσε με τα πράγματα*. Αθήνα, Πατάκης.
- Παμπούδη, Π. 2001. *Μύθοι για πολύ μεγάλα παιδιά*. Αθήνα, Κέδρος.
- Παμπούδη, Π. 2002. *Γατολόγιο*. Αθήνα, Ροές.
- Παμπούδη, Π. 2002. *Ένα όνομα μια ιστορία- Γιώργος*. Αθήνα, Πατάκης.
- Παμπούδη, Π. 2002. *Ένα όνομα μια ιστορία- Δημήτρης*. Αθήνα, Πατάκης.
- Παμπούδη, Π. 2002. *Ένα όνομα μια ιστορία- Ελένη*. Αθήνα, Πατάκης.
- Παμπούδη, Π. 2002. *Ένα όνομα μια ιστορία- Κώστας*. Αθήνα, Πατάκης.
- Παμπούδη, Π. 2002. *Ένα όνομα μια ιστορία- Νίκος και Νίκη*. Αθήνα, Πατάκης .
- Παμπούδη, Π. 2002. *15 ½ κάπως περίεργα παραμύθια*. Αθήνα, Πατάκης.
- Παμπούδη, Π. 2004. *24 παραμύθια (για γέλια και για γράμματα)*. Αθήνα, Πατάκης.
- Παμπούδη, Π. 2012. *Ο Ιβάν ο τρομερός (και άλλα τρελαμένα παραμυθοτράγουδα)*. Αθήνα, Ροές.
- Παμπούδη, Π. 2014. *Ιστορίες για γέλια και για χρώματα- Η Άσπρη Ιστορία*. Αθήνα, Ροές.
- Παμπούδη, Π. 2014. *Ιστορίες για γέλια και για χρώματα- Η Καφέ Ιστορία*. Αθήνα, Ροές.
- Παμπούδη, Π. 2014. *Ιστορίες για γέλια και για χρώματα- Η Κίτρινη Ιστορία*. Αθήνα, Ροές.
- Παμπούδη, Π. 2014. *Ιστορίες για γέλια και για χρώματα- Η Κόκκινη Ιστορία*. Αθήνα, Ροές.
- Παμπούδη, Π. 2014. *Ιστορίες για γέλια και για χρώματα- Η Πορτοκαλί Ιστορία*. Αθήνα, Ροές.
- Παμπούδη, Π. 2014. *Ιστορίες για γέλια και για χρώματα- Η Πράσινη Ιστορία*. Αθήνα, Ροές.

Παμπούδη, Π. 2014. *Ιστορίες για γέλια και για χρώματα- Η Μαύρη Ιστορία*. Αθήνα, Ροές.

Παμπούδη, Π. 2014. *Ιστορίες για γέλια και για χρώματα- Η Μπλε Ιστορία*. Αθήνα, Ροές.